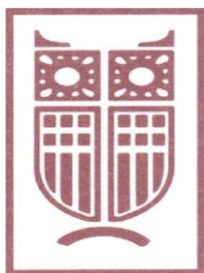

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Αυτοοργανωμένα αθλητικά σωματεία ως απάντηση στο σύγχρονο
εμπορευματοποιημένο αθλητισμό: Το παράδειγμα του «Αδέσποτου Αθηνών»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βασίλειος Καλλιγάς

ΑΘΗΝΑ, 2021

Τριμελής επιτροπή

Χουμεριανός Εμμανουήλ, επίκουρος καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπων)

Κοταρίδης Νικόλαος, καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κοτέα Μαριάνθη, αναπληρώτρια καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Βασίλειος Καλλιγιάς, 2021

All rights reserved, Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΠΟΚ: Παναθηναϊκός Ολυμπιακός Κωνσταντινούπολη/ Ποδοσφαιρικός Όμιλος
Κέντρου/ Ποδοσφαιρική Οργάνωση Κέντρου

ΕΠΟ: Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία

UEFA: Union of European Football Associations

MME: Μέσα Μαζική Ενημέρωσης

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΑΣ: Αθλητικός Σύλλογος

ΠΕΠΣΣ: Πανελλήνια Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων Σάλας

ΕΣΠΑΑΑ: Ένωση Σωματείων Πετοσφαίρισης Αθήνας και Ανατολικής Αττικής

ΧΑ: Χρυσή Αυγή

ΟΠΑΝΔΑ: Οργανισμός Πολιτισμού Αθλητισμού και Νεολαίας Δήμου Αθηναίων

ΠΑΕ: Ποδοσφαιρική Ανώνυμη Εταιρία

ΠΣΑΠ: Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλα τα άτομα που συνέβαλαν με τον τρόπο τους στην εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Αρχικά, ευχαριστώ από καρδιάς τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Μανώλη Χουμεριανό, που αποδέχτηκε το αίτημά μου λίγο πριν τη λήξη της προθεσμίας και ανέλαβε την επίβλεψη της εργασίας μου. Τον ευχαριστώ για τις συμβουλές και την καθοδήγηση που μου παρείχε.

Δεν γίνεται να μην ευχαριστήσω τον καλό μου φίλο, Sebastian, για την ενθάρρυνση και τη βοήθεια που μου προσέφερε, τόσο ψυχολογικά όσο και επιστημονικά, από τη στιγμή που αποφάσισα να δώσω τις εισαγωγικές εξετάσεις μέχρι και την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ τους Juan και Κατερίνα για την πολύτιμη βοήθεια των τελευταίων ημερών.

Τέλος, τις πιο θερμές ευχαριστίες στα μέλη του «Αδέσποτου», για την προθυμία τους να συνδράμουν στην έρευνα, είτε μέσω συζητήσεων/συνεντεύξεων είτε μέσω της παροχής κατάλληλου υλικού που αφορούσε την ομάδα τους και τον αυτοοργανωμένο αθλητισμό.

Περιεχόμενα

Περίληψη	8
Abstract.....	9
Εισαγωγή	10
Μεθοδολογία έρευνας	11
Ο σχεδιασμός της έρευνας	13
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	16
Πρώτο κεφάλαιο – Η πραγματικότητα στο σύγχρονο επαγγελματικό ποδόσφαιρο ...	16
1.1. Η πορεία προς την υπερεμπορευματοποίηση	17
1.2. Η σύγχρονη εικόνα του επαγγελματία αθλητή.....	22
1.3. Το κοινό των καταναλωτών	25
Δεύτερο κεφάλαιο – Μορφές αντίστασης στο μοντέρνο ποδόσφαιρο.....	28
2.1. Οι δράσεις των οργανωμένων οπαδών ενάντια στο «μοντέρνο ποδόσφαιρο» 29	
2.2. Η αναζήτηση ενός διαφορετικού ποδοσφαίρου	34
2.3. Τα αυτοοργανωμένα αθλητικά σωματεία στην Ελλάδα	37
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	39
Τρίτο κεφάλαιο – Το παράδειγμα του «Αδέσποτου» Αθηνών	39
3.1. Ιστορική αναδρομή της εμφάνισης του συλλόγου.....	39
3.2. Η ταυτότητα του «Αδέσποτου» Αθηνών	42
3.2.1. Αγωνιστικές δράσεις	42
3.2.2. Δράσεις, απόψεις και αξίες.....	48
3.3. Τα μέλη	51
3.4. Κερκίδα και συνθηματικός λόγος	55
Τέταρτο κεφάλαιο – Η κοινωνική ακαδημία του «Αδέσποτου» Αθηνών	60
4.1. Η λειτουργία της ακαδημίας.....	60
4.2. Ο ρόλος των προπονητών/τριών	64
4.3. Οι στόχοι της ακαδημίας	67
Συμπεράσματα.....	69
Πηγές – Βιβλιογραφία	72
Ελληνόγλωσση	72
Ξενόγλωσση	75
Ηλεκτρονικές πηγές	76
Παράρτημα Α.....	78
Παράρτημα Β	82

Παράρτημα Γ	83
Παράρτημα Δ	84
Παράρτημα Ε	86

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα Α1. Από τον πρώτο αγώνα του «Αδέσποτου» για το πρωτάθλημα της σεζόν 2020-2021	78
Εικόνα Α2. Αφίσα από την εκδήλωση του «Αδέσποτου» για την δίκη της ΧΑ	79
Εικόνα Α3. Πανό από τον αγώνα κυπέλλου στη Λάρισα εναντίον της τοπικής ομάδας	80
Εικόνα Α4. Φωτογραφία από πορεία διαμαρτυρίας για την ιδιωτικοποίηση των δημόσιων χώρων	81

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας Β1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά και ιδιότητα των συνεντευξιαζόμενων .	82
---	----

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει το φαινόμενο της δημιουργίας αυτοοργανωμένων αθλητικών σωματείων, κυρίως τα τελευταία δέκα χρόνια στην Ελλάδα. Επιθυμώντας να διερευνήσουμε τα αίτια της ανάδυσής τους, τη δομή τους, τον τρόπο λειτουργίας τους και τους στόχους των συγκεκριμένων αθλητικών συλλόγων, θα εστιάσουμε στην περίπτωση του «Αδέσποτου» Αθηνών, μιας αυτοοργανωμένης ομάδας από την Αθήνα. Το βασικό ερώτημα που τίθεται, αφορά στην εναντίωση στο σύγχρονο εμπορευματοποιημένο αθλητισμό και αν εκεί οφείλεται το «κύμα» των αυτοοργανωμένων σωματείων που ακολούθησε. Όσον αφορά στη μεθοδολογία της εργασίας, υιοθετείται η βιβλιογραφική έρευνα και η συγκέντρωση έντυπου και σχετίζεται με τον αυτοοργανωμένο αθλητισμό. Η επιτόπια παρατήρηση και η έρευνα πεδίου μέσω ημιδομημένων ποιοτικών συνεντεύξεων με μέλη του «Αδέσποτου» Αθηνών, αποτελούν εξίσου βασικά μεθοδολογικά εργαλεία.

Λέξεις-Κλειδιά: Αυτοοργάνωση, Αντιφασισμός, Αλληλεγγύη, Εμπορευματοποίηση, Οριζοντιότητα

Abstract

The current dissertation investigates the phenomenon of self-organized clubs' establishment in Greece, focusing on the last decade. We examined the reasons of their emergence, their structure, their aspirations and their way of operation, focusing on the study case of 'Adespotos' of Athens, a self-organized team. Our main question explores the increase in the number of the aforementioned clubs and the correlation of their expansion with the opposition against the modern commercialised sports. With regards to the methodology, literature research was conducted, as well as the collection of records regarding self-managed sports. In addition, the pivotal methodological part of the dissertation is the mixed research method, which included field observations and semi-structured interviews with members of 'Adespotos' of Athens.

Keywords: Self-organization, Anti-fascism, Solidarity, Commercialization, Horizontality

Εισαγωγή

Η ανάπτυξη των αυτοοργανωμένων αθλητικών συλλογικοτήτων στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία είναι το αντικείμενο μελέτης της παρούσας έρευνας. Η εμπορευματοποίηση του σύγχρονου ποδοσφαίρου μετέτρεψε το άθλημα σε μια κερδοφόρα επιχείρηση και ενίσχυσε τους ανταγωνισμούς μεταξύ των ομάδων, δημιουργώντας στο οπαδικό κοινό ένα κλίμα δυσaráσκειας, το οποίο ισχυροποιήθηκε από τα περιοριστικά και αυταρχικά μέτρα εναντίον των οπαδών. Οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες που δημιουργεί ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός, εντοπίζονται και εντός του αθλητισμού, μέσω της συγκρότησης ισχυρών ομάδων από τη μία, αδύναμων οικονομικά συλλόγων από την άλλη. Η αμφισβήτηση της κυρίαρχης κατάστασης δεν εκδηλώθηκε μόνο μέσω των οπαδικών κινητοποιήσεων, αλλά εκφράστηκε και από την απόρριψη του κατεστημένου που επικρατεί στο χώρο του σύγχρονου αθλητισμού, η οποία προέκυψε από τη ριζοσπαστικοποίηση ενός μεγάλου μέρους του οπαδικού κινήματος, το οποίο στράφηκε στην αυτοοργάνωση, υιοθετώντας έναν εναλλακτικό τρόπο παρέμβασης στα αθλητικά δρώμενα.

Προκειμένου να εξεταστεί σε βάθος το φαινόμενο των αυτοοργανωμένων αθλητικών ομάδων, επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης ο «Αδέσποτος» Αθηνών, ένα αθλητικό σωματείο από την Αθήνα, που από το 2015 ανήκει στο δίκτυο των αυτοοργανωμένων συλλογικοτήτων. Στόχος είναι η όσο το δυνατόν αναλυτική μελέτη της λειτουργίας της ομάδας, ώστε να εξεταστούν οι αρχές που διέπουν τα μέλη της, οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους, ο εναλλακτικός λόγος που προωθούν και ο τρόπος με τον οποίο διεκδικούν τα αιτήματά τους. Συγκεκριμένα, δίνεται έμφαση στην αγωνιστική παρουσία του «Αδέσποτου», στις κοινωνικοπολιτικές δράσεις της ομάδας, στις σχέσεις μεταξύ των μελών και στην παρουσία των οπαδών στην κερκίδα κατά τη διάρκεια των αγώνων. Επίσης, εξετάζεται η εναλλακτική πρόταση του σωματείου, που αφορά την παρέμβαση στον παιδικό αθλητισμό.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που διαμορφώνουν τη δομή της έρευνας είναι τα εξής:

- Πώς αποτυπώνονται οι αρχές του συλλόγου μέσα από την αγωνιστική παρουσία των τμημάτων του;
- Ποιες είναι οι κοινωνικοπολιτικές δράσεις του «Αδέσποτου»;
- Ποιες είναι οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα μέλη μιας αυτοοργανωμένης ομάδας;

- Ποια είναι η εναλλακτική γηπεδική συμπεριφορά των μελών του «Αδέσποτου»;
- Ποιος είναι ο τρόπος παρέμβασης του σωματείου στον παιδικό αθλητισμό;

Όσον αφορά τη δομή της εργασίας, μετά την εισαγωγή παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας. Παρέχονται πληροφορίες για τη διαδικασία της επιτόπιας έρευνας, των ποιοτικών συνεντεύξεων και για το υλικό που χρησιμοποιήθηκε. Στη συνέχεια, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στο σύγχρονο ποδόσφαιρο, επιχειρώντας μια σύντομη αναδρομή της πορείας προς την υπερεμπορευματοποίηση του αθλήματος. Στο δεύτερο κεφάλαιο μελετώνται οι μορφές αντίστασης στο μοντέρνο ποδόσφαιρο, που ξεκινούν από τη ριζοσπαστικοποίηση του οπαδικού κινήματος και φτάνουν μέχρι την ανάδυση των αυτοοργανωμένων αθλητικών ομάδων. Στο τρίτο κεφάλαιο η έρευνα εστιάζει στο παράδειγμα του «Αδέσποτου» Αθηνών, παρουσιάζοντας στοιχεία της κοινωνικής ταυτότητας του σωματείου αλλά και των αγωνιστικών του δραστηριοτήτων, πληροφορίες για τη γεωγραφία του συλλόγου, δηλαδή ποιες περιοχές εκπροσωπεί, εξετάζονται οι σχέσεις μεταξύ των μελών, τα κίνητρα συμμετοχής σε μια τέτοια συλλογικότητα και οι μορφές υποστήριξης από τους οπαδούς της ομάδας. Στο τέταρτο κεφάλαιο ερευνάται το εγχείρημα οργάνωσης της ακαδημίας του «Αδέσποτου». Αναλύονται οι λόγοι που οδήγησαν στην ίδρυση του τμήματος, ο τρόπος λειτουργίας του, ο ρόλος του/της προπονητή/τριας και οι στόχοι της ομάδας μέσα από αυτό το εγχείρημα. Μετά την ολοκλήρωση της παρουσίασης της δράσης του «Αδέσποτου», παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα.

Μεθοδολογία έρευνας

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας, δηλαδή η διαδικασία που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση της εργασίας και την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Επιχειρείται να εξηγηθούν οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή της συγκεκριμένης μεθοδολογίας, καθώς και να δοθούν πληροφορίες σχετικά με το υλικό που επιλέχθηκε και πώς αυτό αξιοποιήθηκε, ενώ παρουσιάζονται και κάποια βασικά στοιχεία για τα άτομα που συμμετείχαν στη διαδικασία. Επίσης, αναφέρονται οι δυσκολίες που προέκυψαν λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών, υπό τις οποίες διεκπεραιώθηκε η εργασία.

Επιλέχθηκαν οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας, διότι εξετάζεται ένα θέμα που αφορά μια κοινωνική ομάδα με ιδιαιτερότητες και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, εντός της οποίας αναπτύσσονται σχέσεις μεταξύ υποκειμένων, προτάσσονται αξίες και νοήματα. Για τη μελέτη τέτοιων περιπτώσεων ενδείκνυται η σε βάθος έρευνά τους, μέσω της ποιοτικής ανάλυσης, της άμεσης διείσδυσης του ερευνητή στο χώρο των υποκειμένων, ώστε να έρθει σε επαφή μαζί τους και να κατανοήσει την ατομική και συλλογική τους δράση. Για την προσέγγιση μιας μικρής ομάδας πληθυσμού, όπως είναι η περίπτωση μιας αυτοοργανωμένης αθλητικής συλλογικότητας, οι ποσοτικές μέθοδοι, μέσω ερωτηματολογίων αποδεικνύονται ελλιπείς και ανεπαρκείς, εφόσον πρόκειται για μεθόδους που πραγματοποιούνται εξ αποστάσεως και δεν παρέχουν στον ερευνητή τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με τα υποκείμενα, να αλληλεπιδράσει μαζί τους και να παρατηρήσει τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν τη συμμετοχή τους στη συγκεκριμένη συλλογικότητα (Λυδάκη, 2001: 127,128).

Ως εκ τούτου, κρίθηκε αναγκαία η πρόσβαση του ερευνητή στο πεδίο της έρευνας, μια διαδικασία που συναντά κάποιες δυσκολίες. Πρόκειται για την υιοθέτηση μιας μεθόδου, της επιτόπιας ποιοτικής μελέτης, κατά την οποία ο παρατηρητής πρέπει να μεταβεί από τον δικό του χώρο σε έναν διαφορετικό τόπο, να εμπλακεί, να συνυπάρξει με τους κοινωνικούς δρώντες και να ανακαλύψει την πραγματικότητά τους, που πιθανώς να μην είναι κοινή με τη δική του (Λυδάκη, 2001: 134). Η άμεση συμμετοχή του ερευνητή στη διαδικασία της έρευνας και η συνύπαρξή του με τα αθλητικά υποκείμενα, καθιστά πολύ σημαντικό τον παράγοντα της υποκειμενικότητας τόσο από την πλευρά του ίδιου όσο και από την πλευρά των ατόμων που ερευνώνται. Η υποκειμενικότητα δεν πρέπει να θεωρείται ότι εμποδίζει την εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων, διότι αυτά θα προκύψουν από την ερμηνεία και την κατανόηση των δεδομένων από τον παρατηρητή (Δημητροπούλου, 2020: 26). Η καταγραφή των δεδομένων δεν είναι μια απλή διαδικασία, πρέπει να γίνεται έγκαιρα και προσεκτικά, διότι η καθυστέρηση «αφήνει περιθώρια στη φαντασία και τη μνήμη να αυθαιρετούν και, ενδεχομένως, προβολές και προκατασκευασμένα σχήματα, εικασίες του ερευνητή, να παίρνουν τη θέση «αντικειμενικών» γεγονότων» (Λυδάκη, 2001: 222).

Σε συνδυασμό με την επιτόπια παρατήρηση και την καταγραφή των στοιχείων που αναδύθηκαν από αυτή τη διαδικασία, για τη συγκέντρωση υλικού αξιοποιήθηκαν πληροφορίες που προέκυψαν από την ιστοσελίδα του «Αδέσποτου» και από αναρτήσεις στη σελίδα μέσου κοινωνικής δικτύωσης που διατηρεί η ομάδα. Επίσης, συλλέχθηκε υλικό από δημοσιευμένα κείμενα της συλλογικότητας και συνεντεύξεις

στο διαδίκτυο, καθώς και από ένα βίντεο-αφιέρωμα στην κοινωνική ακαδημία της ομάδας, που είναι αναρτημένο στο YouTube. Το αρχειακό υλικό συνέβαλε στην περαιτέρω κατανόηση της δράσης της ομάδας, αθλητικής και μη, των σχέσεων μεταξύ των μελών της, του αξιακού της συστήματος και της κοινωνικής απεύθυνσης που επιδιώκει.

Ένα από τα πιο βασικά μεθοδολογικά εργαλεία της έρευνας είναι οι ποιοτικές συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με κάποια μέλη του «Αδέσποτου», μέσω των οποίων εμπλουτίστηκε το υλικό που είχε συγκεντρωθεί από τα αρχεία της συλλογικότητας και από τις παρατηρήσεις του ερευνητή κατά τη διάρκεια της παρουσίας του σε δραστηριότητες της ομάδας. Οι ποιοτικές συνεντεύξεις αποτελούν τον πιο διαδεδομένο τρόπο για να παραχθούν τα ποιοτικά δεδομένα της έρευνας. Στην περίπτωση της συγκεκριμένης κοινωνικής έρευνας, επιλέχθηκε το μοντέλο των ημιδομημένων συνεντεύξεων σύμφωνα με το οποίο ο ερευνητής έχει σχεδιάσει έναν οδηγό ερωτήσεων, οι οποίες μπορούν να τροποποιηθούν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης (ο οδηγός συνέντευξης παρουσιάζεται αναλυτικά στο Παράρτημα Δ). Είναι δυνατόν να προστεθούν ή να αφαιρεθούν ερωτήσεις, να αλλάξει η σειρά τους, ή να εμβαθύνει ο ερευνητής σε κάποια συγκεκριμένα ζητήματα, που θα βοηθήσουν στην άντληση πληροφοριών σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 96, 97).

Ο σχεδιασμός της έρευνας

Η επιλογή της ομάδας του «Αδέσποτου» Αθηνών κρίθηκε η κατάλληλη για τη μελέτη του ζητήματος των αυτοοργανωμένων αθλητικών σωματείων ως εναλλακτικών προτάσεων στο σύγχρονο εμπορευματοποιημένο αθλητισμό, διότι πρόκειται για μία συλλογικότητα με αθλητική και κοινωνική δράση στις περιοχές του κέντρου της Αθήνας, η οποία πλασιώνεται διαρκώς από όλο και περισσότερα άτομα. Ένας ακόμη λόγος που οδήγησε στην επιλογή της συγκεκριμένης μελέτης περίπτωσης οφείλεται στις φιλικές σχέσεις του ερευνητή με αρκετά μέλη της ομάδας.

Το γεγονός αυτό διευκόλυνε την πρόσβασή του στο πεδίο της έρευνας, εφόσον δεν επρόκειτο για έναν άγνωστο, που έπρεπε να εξηγήσει τους λόγους που βρέθηκε στον χώρο της κοινότητας, ενώ δεν υπήρχε η αμηχανία και η καχυποψία που παρατηρείται πολλές φορές σε αυτές τις περιπτώσεις και από τις δύο πλευρές (Λυδάκη, 2001: 164). Η πρώτη επαφή με την ομάδα πραγματοποιήθηκε στις 25/10/2020 στα

πλαίσια του πρώτου αγώνα πρωταθλήματος του αντρικού τμήματος για τη σεζόν 2020-2021 (βλ. Εικόνα Α1). Η παρουσία του ερευνητή στην κερκίδα του «Αδέσποτου» συνδυάστηκε από την καταγραφή εμπειριών και πληροφοριών που αφορούσαν το αγωνιστικό παιχνίδι και την ατμόσφαιρα στην κερκίδα. Μελετήθηκε η συμπεριφορά της ομάδας εντός του γηπέδου, η σχέση της με την αντίπαλη ομάδα και τους διαιτητές, οι αντιδράσεις των φίλων του «Αδέσποτου» και η επικοινωνία τους με τους παίκτες μέσω των συνθημάτων που ακούστηκαν. Ιδιαίτερα προσεκτικός πρέπει να είναι ο ερευνητής, ώστε να μην παρασυρθεί από τη γενικότερη ατμόσφαιρα του αγώνα, να μην ταυτιστεί με την ομάδα και να μη χάσει «την υποκειμενικότητά του ή την κριτική του ικανότητα» (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 110). Ακολούθησε μεσοβδόμαδα, στις 28/10/2020 η παρουσία του ερευνητή σε μια μικτή προπόνηση και των δύο τμημάτων ποδοσφαίρου, αντρικού και γυναικείου, όπου προέκυψαν πολύτιμα συμπεράσματα σχετικά με τη συνύπαρξή τους, συμβάλλοντας στην κατανόηση σχέσεων, αξιών και νοημάτων εντός της ομάδας. Η επόμενη (και τελευταία) επαφή με τη συλλογικότητα πραγματοποιήθηκε λίγες μέρες αργότερα, την 1/11/2020 στον δεύτερο αγώνα πρωταθλήματος του αντρικού τμήματος. Αυτή ήταν και η τελευταία αθλητική δραστηριότητα του «Αδέσποτου» πριν την αναστολή όλων των αθλητικών δραστηριοτήτων λόγω της νόσου Covid-19. Η επιβολή των μέτρων για την καταπολέμηση της πανδημίας δεν ευνόησε την περαιτέρω έρευνα και τη δια ζώσης επικοινωνία με τα μέλη της συλλογικότητας. Η έρευνα συνεχίστηκε μέσω της διαδικτυακής επικοινωνίας για την υλοποίηση των συνεντεύξεων.

Όσον αφορά στη δειγματοληψία για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων, στην ποιοτική έρευνα στόχος δεν είναι η επιλογή ενός δείγματος που θα αντιπροσωπεύει τον γενικό πληθυσμό της κοινότητας που μελετάται. Η ποιοτική προσέγγιση επιδιώκει τη διερεύνηση περιπτώσεων μέσω των οποίων το εξεταζόμενο θέμα θα μελετηθεί εις βάθος και οι συνεντευξιζόμενοι θα είναι σε θέση να προσφέρουν πλούσιες σε περιεχόμενο πληροφορίες (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 81). Επιλέχθηκαν πέντε άτομα για τη διαδικασία των συνεντεύξεων, ηλικίας 27-37 ετών. Πρόκειται για δύο γυναίκες και τρεις άνδρες, που συμμετέχουν στα αγωνιστικά τμήματα της ομάδας (ανδρικό τμήμα ποδοσφαίρου, γυναικείο τμήμα ποδοσφαίρου και κοινωνική ακαδημία), ενώ οι δύο αποτελούν και ιδρυτικά μέλη του «Αδέσποτου» (για αναλυτικότερη περιγραφή βλ. Πίνακα Β1).

Αν και το αρχικό πλάνο για τις συνεντεύξεις ήταν να πραγματοποιηθούν δια ζώσης, η συγκυρία της πανδημίας άλλαξε το σχεδιασμό και τελικά, προτιμήθηκε η

επιλογή των διαδικτυακών συνεντεύξεων, μέσω της εφαρμογής zoom. Οι συνεντευξιαζόμενοι ενημερώθηκαν για τα δικαιώματά τους, που αφορούν τη μη αναφορά πληροφοριών που δεν επιθυμούν, τη δυνατότητα να μην απαντήσουν σε όλες τις ερωτήσεις και την αποχώρησή τους από τη διαδικασία της συνέντευξης. Επισημάνθηκε ότι θα τηρηθεί η ανωνυμία τους και η απόκρυψη προσωπικών δεδομένων (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 130). Ακολούθως, συμπλήρωσαν το έντυπο συγκατάθεσης που τους δόθηκε (το έγγραφο παρουσιάζεται αναλυτικά στο Παράρτημα Ε). Για το λόγο αυτόν τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα, αναφέρονται με τα αρχικά τους ονόματα.

Οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν εν γνώσει των συμμετεχόντων και στη συνέχεια εφαρμόστηκε η μέθοδος της μετατροπής των ηχογραφημένων συζητήσεων σε γραπτό κείμενο. Αυτός είναι ο τρόπος που επιλέγεται συνήθως για να μετασχηματιστούν τα ποιοτικά ερευνητικά δεδομένα, ωστόσο πρέπει να γίνει κατανοητό «ότι όλες οι μορφές μεταγραφής συνιστούν μια μορφή μετάφρασης του προφορικού λόγου σε κάτι άλλο και δεν αποτελούν εικόνα-καθρέπτη της συνέντευξης» (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 106).

Μετά το μετασχηματισμό των ηχογραφημένων συνεντεύξεων σε γραπτό κείμενο ακολούθησε η «κωδικοποίηση των δεδομένων», η οποία απαιτεί προηγουμένως την πλήρη εξοικείωση με το υλικό που έχει συγκεντρωθεί από τις συνεντεύξεις. Για να επιτευχθεί αυτό, κρίθηκε απαραίτητη η ανάγνωση των συνεντεύξεων αρκετές φορές σε συνδυασμό με την καταγραφή κάποιων σημειώσεων (Ισαρη & Πουρκός, 2015: 132). Αφού εντοπίστηκαν τα πιο σημαντικά αποσπάσματα, αναγνωρίστηκαν όσα είχαν κοινά νοήματα και στη συνέχεια εφαρμόστηκε η κωδικοποίησή τους, δηλαδή η απόδοση εννοιολογικών προσδιορισμών με συγκεκριμένους κωδικούς σε όσα δεδομένα ανταποκρίνονταν στα ερευνητικά ερωτήματα (Δημητροπούλου, 2020: 36).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Πρώτο κεφάλαιο – Η πραγματικότητα στο σύγχρονο επαγγελματικό ποδόσφαιρο

Το ποδόσφαιρο στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες δεν θυμίζει σε τίποτα το άθλημα που αναπτύχθηκε στην Αγγλία προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Το δημοφιλέστερο σπορ μέσα από μια μακρά διαδικασία εμπορευματοποίησης κατέληξε να αποτελεί μια κερδοφόρα επιχείρηση, η οποία καθορίζεται από την επένδυση και τη συσσώρευση υπέρογκων κεφαλαίων αυτών που τη διοικούν (Μισεά, 2020: 50). Το νεοφιλελεύθερο μοντέλο διοίκησης των καπιταλιστικών κοινωνιών, με κύρια χαρακτηριστικά τον άκρατο ανταγωνισμό, την ελεύθερη αγορά και τη συνεχή αναζήτηση κέρδους, εισβάλλοντας σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας, δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστο τον επαγγελματικό αθλητισμό, και συγκεκριμένα το ποδόσφαιρο (Δημάκας, 2021). Η διαρκής διεκδίκηση οικονομικού κέρδους από τα σωματεία είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσω των αγωνιστικών τους επιτυχιών, δηλαδή μέσω της κατάκτησης τίτλων στο πλαίσιο της ανταγωνιστικότητας που αποτελεί κύρια αξιακή αρχή στο υπάρχον κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Η διαδικασία αυτή μπορεί αρχικά να παραπέμπει σε έναν «υγίη ανταγωνισμό» μεταξύ των συλλόγων, ωστόσο στο σύστημα σχέσεων που διέπει τη λειτουργία του σύγχρονου επαγγελματικού ποδοσφαίρου, έτσι όπως αυτό συγκροτήθηκε στο πλαίσιο ευρύτερων κοινωνικών/πολιτικών και οικονομικών μετασχηματισμών, κυριαρχούν σχέσεις ανισότητας που παρατηρούνται και εντός μιας καπιταλιστικής κοινωνίας, με αποτέλεσμα τα ισχυρά σωματεία να έχουν το μονοπωλιακό προνόμιο της εξασφάλισης εσόδων χωρίς να είναι διατεθειμένα να στηρίξουν οικονομικά τα υπόλοιπα σωματεία και να αποφύγουν το οικονομικό χάσμα μεταξύ τους (Ζαϊμάκης, 2013: 40). Ποιοι είναι όμως οι πιο καθοριστικοί παράγοντες στην πορεία μετασχηματισμού του ποδοσφαίρου από ένα παιχνίδι χαράς και απόλαυσης σε ένα εμπόρευμα και μέσο πλουτισμού της ολιγαρχίας που το διοικεί; Πώς έχει διαμορφωθεί η σύγχρονη εικόνα του επαγγελματία αθλητή λόγω της υπερεμπορευματοποίησης του αθλητισμού και σε ποιο κοινό απευθύνεται η σύγχρονη ποδοσφαιρική πραγματικότητα;

1.1. Η πορεία προς την υπερεμπορευματοποίηση

Το ποδόσφαιρο ανήκει στην κατηγορία των μοντέρνων αθλημάτων, που αναδύθηκαν «ως ρήξη και όχι ως συνέχεια με τα παραδοσιακά παιχνίδια της αριστοκρατίας ή των λαϊκών στρωμάτων» (Ζαϊμάκης, 2015: 96). Η δημιουργία αθλητικών σωματείων προέκυψε από την ανάγκη για μια πιο οργανωμένη μορφή ψυχαγωγίας, απαλλαγμένη από τη βία που χαρακτήριζε τα παιχνίδια της προνεωτερικής κοινωνίας. Η εξέλιξη του πολιτισμού παρέσυρε μαζί της και το χώρο της άθλησης, η οποία μέσω των σπορ παρουσίασε μια πιο «εκπολιτισμένη» εκδοχή της διασκέδασης της προηγούμενης περιόδου (Ζαϊμάκης, 2015: 97).

Βεβαίως, η διαδικασία ανάπτυξης του ποδοσφαίρου δεν σταματάει στη δημιουργία αθλητικών συλλόγων και στη βελτίωση του αθλήματος σε έναν πιο οργανωμένο τρόπο παιχνιδιού. Με την πάροδο των χρόνων πολλοί είναι οι παράγοντες που συνέβαλαν στην εξέλιξη του ποδοσφαίρου σε ένα από τα πιο κερδοφόρα προϊόντα της σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας. Από την είσοδο επιχειρηματιών στο χώρο του αθλητισμού μέχρι την ανάπτυξη της τεχνολογίας, τη θέσπιση νόμων και τη δημιουργία των μεγαλύτερων αγωνιστικών θεσμών του παγκόσμιου ποδοσφαίρου, όλα καθόρισαν την πορεία προς την υπερεμπορευματοποίηση του αθλήματος.

Όσον αφορά στην είσοδο των πρώτων επιχειρηματιών, οι συνθήκες την ευνόησαν κατά την περίοδο που το ποδόσφαιρο από άθλημα ερασιτεχνών σταδιακά μετασχηματίστηκε σε επαγγελματικό άθλημα. Η διεκδίκηση αυτή ήταν κυρίως εργατική, διότι οι εργάτες μέσω του ποδοσφαίρου βρήκαν την ευκαιρία για κοινωνική αναγνώριση και οικονομική ευρωστία. Τα πρώτα δείγματα επαγγελματοποίησης συναντώνται στην Αγγλία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όπου ο πρώτος αγωνιστικός θεσμός, το κύπελλο Αγγλίας συνέβαλε στην όξυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των ομάδων με αποτέλεσμα οι ίδιοι οι σύλλογοι να εντάσσουν στο δυναμικό τους ποδοσφαιριστές, προσφέροντάς τους οικονομικές απολαβές. Η συγκυρία αυτή σε συνδυασμό με την πώληση εισιτηρίων και τη δημιουργία των πρώτων ποδοσφαιρικών συνεταιρισμών άνοιξε το δρόμο για τον επαγγελματικό αθλητισμό, δημιουργώντας γύρω από το ποδόσφαιρο πλήθος οικονομικών δραστηριοτήτων (Ζαϊμάκης, 2013: 29). Αξίζει να σημειωθεί ότι η δεκαετία ορόσημο για το επαγγελματικό ποδόσφαιρο στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης αλλά και παγκοσμίως, είναι αυτή του 1930.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της όξυνσης του ανταγωνισμού μεταξύ των αθλητικών σωματείων είναι η περίπτωση της Ελλάδας, όπου η δημιουργία του ΠΟΚ, ενός ανεπίσημου συνεταιρισμού από τις πιο ισχυρές ομάδες, (Ολυμπιακός, Παναθηναϊκός, ΑΕΚ) αποτέλεσε μια προσπάθεια εναντίωσης στις επιδιώξεις της Ελληνικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας (1926) να αναλάβει την κεντρική διαχείριση των εσόδων όλων των σωματείων προκειμένου να εξασφαλίσει την οικονομική τους επιβίωση. Η πρακτική αυτή των ισχυρότερων οικονομικά συλλόγων αποτελεί από την περίοδο εκείνη σύνηθες φαινόμενο και οφείλεται στους ανταγωνισμούς που προκύπτουν από τα οικονομικά και πολιτικά οφέλη που αποφέρει η κυριαρχία στο χώρο του ποδοσφαίρου και του αθλητισμού γενικότερα (Ζαϊμάκης, 2013: 32). Όσον αφορά τα μέλη των διοικήσεων των σωματείων του ΠΟΚ, απαρτίζονταν από επιφανή στελέχη, Αθηναίους, Πειραιώτες και Κωνσταντινουπολίτες επιχειρηματίες, εφοπλιστές και τραπεζίτες. Αντιθέτως, σε άλλα σωματεία της Αθήνας και του Πειραιά, η πλειονότητα των μελών και των συμμετεχόντων στα διοικητικά συμβούλια ήταν κυρίως βιοπαλαιστές, έμποροι, μηχανικοί, λογιστές, ακόμα και φοιτητές (Γάσιος, 2015: 238, 239).

Εκείνη την περίοδο, ως τα τέλη της δεκαετίας του 1920, το ποδόσφαιρο στην Ελλάδα αναδείχθηκε ως το δημοφιλέστερο και το πιο λαϊκό άθλημα, εξέλιξη στην οποία συνέβαλε η μαζική είσοδος των προσφύγων και της δικής τους ποδοσφαιρικής κουλτούρας, η άνοδος του επαγγελματισμού και η εμπορευματοποίηση των σπορ, που το μετέτρεψαν σε «πρωταγωνιστή στη λαϊκή κουλτούρα του 20^{ου} αιώνα» (Κουλούρη, 1999: 415). Αντιθέτως, στις αρχές του ίδιου αιώνα, η δημοτικότητα του αθλήματος ήταν περιορισμένη. Ωστόσο, η απήχυσή του στα παιδιά και τους εφήβους της περιόδου, αν και αρχικά προκάλεσε την ανησυχία όσων αμφισβητούσαν τον παιδαγωγικό του χαρακτήρα, το κατέστησε βασικό άθλημα των σχολικών αγώνων, διότι επικράτησε η άποψη ότι το ποδόσφαιρο αποτελεί «μέσο διαμόρφωσης του ανδρικού χαρακτήρα» (Κουλούρη, 1999: 414). Μάλιστα, το ποδόσφαιρο ανήκε στην κατηγορία των σπορ που αποτελούσαν βασικές δραστηριότητες ψυχαγωγίας της ανερχόμενης αστικής τάξης. Ο χώρος διεξαγωγής του αθλήματος ήταν τόπος της ανδρικής κοινωνικότητας για τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Υπήρχαν αυστηροί περιορισμοί για την είσοδο νέων μελών στα αθλητικά σωματεία, που αποτελούσαν «προέκταση των διαιρέσεων» που υπήρχαν στην υπόλοιπη κοινωνία (Κουλούρη, 1999: 416).

Μεταπολεμικά, το ποδόσφαιρο αναπτύχθηκε με γοργούς ρυθμούς και η διαδικασία εμπορευματοποίησής του επιταχύνθηκε. Παρόλο που σε πολλές χώρες της

Ευρώπης το άθλημα παρέμενε ερασιτεχνικό, έγιναν κάποιες ενέργειες για την βελτίωση του προϊόντος σε όλα τα επίπεδα. Κομβικής σημασίας ήταν η ίδρυση της UEFA το 1954, που αποτέλεσε τον πρώτο ποδοσφαιρικό ευρωπαϊκό θεσμό, θέτοντας ως στόχο την καλύτερη συνεργασία κυρίως σε οικονομικό επίπεδο ανάμεσα στις ποδοσφαιρικές ομοσπονδίες των ευρωπαϊκών κρατών. Έτσι, προέκυψαν μεγάλες διεθνείς διοργανώσεις, όπως το κύπελλο πρωταθλητριών Ευρώπης και το κύπελλο Διεθνών Εκθέσεων, τα οποία στη συνέχεια μετεξελίχθηκαν σε UEFA Champions League και κύπελλο UEFA, αντίστοιχα (Ζαϊμάκης, 2013: 32).

Οι αλλαγές αυτές σε οργανωτικό και οικονομικό επίπεδο, σε συνδυασμό κυρίως με την καθιέρωση των τηλεοπτικών μεταδόσεων των ποδοσφαιρικών αναμετρήσεων, αφενός διεύρυναν το φιλοθεάμον κοινό αφετέρου υπήρξαν η καταλληλότερη συγκυρία για τις μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες να εισβάλουν στο χώρο του αθλητισμού. Παρατηρείται ήδη από τη δεκαετία του 1970 η σύναψη συμβολαίων μεγάλων εταιρειών τόσο με ομάδες όσο και με διάσημους ποδοσφαιριστές για τη διαφήμιση των προϊόντων τους, ανοίγοντας το δρόμο προς την περαιτέρω εμπορευματοποίηση του αθλήματος (Ζαϊμάκης, 2013: 34). Μέχρι εκείνη την εποχή η βασική πηγή εσόδων των σωματείων προέκυπτε από την πώληση εισιτηρίων. Έκτοτε, η παρουσία μεγάλων εταιρειών μέσω της διαφήμισης, αποτέλεσε ακόμα ένα πεδίο οικονομικής δραστηριότητας και συναλλαγής, ιδιαίτερος επικερδής τόσο για τους συλλόγους όσο και για τους ίδιους τους αθλητές.

Με την τηλεόραση έγινε το πρώτο, αποφασιστικό βήμα προς την πλήρη εμπορευματοποίηση του ποδοσφαίρου, η οποία αντανάκλα την ανάπτυξη του σύγχρονου καπιταλισμού. Ακολούθησε η ολοένα και αυξανόμενη επένδυση των ΜΜΕ στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο, κάτι που διευκολύνθηκε από την ανάπτυξη της τεχνολογίας. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, μέσω των νέων ψηφιακών και συνδρομητικών τηλεοπτικών δικτύων, των αθλητικών εφημερίδων και ιστοσελίδων στο διαδίκτυο προώθησαν μαζικά το άθλημα, δίνοντας την ευκαιρία στα ισχυρά αθλητικά σωματεία για επενδύσεις και πωλήσεις των προϊόντων τους πέρα από τα εθνικά τους σύνορα. Αν μάλιστα στις οικονομικές επιτυχίες της κάθε ομάδας προστεθούν και οι αγωνιστικές επιτυχίες, το προϊόν γίνεται πιο ελκυστικό, προβάλλεται περισσότερο από τα μέσα και δίνεται η ευκαιρία για «αύξηση των πωλήσεων σε νέες μεγάλες αγορές. Με αυτόν τον τρόπο το συμβολικό διαπλέκεται με το οικονομικό κεφάλαιο» (Ζαϊμάκης, 2008: 19). Από αυτό το σημείο και έπειτα εμφανίζεται η έννοια της υπερεμπορευματοποίησης το αθλητισμού.

Ο ανταγωνισμός σε οικονομικό, συμβολικό και αγωνιστικό επίπεδο ανάμεσα στις ποδοσφαιρικές ομάδες εκφράστηκε με τον καλύτερο τρόπο μέσα από το θεσμό του Champions League (1991). Η συγκεκριμένη διοργάνωση αποτελεί μετεξέλιξη του κυπέλλου πρωταθλητριών ομάδων της Ευρώπης και πλέον αποτελεί την κορυφαία διασυλλογική διοργάνωση παγκοσμίως. Ταυτόχρονα, είναι ο πιο προσοδοφόρος ποδοσφαιρικός θεσμός. Αυτή ήταν άλλωστε μια από τις βασικές επιδιώξεις της UEFA, η οποία μέσα από τη νεοσύστατη αυτή διοργάνωση απέβλεπε στα οικονομικά οφέλη της ίδιας της ένωσης και των ποδοσφαιρικών συλλόγων. Αποφασίστηκε η αύξηση του αριθμού των ομάδων, συνεπώς αυξήθηκαν οι μεταξύ τους αγώνες και τα έσοδα από τους χορηγούς και τα τηλεοπτικά συμβόλαια. Η ανάγκη για μια επιτυχημένη πορεία στη συγκεκριμένη διοργάνωση ενίσχυσε τον ανταγωνισμό των ομάδων τόσο διεθνώς όσο και στα εγχώρια πρωταθλήματα, τα οποία θα έδιναν το εισιτήριο για τη συμμετοχή στο Champions League. Οι οικονομικές συναλλαγές γύρω από τον απαιτητικό αυτό θεσμό άρχισαν να πληθαίνουν, αφού οι σύλλογοι επένδυναν μεγάλα χρηματικά ποσά προκειμένου να διαμορφώσουν τις καταλληλότερες συνθήκες που θα τους εξασφάλιζαν την επιτυχία. Οι επενδύσεις αφορούσαν τόσο το οργανωτικό όσο και το αθλητικό επίπεδο (Ζαϊμάκης, 2013: 36-37).

Καθοριστικής σημασίας για την είσοδο του ποδοσφαίρου στη λογική της ελεύθερης αγοράς ήταν η εφαρμογή του νόμου Μποσμάν. Σύμφωνα με αυτή την απόφαση, το Ευρωπαϊκό δικαστήριο παρείχε τη δυνατότητα σε επαγγελματίες παίκτες να μετακινηθούν σε ομάδα που ανήκε σε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφού έληγε το προηγούμενο συμβόλαιό τους. Μέχρι τότε υπήρχαν περιορισμοί στις μεταγραφές, που αφορούσαν κυρίως σε συγκεκριμένο αριθμό ξένων παικτών που μπορούσαν να αγωνιστούν σε μια ομάδα την ίδια περίοδο. Η απόφαση αυτή «αν και αρχικά αφορούσε μόνο τους λεγόμενους «κοινοτικούς» παίκτες (δηλαδή τους προερχόμενους από τα κράτη-μέλη της ΕΕ), έθεσε τις βάσεις για την πλήρη διεθνοποίηση του ποδοσφαίρου και την ένταξή του στη σύγχρονη, παγκοσμιοποιημένη οικονομία (Μισεά, 2020: 29). Η απόφαση Μποσμάν αναμφισβήτητα βελτίωσε ποιοτικά το άθλημα, αφού οι ομάδες μπορούσαν πλέον να ενισχυθούν χωρίς περιορισμούς, ωστόσο λειτούργησε κυρίως προς όφελος των ισχυρών συλλόγων που πλέον, δαπανώντας μεγάλα κεφάλαια σε μεταγραφές μπορούσαν να μεγαλώσουν το χάσμα από τα υπόλοιπα σωματεία, δημιουργώντας μια ελίτ του ευρωπαϊκού και παγκόσμιου ποδοσφαίρου. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόταση που έχει εκφραστεί από τον πρόεδρο της Γιουβέντους, Αντρέα Ανιέλι, περί δημιουργίας μιας «κλειστής» ευρωπαϊκής λίγκας, στην οποία θα

συμμετέχουν οι μεγαλύτερες ομάδες παγκοσμίως, των οποίων η συμμετοχή δεν θα κρίνεται από τη βαθμολογία στα εθνικά πρωταθλήματα (Μισεά, 2020: 186). Ήδη πολλές είναι οι αντιδράσεις σε αυτήν την πρωτοβουλία, με πιο χαρακτηριστική αυτή του Πεπ Γκουαρδιόλα, σύμφωνα με τον οποίο: *«Θα πρέπει να μου εξηγήσουν καλά τον κανονισμό, αλλά δεν είμαι σύμφωνος. Θα σκοτώσουμε τα πρωταθλήματα... Δεν πρέπει να σκοτώσουμε τα πρωταθλήματα, γιατί ουδείς θα ενδιαφέρεται να βλέπει ομάδες που δεν θα έχουν τη δυνατότητα να παίζουν στην ευρωπαϊκή Σούπερ Λίγκα»* (Σταματόπουλος, 2019).

Κύριο μέλημα του Ανιέλι και των υπόλοιπων υποστηρικτών της πρότασής του δεν είναι μονάχα η ποιοτική αναβάθμιση των διεθνών ποδοσφαιρικών διοργανώσεων σε αγωνιστικό επίπεδο. Μέσω της παγκοσμιοποίησης του ποδοσφαίρου επιδιώκουν να διευρύνουν το πελατειακό τους κοινό και να «χτίσουν» ένα δίκτυο οικονομικών συναλλαγών, που περιλαμβάνει πωλήσεις εισιτηρίων, προώθηση στοιχηματικών και διαφημιστικών εταιρειών, κατασκευή εμπορικών κέντρων σε νέες περιοχές και άλλες οικονομικές και πολιτικές δραστηριότητες. Πρόκειται για έναν «οικονομικό ιμπεριαλισμό» των ολιγαρχών που διοικούν το ποδόσφαιρο και το εντάσσουν στην «κοινωνία των καταναλωτών», την οποία έχει ανάγκη το σύγχρονο καπιταλιστικό σύστημα (Μισεά, 2020: 187). Παγκόσμια αθλητικά γεγονότα, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες και το Μουντιάλ, αποτελούν την καλύτερη πρόφαση για επενδύσεις σε νέους «ανεξερευνήτους» τόπους. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί η ανάθεση της διεξαγωγής του Παγκοσμίου Κυπέλλου του 2010 στη Νότια Αφρική, μια χώρα «δίχως πραγματική ποδοσφαιρική ταυτότητα» (Μισεά, 2020: 42). Η επιλογή αυτή, παραμερίζοντας τα αθλητικά κριτήρια, προσέφερε την ιδανική ευκαιρία για την προώθηση φιλελεύθερων πρακτικών στην αφρικανική ήπειρο.

Άλλωστε, κατά τη διάρκεια των διεθνών αθλητικών διοργανώσεων δεν διεξάγονται αγώνες μόνο εντός του αγωνιστικού χώρου. Ο ανταγωνισμός αφορά και τις μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες που συγκρούονται μεταξύ τους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γκαλεάνο (2016: 264). *«Πρέπει όμως να αναγνωρίσουμε ότι οι πολυεθνικές ιδρώνουν όσο και οι φανέλες των παικτών. Η Βραζιλία δεν μπόρεσε να στεφθεί για Πέμπτη φορά πρωταθλήτρια. Η Adidas όμως τα κατάφερε. Από το Μουντιάλ του '54, όταν πρωταθλήτρια στέφθηκε η Δυτική Γερμανία, ήταν η Πέμπτη φορά που το κύπελλο το κατακτούσε ομάδα που αντιπροσώπευε τη μάρκα με τις τρεις γραμμές. Η Adidas ύψωσε μαζί με τη Γαλλία το παγκόσμιο τρόπαιο από ατόφιο χρυσάφι, ενώ ο Γάλλος Zinedine Zidane κατέκτησε το τρόπαιο του καλύτερου παίκτη. Η αντίπαλη*

εταιρεία Nike αρκέστηκε στη δεύτερη και τέταρτη θέση, που κατέλαβαν η Βραζιλία και η Ολλανδία, ενώ ο Ronaldo το αστέρι της Nike, έπαιξε άρρωστος στον τελικό. Το πιο γερό χτύπημα το κατάφερε μια μικρότερη εταιρεία, η Lotto, που με την εκπληκτική Κροατία, η οποία δεν είχε πάρει μέρος ποτέ σε μουντιάλ, κατέκτησε την Τρίτη θέση ενάντια σε όλα τα προγνωστικά».

1.2. Η σύγχρονη εικόνα του επαγγελματία αθλητή

Η ενότητα αυτή ερευνά τη συγκρότηση της ταυτότητας του επαγγελματία ποδοσφαιριστή στο σύγχρονο ποδόσφαιρο. Πρέπει να επισημανθεί ότι η ιδιότητα του επαγγελματία αθλητή νοηματοδοτείται με διαφορετικούς όρους ανάλογα την περίοδο που εξετάζεται. Στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης, η ίδρυση του ΠΣΑΠ το 1975 συνέβαλε στη δημιουργία μιας νέας ταυτότητας του ποδοσφαιριστή, για τον οποίο πλέον επικρατούσε η άποψη ότι πρόκειται για τον «εργαζόμενο ποδοσφαιριστή», αυτόν που αγωνίζεται και διεκδικεί τα δικαιώματά του, τον «οικογενειάρχη». Μέχρι τότε την εικόνα των ποδοσφαιριστών διαμόρφωναν οι πρόεδροι των ομάδων και ο αθλητικός τύπος, υιοθετώντας ένα ύφος υπερβολής, που παρουσίαζε τους ποδοσφαιριστές ως «μυθικά πρόσωπα», που δεν είχαν καμία σχέση με τον «μέσο» άνθρωπο της καθημερινότητας. Άλλοτε χαρακτηρίζονταν ως «ήρωες» και άλλοτε ως «ξενύχτηδες», επιρρεπείς στη διαφθορά του ποδοσφαίρου κυρίως κατά την περίοδο της διακτατορίας. Η δημιουργία του ΠΣΑΠ επανατοποθέτησε τον ποδοσφαιριστή στον «κοινωνικό χάρτη», προβάλλοντας την εικόνα του καθημερινού ανθρώπου που μοχθεί και αγωνίζεται (Τσούμας & Χουμεριανός, 2017: 76-78).

Οι αλλαγές που επέφερε η παγκοσμιοποίηση και η φιλελευθεροποίηση του επαγγελματικού αθλητισμού δημιούργησαν ένα επικερδές προϊόν του σύγχρονου καπιταλισμού. Το δίκτυο των οικονομικών δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των τεχνολογικών μέσων, διαμόρφωσαν μια νέα εικόνα για τους επαγγελματίες αθλητές. Τόσο στο ποδόσφαιρο όσο και σε άλλα δημοφιλή αθλήματα όπως το μπάσκετ, η ανάγκη για επιτυχία κατέστη μονόδρομος, θέτοντας στην κορυφή της ιεραρχίας τις αξίες της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των αθλητών.

Το συναίσθημα της απόλαυσης του παιχνιδιού έχει αντικατασταθεί από την αξία της νίκης με κάθε κόστος και η συμβολή της τεχνολογίας διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο. Οι αθλητές είναι υποχρεωμένοι να υποστούν μια διαδικασία «επαγγελματοποίησης» του σώματός τους, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις

απαιτήσεις της σύγχρονης αθλητικής βιομηχανίας. Η «επαγγελματοποίηση» συνίσταται στην καθιέρωση στατιστικών αναλύσεων, που χαρτογραφούν με απόλυτη ακρίβεια τα ατομικά χαρακτηριστικά κάθε αθλητή, με σκοπό να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την αποδοτικότητα στον τρόπο παιχνιδιού του. Η καταγραφή και η ανάλυση κάθε κίνησης μες στον αγωνιστικό χώρο, η μέτρηση των χιλιομέτρων που διανύει κάθε αθλητής, μπορεί να φαίνεται ότι αναβαθμίζουν το άθλημα, ουσιαστικά όμως καταργούν τον αυθορμητισμό, τη δημιουργία, το ένστικτο και την ελευθερία κινήσεων εντός του γηπέδου, αφού αποσκοπούν στην λεπτομερή καθοδήγηση και στην μείωση των ατομικών χαρακτηριστικών των αθλητών, τυποποιώντας τις κινήσεις τους. Η παραπάνω διαδικασία αποτελεί τη λεγόμενη «dataποίηση» που κυριαρχεί στον σύγχρονο επαγγελματικό αθλητισμό (Δημάκας, 2021).

Ο στόχος της επιτυχίας απαιτεί και τις ανάλογες «θυσίες» των επαγγελματιών αθλητών. Η διατήρηση της άριστης φυσικής τους κατάστασης διαμορφώνει ένα καθεστώς επιτήρησης και πειθαρχίας των σωμάτων τους, τα οποία ανήκουν στην ιδιοκτησία των ομάδων και αντιμετωπίζονται σαν επιχειρήσεις που θα αποφέρουν κέρδη και τίτλους.

Το καθημερινό πρόγραμμα ενός επαγγελματία αθλητή αποτελείται από πολύωρες προπονήσεις, ένα ιδιαίτερος αυστηρό πρόγραμμα διατροφής και αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου με έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο, που δεν θα βλάψει τη φυσική του κατάσταση. Βεβαίως, ο αθλητής δεν πορεύεται μόνος του στη διαδικασία βελτιστοποίησης της απόδοσής του, αλλά περιβάλλεται από ένα δίκτυο ειδικών, προπονητών, γιατρών, γυμναστών, διατροφολόγων, οι οποίοι διαμορφώνουν ένα σύστημα επιτήρησης και ελέγχου του επαγγελματικού σώματος. Αυτό επιτυγχάνεται και από τη χρήση των κατάλληλων τεχνολογικών μέσων, τα οποία συμβάλλουν στην καταγραφή των «αναγκών» και των δυνατοτήτων που έχει το κάθε σώμα, παρέχοντάς του τη δυνατότητα να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του σύγχρονου επαγγελματικού αθλητισμού, είτε μέσω των εντατικών προπονήσεων είτε μέσω της χορήγησης «φαρμάκων» που θα εξασφαλίσουν τη μέγιστη δυνατή αποδοτικότητα.

Το επαγγελματικό σώμα πρέπει να πειθαρχήσει στις υποδείξεις των ειδικών και να τεθεί υπό τον πλήρη έλεγχό τους προκειμένου να καταστεί αξιοποιήσιμο και παραγωγικό, αποτελώντας κερδοφόρο προϊόν για τον ιδιοκτήτη του, που δεν είναι άλλος από τον πρόεδρο του συλλόγου στον οποίο ανήκει ο αθλητής. Υπό την έννοια αυτή, το σώμα του αθλητή καθίσταται μια οικονομική επένδυση. Πρόκειται για μια «νέα πολιτική διαχείριση του σώματος» (Κεραμάς, 2008: 13). Ο Foucault αναφέρθηκε

στην εξουσία που ασκείται πάνω στο ανθρώπινο σώμα, τη λεγόμενη «βιοεξουσία», της οποίας σκοπός είναι «η εκγύμνασή του, η αύξηση των ικανοτήτων του, η απόσπαση των δυνάμεών του, η παράλληλη ανάπτυξη της χρησιμότητάς του και της ευπειθείάς του, η ένταξή του σε αποτελεσματικά και οικονομικά συστήματα ελέγχου...» (2011β: 162-163). Το υποκείμενο, στη συγκεκριμένη περίπτωση το σώμα του αθλητή υπόκειται στην εξουσία της σύγχρονης αθλητικής βιομηχανίας, η οποία απαιτεί τη δημιουργία υπερ-αθλητών, η αξία των οποίων θα προσκομίσει τεράστια οικονομικά οφέλη.

Το διαρκές κυνήγι της αποτελεσματικότητας και της υψηλής απόδοσης από την πλευρά των αθλητών είναι επικίνδυνο για την ψυχική τους υγεία. Η συνεχής προσπάθεια για επιτυχία και πραγμάτωση της νίκης, ενδεχομένως να εμφανίσει συμπτώματα υπερβολικού πάθους, το οποίο εκδηλώνεται μέσω της «έντονης αθλητικής επιθετικότητας» (Πρώιος, 2015: 2). Μία αθλητική αναμέτρηση αποτελεί πεδίο «μάχης» για έναν αθλητή, εφόσον κατά τη διάρκειά της διακυβέδονται αξίες που αφορούν την κατάκτηση συλλογικών και ατομικών διακρίσεων, την κοινωνική αναγνώριση και το μέλλον της επαγγελματικής του καριέρας. Είναι αναμενόμενο να μην έχουν όλοι οι αθλητές την ικανότητα να διαχειριστούν τις εξωτερικές πιέσεις που δέχονται για την επίτευξη της νίκης. Ειδικά σε περιπτώσεις αποτυχίας εμφανίζεται το λεγόμενο «μετα-αγωνιστικό στρες», που παρατηρείται σαφώς συχνότερα σε νέους αθλητές/τριες, λόγω της έλλειψης εμπειρίας και της μη εξοικείωσης με τέτοιου είδους καταστάσεις (Πρώιος, 2015: 2). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση του Γερμανού τερματοφύλακα της Arsenal, Bernd Leno, ο οποίος αναφέρθηκε σε ένα περιστατικό που έλαβε χώρα μετά από μια ποδοσφαιρική αναμέτρηση: *«Είχα μια κακή απόδοση σε ένα παιχνίδι και ένας τύπος στα social media μου έγραψε να κάνω αυτό που έκανε και ο Enke, ο οποίος ήταν ένας τερματοφύλακας που αυτοκτόνησε επειδή έπασχε από κατάθλιψη. Τότε συνειδητοποίησα ότι υπάρχουν πολλοί ανόητοι άνθρωποι στα social media και αυτός είναι ο λόγος που σταμάτησα να διαβάζω, ακόμα και όταν όλα είναι καλά, γιατί δεν τα χρειάζομαι, δεν με κάνουν καλύτερο, είναι χάσιμο χρόνου... Πολλοί κρύβονται πίσω από την ανωνυμία τους απλώς για να σε κάνουν να νιώσεις άσχημα»* (Cotterill & Keraï, 2021). Η αγωνιστική αποτυχία αν συνοδευτεί από την κατακραυγή του κόσμου είναι πιθανό να έχει ως αποτέλεσμα το αυξημένο μετα-αγωνιστικό άγχος, ειδικά στην εποχή της κυριαρχίας των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπου η επαφή του κόσμου με τους αθλητές καθίσταται άμεση. Ο ρόλος της τεχνολογίας στη διαμόρφωση της εικόνας του σύγχρονου αθλητή αποδεικνύεται για ακόμα μία φορά καταλυτικής σημασίας.

Η εικόνα αυτή όμως δεν εξαρτάται μόνο από την απόδοση των αθλητών εντός του αγωνιστικού χώρου. Ο σύγχρονος υπερ-αθλητής πρέπει να μονοπωλεί το ενδιαφέρον του κοινού και εκτός γηπέδου, μέσα από ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής, το λεγόμενο lifestyle. Αυτό περιλαμβάνει την πληροφόρηση από τα ΜΜΕ για την προσωπική ζωή των αθλητών, την παρουσία των ίδιων σε τηλεοπτικές εκπομπές, αθλητικές και μη, καθώς και την υπερ-προβολή της καθημερινότητάς τους από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Δημιουργείται με τον τρόπο αυτόν η γοητευτική εικόνα ενός επαγγελματία επιτυχημένου, πρότυπο για τους νέους ανθρώπους και κυρίως σύμβολο της καπιταλιστικής οικονομίας, αφού πρόκειται για «αυτό-δημιούργητα» άτομα που κατάφεραν να πλουτίσουν συνάπτοντας, τεράστια συμβόλαια με ισχυρούς αθλητικούς συλλόγους και κορυφαίες πολυεθνικές εταιρείες για τη διαφήμιση των προϊόντων τους (Ζαϊμάκης, 2013: 39). Στην περίπτωση του Cristiano Ronaldo, ο μεγάλος σταρ του παγκόσμιου ποδοσφαίρου, μόνο στο Instagram μετρά 250.000.000 ακόλουθους. Η δημοτικότητά του όμως δεν αποφέρει κέρδος μονάχα στον ίδιο. Όταν ανακοινώθηκε η απόκτηση του από τη Juventus, οι ακόλουθοι στο λογαριασμό της ομάδας στο Instagram αυξήθηκαν κατά 3.500.000. Υποστηρίζεται ότι τουλάχιστον το 5% του ποσού μιας μεταγραφής αντιπροσωπεύει την ψηφιακή αξία του παίκτη. Επομένως, μια καλή παρουσία στα social media μπορεί να αυξήσει την αγοραστική αξία ενός αθλητή (Athletic Interest, 2021).

1.3. Το κοινό των καταναλωτών

Η υπερ-εμπορευματοποίηση του αθλητισμού είναι αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης και της υπερ-προβολής του, ως προϊόν της σύγχρονης καπιταλιστικής βιομηχανίας. Οι νέες τεχνολογίες στα μέσα ενημέρωσης, η εμφάνιση των ψηφιακών αθλητικών καναλιών, το διαδίκτυο, οι ιστοσελίδες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αργότερα, καθώς και η καθιέρωση της παγκόσμιας διακυβέρνησης των αθλημάτων από τις παγκόσμιες ομοσπονδίες, κατέστησαν το χώρο του αθλητισμού προσβάσιμο σε ολόκληρο τον πλανήτη. Στην περίπτωση του ποδοσφαίρου που αποτελεί το πιο δημοφιλές άθλημα, η διαδικασία της υπερ-εμπορευματοποίησης ξεκίνησε από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, προσφέροντας την καλύτερη ευκαιρία για τη διεύρυνση του οπαδών του αθλήματος, στο πρόσωπο των οποίων αναζητήθηκαν οι νέοι «πελάτες» που θα καταναλώσουν το προϊόν.

Η είσοδος του ποδοσφαίρου σε νέες αγορές συνέβαλε στη συγκρότηση νέων οπαδικών ταυτοτήτων. Πλέον, οι πιο ισχυροί ποδοσφαιρικοί σύλλογοι μέσω της συμμετοχής τους σε διεθνείς αγωνιστικούς θεσμούς, γίνονται δημοφιλείς σε ένα ευρύ, υπερ-εθνικό και ετερόκλητο κοινό, εξασφαλίζοντας μεν ποσοτικά κέρδη από την αύξηση του αριθμού των υποστηρικτών τους, διακινδυνεύοντας όμως να χάσουν κάποια ποιοτικά χαρακτηριστικά της οπαδικής τους ταυτότητας. Το τοπικό στοιχείο χάνεται, εφόσον δημιουργούνται παγκόσμιες οπαδικές κοινότητες, οι οποίες μάλιστα απαρτίζονται από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Με άλλα λόγια οι σύγχρονες ποδοσφαιρικές ομάδες που γίνονται ευρέως γνωστές, στην προσπάθειά τους να προσελκύσουν όλο και περισσότερους οπαδούς, είναι πολύ πιθανό να καταλήξουν «αδιάφορες και ακίνδυνες πολιτισμικά» (Williams, 2013: 72).

Αμφισβητείται το δέσιμο των νέων οπαδών τόσο με τους παραδοσιακούς οπαδούς της ομάδας όσο και με την ίδια την ομάδα. Αυτό συμβαίνει διότι δεν υπάρχει ένα σημείο αναφοράς που να συνδέει τους μεν με τους δε, ενώ η επικοινωνία τους είναι κυρίως από απόσταση. Η νέα αυτή κατηγορία κοινού δημιουργεί περισσότερο την εικόνα των τηλεοπτικών οπαδών, εφόσον η σχέση τους με την ομάδα προκύπτει κυρίως από τις τηλεοπτικές μεταδόσεις των ποδοσφαιρικών αναμετρήσεων, ενώ λίγες είναι οι φορές που θα έχουν την ευκαιρία για δια ζώσης επαφή με τον αγαπημένο τους σύλλογο. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί η πάγια τακτική ισχυρών ευρωπαϊκών συλλόγων, που τα τελευταία χρόνια παρατηρείται όλο και συχνότερα, και αφορά τις επισκέψεις τους σε άλλες ηπείρους με σκοπό την ενίσχυση της δημοτικότητάς τους και την αύξηση των φιλάθλων-πελατών τους. Βασικοί προορισμοί είναι οι ΗΠΑ και άλλες χώρες όπως η Κίνα και η Ιαπωνία, που επιλέγονται κυρίως κατά τις περιόδους της προετοιμασίας των ομάδων (Williams, 2013: 72). Πρόκειται για μια άκρως επιτυχημένη επιλογή μάρκετινγκ, διότι έρχεται σε άμεση επαφή ο πελάτης με το προϊόν, χωρίς να μεσολαβεί η τηλεόραση ή το διαδίκτυο, διακόπτοντας έστω και για λίγο την απρόσωπη σχέση μεταξύ ομάδων και οπαδών-καταναλωτών.

Ένα άλλο ερώτημα που προκύπτει από την υπερ-εμπορευματοποίηση του αθλητισμού και τη συνεχώς αυξανόμενη διακίνηση κεφαλαίων στο χώρο αυτόν, αφορά τις κοινωνικές ομάδες που αποτελούν τους βασικούς καταναλωτές του αθλητικού εμπορεύματος. Σε ποιο κοινό απευθύνονται οι νέες συνθήκες στο χώρο του ποδοσφαίρου;

Η οικειοποίηση του ποδοσφαίρου από την εργατική τάξη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, προσέδωσε στο άθλημα το χαρακτηρισμό «people's game» (Μισεά, 2020: 89).

Το ποδόσφαιρο έγινε το πιο λαοφιλές άθλημα διότι και οι άνθρωποι των κατώτερων κοινωνικών τάξεων είχαν πρόσβαση στα γήπεδα. Με την πάροδο των χρόνων και τη σταδιακή εμπορευματοποίηση, αυξήθηκαν τα ποσά που επενδύονται και διακινούνται εντός του ποδοσφαίρου, κάτι που είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση στις τιμές των εισιτηρίων, ειδικά σε αγώνες των πιο εμπορικών/ισχυρών ομάδων και σε κορυφαίες ποδοσφαιρικές διοργανώσεις. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη συγκρότηση ενός ολόκληρου δικτύου οικονομικών δραστηριοτήτων γύρω από τα ποδοσφαιρικά γήπεδα, συνέβαλε στην ένταξη του ποδοσφαίρου στην κοινωνία της κατανάλωσης, οδηγώντας εμμέσως στον «αποκλεισμό τόσο των μεγαλύτερων όσο και των νεότερων οπαδών της εργατικής τάξης» (Williams, 2013: 78). Παραδοσιακά, ο πυρήνας των οπαδών μιας ποδοσφαιρικής ομάδας αποτελείται από άτομα των λαϊκών στρωμάτων της κοινωνίας, συνήθως από νέους ανθρώπους, τους οποίους χαρακτηρίζει η συναισθηματική σχέση που έχουν αναπτύξει με την ομάδα τους και όχι η πελατειακή σχέση στην οποία ωθεί ο σύγχρονος εμπορευματοποιημένος αθλητισμός. Οι νέες ισορροπίες που διαμορφώνονται στο ποδόσφαιρο, φαίνεται να απευθύνονται σε ένα πιο συγκεκριμένο κοινό, ένα κοινό που είναι πρόθυμο και ικανό να καταναλώσει. Σύμφωνα με τον Crawford (2004: 4), ο σύγχρονος οπαδός είναι κυρίως καταναλωτής και οι δραστηριότητές του μπορούν να θεωρηθούν μόνο ως καταναλωτικές πράξεις.

Δεύτερο κεφάλαιο – Μορφές αντίστασης στο μοντέρνο ποδόσφαιρο

Η διαδικασία εμπορευματοποίησης του σύγχρονου ποδοσφαίρου και οι επιπτώσεις της στο εσωτερικό των ποδοσφαιρικών ομάδων και των οπαδών τους, δημιούργησε ένα κλίμα δυσaráσκειας και «φούντωσε» τις φωνές διαμαρτυρίας. Η δημιουργία διεθνών αγωνιστικών θεσμών όπως το champions league, η εφαρμογή της απόφασης Μποσμάν, υπήρξαν καταλυτικοί παράγοντες για την όξυνση του ανταγωνισμού μεταξύ των αθλητικών σωματείων, λόγω της επένδυσης μεγάλων κεφαλαίων, δημιουργώντας τεράστιο χάσμα και καθιερώνοντας μία κατάσταση ανισοτήτων ανάμεσά τους. Σε αυτό το κλίμα δυσaráσκειας προστέθηκαν οι περιοριστικές ρυθμίσεις και οι απαγορεύσεις εναντίον των οπαδών οι οποίοι αντέδρασαν, αρνούμενοι τη μετατροπή τους σε καταναλωτές του εμπορεύματος και πελάτες της εκάστοτε ομάδας/επιχείρησης (Δημητροπούλου, 2020: 13).

Η δυσπιστία και η απογοήτευση του οπαδικού κόσμου από την κατάσταση που κυριαρχεί στο σύγχρονο επαγγελματικό ποδόσφαιρο, οφείλεται από τη μία στις διαδικασίες εμπορευματοποίησής του και από την άλλη στην έξαρση φαινομένων βίας, ρατσισμού, σεξισμού και εθνικισμού, που τα τελευταία χρόνια, λόγω της εισβολής των «ποδοσφαιρικών ελίτ» στην πολιτική και λόγω της οικονομικής κρίσης έχουν ενταθεί (Δημητροπούλου, 2020: 13). Βεβαίως, η εμπορευματοποίηση του ποδοσφαίρου και η διείσδυσή του στο χώρο της πολιτικής σχετίζονται άμεσα, αφού οι ποδοσφαιρικοί ολιγάρχες εκμεταλλεύονται τη δημοτικότητα του αθλητικού εμπορεύματος και των ομάδων τους, αντλώντας υπεραξία προς όφελος της πολιτικής τους επιρροής.

Η ενότητα αυτή ερευνά τους λόγους και τις διαφορετικές μορφές με τις οποίες έχει εκφραστεί η εναντίωση μιας μεγάλης μερίδας κόσμου στον επαγγελματικό αθλητισμό. Ξεκινώντας την ανάλυση από την αντίσταση του οπαδικού κινήματος και τις αντιπαραθέσεις που παρατηρούνται εντός του, στη συνέχεια εξετάζεται η επιλογή της εναντίωσης στο μοντέρνο ποδόσφαιρο με έναν εναλλακτικό τρόπο, μέσω της ολικής απόρριψης του κατεστημένου που κυριαρχεί στο χώρο του αθλήματος και της αναζήτησης ενός διαφορετικού ποδοσφαίρου, προσαρμοσμένο στις αξίες που χαρακτήριζαν το άθλημα πριν καταλήξει να αποτελεί ένα από τα πιο κερδοφόρα προϊόντα του παγκόσμιου καπιταλισμού. Οι αξίες αυτές αφορούν κυρίως τον παιγνιώδη χαρακτήρα του αθλήματος και τον όχι τόσο έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των σωματείων.

2.1. Οι δράσεις των οργανωμένων οπαδών ενάντια στο «μοντέρνο ποδόσφαιρο»

Ο αθλητικός οπαδισμός αφορά στους συναισθηματικούς δεσμούς που προκύπτουν μεταξύ ενός ή περισσότερων ατόμων με μία ομάδα ή έναν αθλητή/τρια. Στις σύγχρονες κοινωνίες τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την ταυτότητα ενός υποκειμένου δεν έχουν να κάνουν μόνο με το φύλο, την τάξη, τη θρησκεία ή την εθνικότητα, αλλά αναζητούνται και μέσα στις κοινωνικές του δραστηριότητες και συναναστροφές. Μέσα από τη συμμετοχή του σε μια οπαδική κοινότητα, ο οπαδός κοινωνικοποιείται, καταναλώνει, εκφράζεται συναισθηματικά και αφοσιώνεται στη συλλογικότητά του, με την οποία αποκτά οικειότητα, αντιμετωπίζοντας ανταγωνιστικά τις υπόλοιπες οπαδικές συλλογικότητες (Δημητροπούλου, 2020: 15).

Το οπαδικό κίνημα εμφανίστηκε μεταπολεμικά στις χώρες της Δύσης. Στη Βρετανία ο οπαδισμός αναδύθηκε στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '60, ως ένα κίνημα με νεανικά χαρακτηριστικά, επηρεασμένο από τους νεανικούς, μουσικούς πολιτισμούς εκείνης της περιόδου, ενσωματώνοντας μεταξύ άλλων και βίαιες συμπεριφορές (Ζαϊμάκης, 2018: 43). Μια ειδική κατηγορία οπαδών που χαρακτηριζόταν για τη βίαιη δράση της ήταν οι λεγόμενοι «χούλιγκανς», οι οποίοι συνήθιζαν να έρχονται αντιμέτωποι με αντίπαλους οπαδούς και με την αστυνομία. Η βία των χούλιγκανς εκδηλώνεται είτε με μάχες σώμα με σώμα είτε με την ρίψη αντικειμένων, φωτοβολίδων, βλημάτων από απόσταση. Κατά τη δεκαετία του 1960 ο χούλιγκανισμός έφτασε στο σημείο να θεωρείται «κοινωνικό πρόβλημα» στη Μ. Βρετανία (Ελίας & Ντάνινγκ, 1998: 307, 308). Τα άτομα που δρουν ως χούλιγκανς προέρχονται κυρίως από το «σκληρό» πυρήνα της εργατικής τάξης, άρα οι μεταξύ τους συγκρούσεις είναι ενδοταξικές και όχι διαταξικές. Διαταξική αντιπαράθεση μπορεί να χαρακτηριστεί η συχνή συμπλοκή τους με την αστυνομία (Ελίας & Ντάνινγκ, 1998: 310). Το βρετανικό μοντέλο οπαδισμού φαίνεται να επηρέασε τα οπαδικά κινήματα της Δύσης, τα οποία υιοθέτησαν τη λογική της δημιουργίας έντονης ατμόσφαιρας στα πέταλα των γηπέδων μέσω συνθημάτων, πυροτεχνημάτων, πανό, φορώντας διακριτικά ρούχα της ομάδας τους και κάνοντας αισθητή την παρουσία τους κατά τη διάρκεια της αναμέτρησης (Δημητροπούλου, 2020: 15-16).

Ένα άλλο οπαδικό μοντέλο, προερχόμενο από το παράδειγμα των Βρετανών οπαδών, παρουσιάζοντας όμως κάποια διαφορετικά χαρακτηριστικά, είναι γνωστό με τον όρο «Ultras». Το οπαδικό αυτό πρότυπο που παρατηρήθηκε σε χώρες της Νότιας Ευρώπης, όπως η Ιταλία, η Ισπανία και η Γαλλία, παρουσιάζει συγκεκριμένη

οργανωτική δομή, ενώ οι βίαιες πράξεις δεν ήταν τόσο σύνηθες φαινόμενο όσο στην περίπτωση των Βρετανών, αλλά είχαν ένα πιο συμβολικό χαρακτήρα. Οι «Ultras» διαχώριζαν τη θέση τους από τους υπόλοιπους υποστηρικτές της ομάδας τους, χαρακτηρίζονταν από το πάθος με το οποίο βίωναν τους ποδοσφαιρικούς αγώνες και ακολουθούσαν τον αγαπημένο τους σύλλογο σε όλα τα παιχνίδια, εντός και εκτός έδρας, δημιουργώντας μια ιδιαίτερα συναισθηματική σχέση μαζί του. Μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις συγκρούονταν με τους παίκτες και την διοίκηση της ομάδας, όταν προέκυπταν σοβαρές διαφωνίες μεταξύ τους. Η εμφάνιση του φαινομένου των «Ultras», σήμανε και την υιοθέτηση μορφών πολιτικής στράτευσης από την πλευρά των οπαδών, αρχικά σε Ιταλία, Ισπανία και χώρες της Λατινικής Αμερικής. Στο εσωτερικό των οπαδικών κοινοτήτων εισχώρησαν πολιτικές ομάδες διάφορων ιδεολογικών πεποιθήσεων, από ακροδεξιές οργανώσεις μέχρι συλλογικότητες από την Αριστερά και τον αναρχικό χώρο, συνδέοντας τον οπαδισμό με τον «πολιτικό ακτιβισμό» (Ζαϊμάκης, 2018: 45).

Στον ελληνικό χώρο η δεκαετία του '80 αποτελεί ορόσημο για την εδραίωση του οπαδικού κινήματος στα πρότυπα του ευρωπαϊκού οπαδισμού. Μέχρι τη δεκαετία του 2000 ο οπαδικός χώρος δεν αποτελούσε πεδίο πολιτικής ζύμωσης και δράσης αλλά από τα μέσα της δεκαετίας το σκηνικό άλλαξε λόγω της συμβολής κάποιων γεγονότων, που οδήγησαν στην έντονη πολιτικοποίηση των Ελλήνων οπαδών. Έκτοτε, τα γήπεδα ποδοσφαίρου αποτελούν εκτός των άλλων, χώρους πολιτικής παρέμβασης και «αμφισβήτησης της εξουσίας» (Δημητροπούλου, 2020: 18).

Το γεγονός που στιγμάτισε την οπαδική κοινότητα δεν είναι άλλο από τη δολοφονία το 2007 στην Παιανία του Μιχ. Φιλόπουλου, οπαδού του Παναθηναϊκού, ύστερα από συμπλοκή οπαδών σε αγώνα βόλεϊ γυναικών Παναθηναϊκός-Ολυμπιακός. Το τραγικό συμβάν έδωσε την αφορμή για τη συγκρότηση των Radical Fans United, ενός εγχειρήματος για τη συσπείρωση και την ενότητα του οπαδικού κινήματος, ενάντια στην ανεξέλεγκτη οπαδική βία. Το δίκτυο των RFU τάχθηκε υπέρ των δικαιωμάτων των οπαδών, εναντιώθηκε στις πολιτικές ελέγχου του φίλαθλου κόσμου και υποστήριζε τον αντιφασισμό, τον αντισεξισμό και την αλληλεγγύη μεταξύ των οργανωμένων οπαδών, στοχεύοντας στη δημιουργία μιας κερκίδας με συνείδηση. Οι απόψεις και οι ιδέες του δικτύου προβάλλονται από το τριμηνιαίο περιοδικό *Humba*, που εστιάζει στο «κοινωνικό και πολιτικό νόημα των σπορ» (Καλουδιώτη, 2018: 8).

Η διαδικασία πολιτικοποίησης του οπαδικού κινήματος στην Ελλάδα πήρε ακόμα μεγαλύτερες προεκτάσεις μετά τη δολοφονία του Αλέξη Γρηγορόπουλου, το

ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την ανάδειξη του μεταναστευτικού ζητήματος. Η κοινωνική εξέγερση του 2008 και οι κινητοποιήσεις ενάντια στα μέτρα λιτότητας στα χρόνια που ακολούθησαν είχαν αντίκτυπο και στο χώρο του ποδοσφαίρου. Στις κερκίδες πολλών ομάδων αναδύθηκε ένα ριζοσπαστικό, αντιφασιστικό κίνημα, ενάντια στις κατασταλτικές πολιτικές του κράτους και στο ρατσιστικό, ξενοφοβικό και σεξιστικό λόγο που κυριαρχεί στα ελληνικά γήπεδα. Παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση των οπαδών του Παναθηναϊκού, η ριζοσπαστικοποίηση των οποίων ήταν επακόλουθο των γεγονότων που προαναφέρθηκαν και εκφράστηκε με ενέργειες, όπως η ανάρτηση πανό στον κεντρικό σύνδεσμο της Θύρας 13, που έγραφε «Η χούντα δεν τελείωσε το '73», με τη συμπλοκή με οπαδούς της Λάτσιο και με την αποδοκιμασία βουλευτών της Χρυσής Αυγής, όπως του Κ. Μπαρμπαρούση από οργανωμένους οπαδούς της ομάδας (Λούκα, 2013). Από την άλλη, ο κοινωνικός αναβρασμός λόγω της ρευστής κατάστασης που επικρατούσε στην ελληνική κοινωνία την περίοδο της κρίσης είχε ως αποτέλεσμα την άνοδο νεοφασιστικών οργανώσεων εντός του οπαδικού κινήματος, οι οποίες στρέφονται κατά παικτών και οπαδών που προέρχονται από εθνικές μειονότητες. Οι ομάδες αυτές αναπαράγουν μια ακροδεξιά και μισαλλόδοξη ρητορική, η οποία έρχεται σε ιδεολογική αντιπαράθεση με το αντιφασιστικό οπαδικό κίνημα. Ένα γεγονός που ανέδειξε την αντιπαράθεση αυτή ήταν η δολοφονία του Παύλου Φύσσα το 2013, από μέλος της Χρυσής Αυγής. Σε αντίθεση με την αλλαγή που παρατηρήθηκε εντός της Θύρας 13, στην περίπτωση των οργανωμένων οπαδών του Ολυμπιακού εντοπίζεται έντονα το εθνικιστικό και πατριωτικό στοιχείο, κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 2010, κάτι που επιβεβαιώνουν οι ρατσιστικές συμπεριφορές εναντίον παικτών, όπως του Τζιμπρίλ Σισέ, οι σχέσεις οπαδών του Ολυμπιακού με μέλη της Χρυσής Αυγής και η παραδοσιακή σχέση οπαδών του Ολυμπιακού και του Ερυθρού Αστήρα, «που αποτελεί φυτώριο εθνικιστικών και εξτρεμιστικών πρακτικών» (Λούκα, 2013).

Οι αντιπαράθεσεις μεταξύ των οπαδών, τα φαινόμενα βίας και οι κινητοποιήσεις του ριζοσπαστικού κινήματος, το οποίο αποσκοπούσε στη διεκδίκηση των οπαδικών δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών, δημιούργησαν ένα κλίμα στοχοποίησης της οπαδικής κοινότητας από τα ΜΜΕ. Ο αγώνας για τη διεκδίκηση των οπαδικών δικαιωμάτων αφορά την ελεύθερη μετακίνηση των οπαδών, ώστε να υποστηρίζουν την αγαπημένη τους ομάδα σε εκτός έδρας αγώνες, την εναντίωση στην έντονη αστυνόμευση και στην κάρτα φιλάθλου, που αποσκοπεί σε πολιτικές επιτήρησης του οπαδικού κόσμου. Το κοινωνικό φαινόμενο του οπαδισμού

μετατράπηκε σε κοινωνική απειλή μέσα από επικοινωνιακές πολιτικές, οι οποίες στόχευαν στη δημιουργία μιας εικόνας των οπαδών, επικίνδυνης για την κοινωνία, που θα οδηγούσε σε πρακτικές ελέγχου και επιτήρησης (Τσουκαλά, 2013: 204).

Στα πλαίσια της εμπορευματοποίησης του σύγχρονου ποδοσφαίρου, η παρουσία στα γήπεδα των «επικίνδυνων» οπαδών που προκαλούν τα βίαια επεισόδια, έδωσε την αφορμή για την προώθηση στο ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο των πολιτικών ασφάλειας που αφορούσαν τον περιορισμό της δράσης του οπαδικού κινήματος και τον αποκλεισμό από τα γήπεδα όσων είχαν στοχοποιηθεί ως ύποπτοι για πρόκληση ταραχών (Tsoukala, 2009). Η αυστηροποίηση των περιοριστικών μέτρων κατά του οπαδικού κινήματος και η προσπάθεια «αποστείρωσης των γηπέδων», αντιμετωπίστηκε από τους οπαδούς ως μια προσπάθεια απομάκρυνσής τους από το ποδόσφαιρο και μετατροπής του σε εμπόρευμα, το οποίο έχει χάσει το λαϊκό του χαρακτήρα. Η δυσaréσκεια του οπαδικού κόσμου εκφράστηκε με το σύνθημα «Against modern football» (Δημητροπούλου, 2020: 19).

Το κίνημα του «Against modern football» (βλ. Εικόνα 1. Παράρτημα Β) έγινε γνωστό στο ευρύ οπαδικό κοινό ύστερα από τη δημοσιοποίηση ενός μανιφέστου των οπαδών της A.S. Roma στο διαδίκτυο το 1999. Σε αυτό συμμετείχαν 72 οπαδικές συλλογικότητες από 21 χώρες (Numerato, 2015: 126). Η δυσaréσκεια του οπαδικού χώρου κατά του σύγχρονου ποδοσφαίρου είχε ξεκινήσει αρκετά νωρίτερα, μεταπολεμικά, και σχετίζεται με την επαγγελματοποίησή του, την αύξηση στις τιμές των εισιτηρίων, τον καθορισμό των αγώνων με βάση τα τηλεοπτικά προγράμματα και τις πρακτικές καταστολής και ελέγχου των οπαδών από την πλευρά της αστυνομίας. Το «Against modern football» κατά κάποιον τρόπο ενώνει το οπαδικό κίνημα, εκφράζοντας την εναντίωσή του στα επιχειρηματικά συμφέροντα που εμπλέκονται όλο και περισσότερο με το επαγγελματικό ποδόσφαιρο, δηλώνοντας την ρήξη των οπαδών με τις κυβερνητικές πολιτικές, τους διοικούντες των ομάδων τους και τις αθλητικές ομοσπονδίες τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Ταυτόχρονα, το σύνθημα εκφράζει το πάθος και τη συναισθηματική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ μιας ομάδας και των οπαδών της, η οποία κορυφώνεται με την παρουσία τους στο γήπεδο μέσω της δημιουργίας της κατάλληλης γηπεδικής ατμόσφαιρας. (Δημητροπούλου, 2020: 19-20). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα λόγια ενός οπαδού της αγγλικής *Preston North End F.C.*, όπως μεταφράστηκαν σε ένα κείμενο του *Humba!* (2014). «...Μόλις την προηγούμενη σεζόν, 2011-12, κάτι συνέβη στο σαββατιάτικο τελετουργικό που ακολουθώ εδώ και σαράντα χρόνια. Σταμάτησα να παρακολουθώ ποδόσφαιρο στο

Deerpdale ή στα εκτός έδρας. Δεν περίμενα ποτέ ότι θα μου συνέβαινε αυτό. Κάτι έκανε κλικ μέσα μου. Αυτό συνέβη επειδή το παιχνίδι που κάποτε αγαπούσα, έχει αρρωστήσει βαριά. Ναι, το ποδόσφαιρο δεν είναι το παιχνίδι που ήταν κάποτε ούτε θα ξαναγίνει. Δεν είναι το παιχνίδι μας πια. Είμαι πραγματικά κατά του μοντέρνου ποδοσφαίρου και ό,τι αυτό αντιπροσωπεύει».

Με τη χρήση του όρου «σύγχρονο ποδόσφαιρο», υποδηλώνεται το παγκοσμιοποιημένο ποδόσφαιρο, που εξαρτάται και καθοδηγείται από τα ΜΜΕ. Το επίθετο «σύγχρονο» δεν αναφέρεται στην κοινωνιολογική διάσταση της νεωτερικότητας σε σχέση με τις παραδοσιακές κοινωνίες (Numerato, 2015: 121).

Το σύνθημα του «Against modern football» παρατηρείται τόσο εντός των γηπέδων, σε πανό, σημαίες, οπαδικά συνθήματα, στο διαδίκτυο, κυρίως σε οπαδικές ιστοσελίδες, σε γκράφιτι στους δρόμους των πόλεων και σε οπαδικά ρούχα και αξεσουάρ. Πρόκειται για ένα κίνημα το οποίο τίθεται ενάντια στις φιλελεύθερες πρακτικές και στη μετατροπή του ποδοσφαίρου σε εμπόρευμα του παγκόσμιου καπιταλισμού, ωστόσο καταλήγει το ίδιο να αποτελεί ένα εμπόρευμα προς κατανάλωση των οπαδών και υποστηρικτών του, μέσω της παραγωγής καταναλωτικών προϊόντων που προβάλλουν το συγκεκριμένο μότο. Εδώ εντοπίζεται μία αντίφαση του οπαδικού κόσμου που ενστερνίζεται το «Against modern football» και ταυτόχρονα μια επιτυχία του συστήματος του σύγχρονου ποδοσφαίρου, που έχει τα αντανakλαστικά να αφομοιώσει ακόμα και τα κακώς κείμενα που το ίδιο διαμορφώνει (Numerato, 2015: 121).

Μία ακόμη αντίφαση του συνθήματος, είναι ότι μπορεί να υιοθετηθεί όχι μόνο από ριζοσπαστικές και αντιφασιστικές οπαδικές συλλογικότητες, αλλά έχει παρατηρηθεί η οικειοποίησή του και από εθνικιστικές ομάδες οπαδών. Οι συγκεκριμένες ομάδες ιδιοποιούνται το σύνθημα θέλοντας να υπερασπιστούν «τις αξίες της οικογένειας, της εθνότητας και του τόπου» (Δημητροπούλου, 2020: 14).

Οι αντιφάσεις που προκύπτουν από το μότο του «Against modern football», χαρακτηρίζουν εν γένει τον οπαδικό χώρο, ο οποίος πλαισιώνεται από ένα ευρύ κοινό με διαφορετικές ιδεολογικές πεποιθήσεις και κουλτούρες. Το γεγονός όμως ότι η εναντίωση ενός μεγάλου κομματιού του οπαδικού κινήματος στο σύγχρονο ποδόσφαιρο αποτελεί συνειδητή επιλογή και είναι αποτέλεσμα μιας μακράς διαδικασίας, φανερώνει τις ανισότητες που προκύπτουν από τον εμπορευματοποιημένο αθλητισμό. Η δυσπιστία των οπαδών είναι το έναυσμα για περαιτέρω δράσεις που

εκτείνονται και εκτός των γηπέδων, προς την αναζήτηση ενός διαφορετικού ποδοσφαίρου.

2.2. Η αναζήτηση ενός διαφορετικού ποδοσφαίρου

Η ενότητα αυτή ερευνά την εξέλιξη της αντίστασης στον εμπορευματοποιημένο αθλητισμό, που ξεκίνησε από το οπαδικό κίνημα αλλά δεν περιορίστηκε στις διαμαρτυρίες εντός των γηπέδων του επαγγελματικού ποδοσφαίρου. Η εμπορευματοποίηση του αθλήματος, οι πολιτικές που στόχευαν στον περιορισμό της δράσης και της συμμετοχής των οπαδών στις διαδικασίες της αγαπημένης τους ομάδας και κυρίως η ρήξη με τους ιδιοκτήτες των αθλητικών σωματείων, υπήρξαν όχι μόνο η αιτία έκφρασης ενός εναλλακτικού λόγου, αλλά οδήγησαν στη δημιουργία αθλητικών ομάδων που αμφισβητούν το σύγχρονο, παγκοσμιοποιημένο ποδοσφαιρικό προϊόν. Η λειτουργία των ομάδων αυτών χαρακτηρίζεται από δημοκρατικές διαδικασίες και οι σχέσεις μεταξύ των συμμετεχόντων δεν καθορίζονται από το οικονομικό κέρδος.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της *FC United of Manchester*, που ιδρύθηκε το 2005 από οπαδούς της Manchester United, μετά την εξαγορά της ομάδας τους από τον μεγιστάνα Glazer. Έχοντας ναυρίτερα προσπαθήσει ανεπιτυχώς να αποτρέψουν την εξαγορά αυτή, αποφάσισαν τη δημιουργία ενός νέου συλλόγου, επηρεασμένοι από την ίδρυση της *AFC Wimbledon*, μιας ομάδας που δημιουργήθηκε ως απάντηση στην απόφαση της διοίκησης της Wimbledon FC να μεταφερθεί ο σύλλογος από το Λονδίνο στο Milton Keynes με νέα ονομασία, Milton Keynes Dons (Brown, 2007:626). Μεγάλη μερίδα των οπαδών της Man. United αποφάσισε να αποσύρει την στήριξή της στη νέα διοίκηση της ομάδας τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και με τη μη φυσική τους παρουσία στο γήπεδο. Έτσι, προέκυψε η δημιουργία της *FC United* με βάση κάποιες συγκεκριμένες αρχές. Αυτές αφορούν την εκλογή του διοικητικού συμβουλίου δημοκρατικά και τις αποφάσεις που λαμβάνονται από τα μέλη, οι οποίες στηρίζονται στη βάση ότι όλοι διαθέτουν μια ψήφο. Μέσα στους στόχους του συλλόγου είναι η ανάπτυξη ισχυρών δεσμών με την τοπική κοινωνία και η προσέλκυση κόσμου χωρίς καμία διάκριση. Επίσης, ενθαρρύνεται η συμμετοχή νέων ανθρώπων στις αγωνιστικές και άλλες δράσεις της ομάδας. Η εμπορευματοποίηση είναι μια διαδικασία η οποία αποφεύγεται, καθώς σκοπός είναι ο σύλλογος να παραμείνει μια μη κερδοσκοπική οργάνωση (Brown, 2007: 627). Το νέο εγχείρημα των οπαδών που εναντιώθηκαν στη διοίκηση Glazer, φαίνεται

ότι διακατέχεται από μια κουλτούρα που δεν συμβαδίζει με την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στο σύγχρονο ποδόσφαιρο, στο οποίο κυριαρχούν οι καταναλωτικές σχέσεις ανάμεσα στις ομάδες και τους οπαδούς τους.

Μία άλλη περίπτωση είναι η *Austria Salzburg*. Η ομάδα εξαγοράστηκε το 2005 από την εταιρεία της Red bull με σκοπό την πλήρη αναδόμησή της. Η νέα διοίκηση θέλησε να αντικαταστήσει την ταυτότητα και τις παραδόσεις της ομάδας, δίνοντάς της ένα νέο όνομα, αποσκοπώντας στην ενίσχυση του προφίλ του συλλόγου με μια πιο εμπορική επωνυμία. Η εμπορική στρατηγική των νέων ιδιοκτητών, οι οποίοι απέρριψαν την ιστορία 72 ετών της *Austria*, δημιουργώντας μία νέα ομάδα χωρίς ταυτότητα, βρήκε αντίθετους τους οπαδούς της. Αποφασίστηκε από την πλευρά τους η επανοικειοποίηση του αρχικού ονόματος και του εμβλήματος του συλλόγου και η δημιουργία εκ νέου της αγαπημένης τους ομάδας, η οποία θα διοικείται από τους οπαδούς και θα ανήκει σε αυτούς. Με άλλα λόγια, η βάση του συλλόγου είναι η κοινότητα των υποστηρικτών του, ενώ η λογική της εμπορευματοποίησης απορρίπτεται, αφού στόχος δεν είναι το οικονομικό κέρδος αλλά η ικανοποίηση των πραγματικών οπαδών μέσω της συμμετοχής τους στο εγχείρημα (Kennedy & Kennedy, 2014: 501).

Προσπάθειες σαν αυτές της *United of Manchester* και της *Austria Salzburg* αποτελούν εγχειρήματα τα οποία, αφού ήρθαν σε ρήξη με το κατεστημένο του σύγχρονου επαγγελματικού αθλητισμού, αναζήτησαν την πραγμάτωση ενός διαφορετικού ποδοσφαίρου, πιο κοντά στις αξίες της κοινότητας και της συμμετοχής. Οι περιπτώσεις αυτές έχουν πολλά κοινά με άλλες εναλλακτικές αθλητικές συλλογικότητες, ωστόσο εμφανίζουν ορισμένες ουσιώδεις διαφορές, όπως το γεγονός ότι οι τελευταίες αποτελούν αυτοδιαχειριζόμενα αθλητικά σωματεία με συγκεκριμένα πολιτικά χαρακτηριστικά και δεν εκφράζονται από την κοινωνική επιχειρηματικότητα, όπως συμβαίνει με τα παραδείγματα των δύο ομάδων που αναφέρθηκαν (Kennedy & Kennedy, 2014: 505).

Η *Easton Cowboys and Cowgirls* είναι μία ομάδα από το Bristol της Αγγλίας, που ιδρύθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90 από άτομα του αντιφασιστικού χώρου. Αρχικά, η ομάδα ήταν γνωστή ως *Easton Cowboys* αλλά αργότερα, λόγω της δημιουργίας γυναικείων τμημάτων και της συμμετοχής και σε άλλα αθλήματα πέραν του ποδοσφαίρου, μετονομάστηκε σε *Easton Cowboys and Cowgirls* (Kennedy & Kennedy, 2014: 502).

Η συλλογικότητα πορεύεται αυτόνομα, χωρίς αποκλεισμούς υιοθετώντας τις αρχές της λαϊκής δημοκρατίας και του διεθνισμού. Ακόμη, αυτοχρηματοδοτείται από τα μέλη της, τα οποία συμμετέχουν στις γενικές συνελεύσεις που χαρακτηρίζονται από την αντι-ιεραρχική τους δομή. Ο διεθνισμός ως αξία που διέπει την ομάδα φαίνεται από τη διοργάνωση τουρνουά στα οποία συμμετέχουν ομάδες από τη Βρετανία και τον υπόλοιπο κόσμο, γνωστά και ως «εναλλακτικά παγκόσμια κύπελλα», αλλά και από τα ταξίδια της συλλογικότητας σε περιοχές όπως η Chiapas του Μεξικού, όπου έχουν σφυρηλατηθεί ισχυρές σχέσεις αλληλεγγύης με τις ζαπατιστικές κοινότητες (Kennedy & Kennedy, 2014: 503).

Όσον αφορά τα μέλη του εγχειρήματος, στόχος είναι να παραμείνει προσβάσιμο για όλους και όλες, ανεξαρτήτως εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή φύλου. Δεν υπάρχουν επίσημα ή μόνιμα μέλη, όποιος θέλει μπορεί να ασχοληθεί με τις διαδικασίες του συλλόγου. Άλλωστε, μία αθλητική ομάδα μπορεί να αποτελέσει το καταλληλότερο πεδίο συνάντησης και συνδιαμόρφωσης (Kennedy & Kennedy, 2014: 503).

Η 17sk είναι μία ομάδα από τη Στοκχόλμη, που προέκυψε από ένα δίκτυο κοινοτικών προγραμμάτων στα προάστια της πόλης, γνωστό ως Na'tverket Linje 17. Στόχος του δικτύου είναι μέσα από τις δραστηριότητες των τοπικών συλλογικοτήτων να δημιουργηθεί η αίσθηση της συντροφικότητας, της χαράς και της ενδυνάμωσης. Η δράση του δικτύου επικεντρώνεται στην τοπική οργάνωση δραστηριοτήτων και πρωτοβουλιών μέσω της δημιουργίας αυτό-οργανωμένων κοινωνικών κέντρων, λόγω της αυξανόμενης συγκέντρωσης των υπηρεσιών και των ευκαιριών ψυχαγωγίας και απασχόλησης στο κέντρο της πόλης, που έχει αφήσει τα προάστια κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά παραμελημένα (Dolk & Kuhn, 2014: 440).

Η αθλητική δράση του δικτύου θεωρείται πολύ σημαντική, διότι για τα άτομα που το απαρτίζουν, ο αθλητισμός είναι το μέσο για την προσέλκυση και τη συμμετοχή κόσμου που δεν είναι πολιτικά ενεργός. Ταυτόχρονα δεν τίθεται θέμα αποκλεισμού ατόμων βάσει κοινωνικών διακρίσεων, ενώ η χαρά και η απόλαυση του παιχνιδιού συμβάλλουν στην οικοδόμηση της αίσθησης της κοινότητας μεταξύ των συμμετεχόντων, κάποιοι από τους οποίους δηλώνουν ότι παρακινήθηκαν από το παράδειγμα της *Easton Cowboys and Cowgirls* (Dolk & Kuhn, 2014: 441).

Η ομάδα διατηρεί και τμήμα που είναι ανοιχτό μόνο σε γυναίκες και transgender άτομα, καθώς και παιδικό τμήμα. Το παράδειγμα της 17 SK αποδεικνύει ότι το ποδόσφαιρο είναι ένα άθλημα που προσφέρεται για όλους και όλες, φέρνοντας

σε επαφή άτομα διαφορετικής κοινωνικής ταυτότητας. Μέσω της αθλητικής συλλογικότητας της 17 SK, προωθούνται οι αρχές της αυτοδιαχείρισης, της οριζόντιας οργάνωσης, της αλληλοβοήθειας και της απόρριψης της καταναλωτικής κουλτούρας (Dolk & Kuhn, 2014: 442, 446).

Τα εγχειρήματα που παρουσιάστηκαν, τόσο αυτά που προέκυψαν από την εναντίωση των οπαδών στις διοικήσεις που επιθυμούσαν να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους την επωνυμία των ομάδων τους όσο και εκείνα που δημιουργήθηκαν μέσα από πολιτικές διαδικασίες, αποτελούν εργαλεία ενάντια στο σύγχρονο εμπορευματοποιημένο αθλητισμό. Παρά τις διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσά τους, οι συλλογικότητες αυτές μοιράζονται μια κοινή αφετηρία που αφορά τη ρήξη με το κατεστημένο του επαγγελματικού αθλητισμού και τη δημιουργία μιας συμμετοχικής-χωρίς αποκλεισμούς-δραστηριότητας.

2.3. Τα αυτοοργανωμένα αθλητικά σωματεία στην Ελλάδα

Η ανάδυση εναλλακτικών αθλητικών συλλογικοτήτων στην Ελλάδα παρατηρείται περίπου την τελευταία δεκαετία. Γεγονότα που στιγμάτισαν τη νεολαία και ολόκληρη την ελληνική κοινωνία, όπως η δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλο και τα μέτρα λιτότητας λόγω της οικονομικής κρίσης, οδήγησαν στη συγκρότηση κινημάτων διαμαρτυρίας που εκφράστηκαν μέσα από δυναμικές κινητοποιήσεις με μαζικό χαρακτήρα (Δημητροπούλου, 2020: 22). Ο χώρος του αθλητισμού δεν έμεινε ανεπηρέαστος από το κύμα διεκδικήσεων που ξέσπασε σε μια εποχή κατά την οποία η εμπορευματοποίηση του αθλητισμού είχε πάρει ήδη μεγάλες διαστάσεις. Η δυσaréσκεια του φίλαθλου κόσμου δεν εκδηλώθηκε μόνο εντός των γηπέδων των μεγάλων κατηγοριών, αλλά οδήγησε ένα μεγάλο μέρος του προς μια διαφορετική κατεύθυνση, της δημιουργίας ενός εναλλακτικού τρόπου έκφρασης με στόχο τον μετασχηματισμό του αθλητισμού και της ευρύτερης κοινωνίας.

Οι αυτοοργανωμένες αθλητικές συλλογικότητες εμφανίστηκαν προτάσσοντας τις βασικές τους αρχές, την αλληλεγγύη, τον αντιφασισμό, την αντιεραρχική οργάνωση και την αντιεμπορευματική λογική. Πρόκειται για εγχειρήματα με σαφή πολιτικά χαρακτηριστικά, χρησιμοποιώντας τον αθλητισμό ως μέσο, ως πεδίο δράσης για τη δημιουργία νέων κοινωνικών σχέσεων, που δεν θα βασίζονται στα καταναλωτικά πρότυπα αλλά στην αλληλοβοήθεια και στην αλληλοϋποστήριξη. Επιδιώκουν τη σύνδεση με την περιοχή στην οποία δραστηριοποιούνται και την

προσέγγιση ενός ευρύτερου κομματιού της κοινωνίας, που δεν ανήκει απαραίτητα στον δικό τους πολιτικό χώρο. Άλλωστε, αυτοπροσδιορίζονται ως «εξωστρεφή εγχειρήματα» που θέλουν να προσελκύσουν κόσμο και να του μεταδώσουν τις δικές τους αρχές (Humba!, 2017: 37-38). Το βασικό σώμα των ομάδων είναι οι γενικές τους συνελεύσεις στις οποίες λαμβάνονται αποφάσεις που αφορούν όλα τα ζητήματα που προκύπτουν, είτε είναι οργανωτικά είτε αγωνιστικά και πολιτικά (Humba!, 2017: 41).

Όσον αφορά την αγωνιστική τους παρουσία, τα αυτοοργανωμένα αθλητικά σωματεία δραστηριοποιούνται κυρίως στο χώρο του ποδοσφαίρου και με την πάροδο των χρόνων είναι σύνηθες φαινόμενο η επέκτασή τους και σε άλλα δημοφιλή αθλήματα (μπάσκετ, βόλεϊ) με τη δημιουργία επιπλέον τμημάτων, ανδρικών και γυναικείων. Συμμετέχουν σε ερασιτεχνικά πρωταθλήματα, υιοθετώντας ένα μη ανταγωνιστικό μοντέλο, με στόχο τη χαρά και την απόλαυση του παιχνιδιού ανεξαρτήτως αποτελέσματος.

Οι αυτοοργανωμένες ομάδες εντοπίζονται σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, έχοντας δημιουργήσει ένα δίκτυο αυτοοργάνωσης, το οποίο διαρκώς αυξάνεται. Η αρχή έγινε με τη δημιουργία της Προοδευτικής Έκρηξης Τούμπας το 2008. Από εκεί και πέρα ιδρύθηκαν (όχι με χρονολογική σειρά): η Αυτόνομη Ποδοσφαιρική Ομάδα (Πάτρα), ο Ελευθεριακός ΑΣ Liberta (Βόλος), ο Μαρίνος Αντύπας (Λάρισα), ο «Αδέσποτος» Αθηνών, ο Διογένης Ολυμπιακού χωριού (Αθήνα), η Αλάνα (Αθήνα), ο Απείθαρχος Ιωαννίνων 1312, η Δόξα (Ορεστιάδα), ο Ανάποδος Χαλκίδας, η Ρήξη Λιβαδειάς, η Βαγγελίτσα Κουσιάντζα (Καρδίτσα), ο Λίβας ΑΣ Ρεθύμνου, ο Α.Σ. Ασπάλαθος (Χανιά), ο Τηγανίτης ΑΣ Ηρακλείου, ο Άχθος Αρούρης (Βέροια), ο Τραβέρσο ΑΣ Κέρκυρας, ο ΑΣ Αστέρας Κουκλουτζά (Θεσσαλονίκη), η Φουρτούνα Αλεξανδρούπολης, ενώ η πιο πρόσφατη προσθήκη είναι ο ΑΣ Άρης Βελουχιώτης από τη Λαμία. Ιδιαίτερη είναι η περίπτωση του Αστέρα Εξαρχείων, καθώς το ιστορικό σωματείο υφίσταται από το 1928. Η πρώτη του ονομασία ήταν «Υπεροχή» αλλά μετά τη συγχώνευση τριών τοπικών ομάδων των εξαρχείων δημιουργήθηκε ο Αστέρας Εξαρχείων, που από το 2013 συγκαταλέγεται στις αυτοοργανωμένες αθλητικές συλλογικότητες. Χαρακτηριστικό των ονομάτων είναι ότι συμβολίζουν τις αξίες και τα αντιφασιστικά προτάγματα που προσβέβουν οι ομάδες αυτές. Σε αρκετές περιπτώσεις τα ονόματα είναι εμπνευσμένα από εμβληματικές φυσιογνωμίες λαϊκών κινημάτων (Δημητροπούλου, 2020: 24).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Τρίτο κεφάλαιο – Το παράδειγμα του «Αδέσποτου» Αθηνών

3.1. Ιστορική αναδρομή της εμφάνισης του συλλόγου

Ο «Αδέσποτος» Αθηνών είναι ένα αυτοοργανωμένο αθλητικό σωματείο, που ιδρύθηκε το 2015, σε μια περίοδο κατά την οποία το φαινόμενο των αυτοοργανωμένων αθλητικών ομάδων γνώρισε μεγάλη έξαρση. Την ίδια χρονιά έκαναν την εμφάνισή τους τα σωματεία του Μαρίνου Αντύπα από τη Λάρισα και του Τηγανίτη ΑΣ από το Ηράκλειο της Κρήτης (Καλουδιώτη, 2018: 23). Στην περίπτωση του Αδέσποτου, η ιδέα για τη δημιουργία της ομάδας προέκυψε από ένα άλλο αυτοοργανωμένο εγχείρημα, το *Antifa League Athens*. «Η αντιφασιστική Λίγκα είναι ένα αθλητικό και πολιτικοποιημένο εγχείρημα δρόμου που έχει σαν στόχο την εξάπλωση του αντιφασιστικού λόγου/ιδεώδους στην κοινωνία και τη συσπείρωση ενάντια στο φασισμό μέσα από το αγαπημένο μας άθλημα. Πιο συγκεκριμένα είναι ένα μη ανταγωνιστικό, αντιεμπορευματικό και αυτοοργανωμένο “πρωτάθλημα” διαρκείας που προσφέρει συν τοις άλλοις ψυχαγωγία. Είναι ανοιχτό σε όλους και όλες και πραγματοποιείται στις γειτονιές της Αθήνας από τις ίδιες τις ομάδες» (*Antifa League Athens*, χ.χ.). Το συγκεκριμένο εγχείρημα υπήρξε το πεδίο της γνωριμίας για τα άτομα τα οποία εμπνεύστηκαν την ιδέα της δημιουργίας μιας αυτοοργανωμένης ομάδας ποδοσφαίρου σάλας, του «Αδέσποτου» Αθηνών. Υπήρξε δηλαδή, ήδη μια πολιτική ζύμωση πριν την ίδρυση του σωματείου μεταξύ κάποιων μελών της αντιφασιστικής λίγκας. Τα άτομα αυτά συνυπήρξαν είτε ως συμπαίκτες είτε ως αντίπαλοι αλλά κυρίως ως φίλοι και σύντροφοι στα πλαίσια του τουρνουά ποδοσφαίρου, ενωμένοι από τις αξίες της αυτοοργάνωσης, του αντιφασισμού και της αγάπης τους για το ποδόσφαιρο, όπως το είχαν γνωρίσει ως παιδιά, σαν ένα παιχνίδι και όχι σαν ένα εμπορευματοποιημένο προϊόν. Δεν είναι τυχαίο ότι οι συνεντευξιζόμενοι, αναφερόμενοι στα χαρακτηριστικά του «άλλου» ποδοσφαίρου που επιθυμούν, χρησιμοποιούν συχνά τη φράση «το πόδόσφαιρο της αλάνας», δηλαδή το παιχνίδι με τους αυτοσχέδιους κανόνες, το οποίο παιζόταν σε αλάνες, πλατείες και πάρκα. Τονίζουν τον «παιγνιώδη χαρακτήρα» του ποδοσφαίρου, το οποίο σύμφωνα με την άποψη του Johan Huizinga, όπως παρουσιάζεται από τον Παντελή Κυπριανό, ως

παιχνίδι «είναι μια μη σοβαρή δραστηριότητα, χωρίς κανένα υλικό συμφέρον» (2013: 134), που δεν κυριαρχείται από τη «λογική του κέρδους» (2013: 135).

Όπως αναφέρεται και στο ιδρυτικό κείμενο του «Αδέσποτου», πρόκειται για «μια παρέα ατόμων με κοινά ιδανικά και προβληματισμούς», που πορεύονται «Αδέσποτοι...όχι μόνο στο δρόμο, αλλά αυτή τη φορά και στο παρκέ χωρίς παράγοντες και χορηγούς, χωρίς σχέσεις εξάρτησης και διαμεσολάβησης» (Λίγα λόγια για τον Αδέσποτο Αθηνών, 2015). Ουσιαστικά, η συμμετοχή σε ένα επίσημο πρωτάθλημα, αντιμετωπίζοντάς το ως ένα νέο πεδίο παρέμβασης στο χώρο του ποδοσφαίρου, ήταν ο λόγος που παρακίνησε τα άτομα που συμμετείχαν στο *Antifa League Athens* (ανεπίσημο πρωτάθλημα) να εμπνευστούν τον «Αδέσποτο» Αθηνών.

Οι διαδικασίες ίδρυσης του σωματείου συνοδεύτηκαν από συζητήσεις σχετικά με την επιλογή της κατάλληλης ονομασίας, η οποία θα ήταν αντιπροσωπευτική των αξιών και της στάσης ζωής των μελών της συλλογικότητας. Άλλωστε, στο όνομα του συλλόγου αποτυπώνεται η ιδεολογική και η κοινωνική του ταυτότητα (Κουλούρη, 1997: 191). Επιλέχθηκε το όνομα «Αδέσποτος», το οποίο συμβολίζει την άρνηση οποιουδήποτε «αφέντη-δεσπότη» και την εναντίωση σε κάθε μορφή εξουσίας, είτε αφορά το χώρο του ποδοσφαίρου είτε κάθε πτυχή της καθημερινότητας («Αδέσποτος» Αθηνών, 2015). Η εναντίωση στον μοντέρνο αθλητισμό προκύπτει από την απογοήτευση των ατόμων που «έχουν βιώσει την αδικία είτε ως οπαδοί είτε ως παίκτες/τριες»¹, αναζητώντας μέσω εναλλακτικών εγχειρημάτων μια νέα μορφή άθλησης, που δεν θα χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία καταναλωτικών και εξουσιαστικών σχέσεων. «Η άρνηση του σύγχρονου αθλητικού κατεστημένου»² αποτελεί κοινό παρανομαστή όσον αφορά την εμφάνιση των αυτοοργανωμένων αθλητικών συλλογικοτήτων, που επιδιώκουν το μετασχηματισμό των κοινωνικών σχέσεων τόσο εντός αγωνιστικών χώρων όσο και σε επίπεδο καθημερινότητας.

Ο John Holloway (2006: 27-28) αναφέρεται στην έννοια της «κραυγής», που συμβολίζει την εναντίωση στην ανισότητα και στην εκμετάλλευση και ταυτόχρονα αποτελεί μια «κραυγή» αισιοδοξίας για το μέλλον, μια ελπίδα ότι αυτό στο οποίο αντιστεκόμαστε, είναι δυνατόν μέσω της δράσης μας να αλλάξει. Το όνομα του «Αδέσποτου» είναι ενδεικτικό της άρνησης των σχέσεων εξουσίας στο χώρο του ποδοσφαίρου:

^{1,2} Από συζητήσεις με οπαδούς του «Αδέσποτου» κατά την παρουσία του ερευνητή σε αγώνα του ανδρικού τμήματος futsal.

«Θέλαμε μία ομάδα με τα δικά μας χαρακτηριστικά, δηλαδή να μην έχει αφεντικό, πρόεδρο, παράγοντα που να μας υποδεικνύει τι να κάνουμε». (Χ.Δ.)

Οι διαδικασίες για την ίδρυση του σωματείου ξεκίνησαν τον Μάιο του 2015. Αρχικά, οι δραστηριότητες των μελών ήταν περιορισμένες σε επίπεδο συνελεύσεων, οι οποίες είχαν ως αντικείμενο συζήτησης τη δημιουργία καταστατικού και άλλων οργανωτικών θεμάτων. Από τον Αύγουστο ξεκίνησαν οι προπονήσεις του αντρικού τμήματος ποδοσφαίρου, που ήταν και το πρώτο τμήμα της ομάδας και συμμετείχε από την πρώτη χρονιά στο επίσημο πρωτάθλημα της Πανελλήνιας Ένωσης Ποδοσφαιρικών Σωματείων Σάλας (ΠΕΠΣΣ). Η επιλογή του ποδοσφαίρου σάλας (Futsal) αντί του κλασικού ποδοσφαίρου (11x11) οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Αρχικά, το futsal δεν απαιτεί τη στελέχωση της ομάδας από μεγάλο αριθμό ατόμων, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του κλασικού ποδοσφαίρου, διότι το άθλημα παίζεται πέντε εναντίον πέντε. Τη δεδομένη χρονική στιγμή της ίδρυσης του «Αδέσποτου», λόγω της μικρής συμμετοχής παικτών, η επιλογή του ποδοσφαίρου σάλας εξυπηρετούσε τις ανάγκες της ομάδας. Εξίσου σημαντικός παράγοντας για την απόρριψη της ιδέας περί ίδρυσης ομάδας κλασικού ποδοσφαίρου ήταν οι χρονοβόρες και πολύ επιζήμιες οικονομικά διαδικασίες δημιουργίας καταστατικού, καθώς και η δυσκολία παροχής γηπέδου από τον δήμο Αθηναίων. Ο ανασταλτικός αυτός παράγοντας σε συνδυασμό με την επιθυμία κάποιων μελών για ένα διαφορετικό στυλ ποδοσφαίρου, που προσφέρεται από το futsal, καθόρισαν την απόφαση για συμμετοχή στο πανελλήνιο πρωτάθλημα σάλας:

«Ο Ο. ήθελε να παίζει futsal, είχε αρχίσει να του αρέσει σαν άθλημα γιατί του άρεσε το γρήγορο ποδόσφαιρο, εγώ προσωπικά προτιμούσα το «εντεκάρι» αλλά όσο το ψάξαμε, είδαμε ότι δεν υπήρχαν γήπεδα στο δήμο Αθηναίων που να μπορούσαν να μας δώσουν, άρα δεν μπορούσαμε να φτιάξουμε καταστατικό και έπρεπε να το αγοράσουμε από κάποια ήδη υπάρχουσα ομάδα που δεν το χρησιμοποιεί, που είναι πάνω από δέκα χιλιάρικά, οπότε οδηγηθήκαμε στο ποδόσφαιρο σάλας και από επιθυμία κάποιων μελών και λόγω ανάγκης». (Α.Γ)

«Σε κάποια μέλη άρεσε πάρα πολύ το ποδόσφαιρο σάλας για τα τεχνικά του χαρακτηριστικά. Από κει και πέρα νομίζω πως ήταν πολύ πιο εύκολη διαδικασία, λόγω του ότι στο «εντεκάρι» υπάρχει μια δυσκολία με την εύρεση γηπέδου και με τις προϋποθέσεις συμμετοχής στο πρωτάθλημα, αλλά το ζήτημα ήταν και αριθμητικό γιατί στο ποδόσφαιρο σάλας ακόμα και 10-12 άτομα μπορεί να είναι αρκετά». (Κ.Α)

3.2. Η ταυτότητα του «Αδέσποτου» Αθηνών

3.2.1. Αγωνιστικές δράσεις

Ο «Αδέσποτος» αποτελείται από τέσσερα τμήματα όσον αφορά στις αθλητικές δραστηριότητες της συλλογικότητας. Από την πρώτη χρονιά λειτουργεί ανδρικό τμήμα ποδοσφαίρου σάλας, το οποίο διανύει τον έκτο χρόνο ύπαρξής του και συμμετοχής στο επίσημο πρωτάθλημα της ΠΕΠΣΣ, στη δεύτερη εθνική κατηγορία. Η συμμετοχή των αυτοοργανωμένων ομάδων σε επίσημες διοργανώσεις, που έχουν συγκεκριμένη δομή, κανόνες και ιεραρχία, έχει χαρακτηριστεί αντιφατική ως προς τις αξίες που πρεσβεύουν οι συλλογικότητες αυτές. Η θέση του «Αδέσποτου», όπως εκφράζεται στο περιοδικό *Humba!* (2017: 39) είναι ξεκάθαρη: *«Η ζωή μας είναι γεμάτη αντιφάσεις. Πρέπει όμως να θυμόμαστε ότι δεν υπάρχει άσπρο και μαύρο, αλλά κάθε μας επιλογή γίνεται με βάση την ιεράρχηση των στόχων μας. Στόχος μας, εν προκειμένω, είναι να παρέμβουμε και στον αθλητισμό, να προωθήσουμε μια άλλη σκέψη πάνω στο ποδόσφαιρο και στο futsal ειδικότερα. Η επίσημη διοργάνωση μας δίνει τη δυνατότητα ακόμα μεγαλύτερης κοινωνικής απεύθυνσης».*

Το φθινόπωρο του 2016 συστάθηκε το δεύτερο τμήμα του σωματείου, η κοινωνική ακαδημία ποδοσφαίρου, που απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 5-12 ετών ανεξαρτήτως εθνικότητας, φύλου, οικονομικής κατάστασης. Το τμήμα μέχρι στιγμής έχει συμμετάσχει σε ανεπίσημα, φιλικά τουρνουά ποδοσφαίρου. Η λειτουργία της ακαδημίας θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο της έρευνας. Ο σύλλογος διατηρεί τμήμα σύγχρονου χορού που λειτουργεί με ανεπίσημα μαθήματα για τα μέλη του. Πρόκειται για ένα τμήμα που δραστηριοποιείται στον καλλιτεχνικό χώρο, αναδεικνύοντας την ευρύτερη κοινωνική και πολιτιστική δράση του σωματείου, η οποία εξαπλώνεται πέρα από τις αμιγώς αθλητικές δραστηριότητες. Το εγχείρημα του χορού προσφέρει στα δρώντα υποκείμενα τη δυνατότητα ενός διαφορετικού τρόπου έκφρασης και καθιστά τον «Αδέσποτο» μία συλλογικότητα ανοιχτή σε προτάσεις που δεν περιορίζονται στα αθλητικά δρώμενα. Η δράση του τμήματος αξίζει να ερευνηθεί λεπτομερώς, ωστόσο δεν αποτελεί αντικείμενο μελέτης της παρούσας έργασίας. Η πιο πρόσφατη προσθήκη είναι η γυναικεία ομάδα ποδοσφαίρου σάλας του «Αδέσποτου», που το καλοκαίρι του 2020 έλαβε για πρώτη φορά μέρος σε ανεπίσημο τουρνουά ποδοσφαίρου 5x5. Επίσης, για δύο συνεχόμενες σεζόν, από το 2017 έως το 2019 το σωματείο διατηρούσε τμήμα γυναικείου βόλεϊ, το οποίο συμμετείχε στο πρωτάθλημα της Ένωσης Σωματείων Πετοσφαίρισης Αθήνας και Ανατολικής Αττικής (ΕΣΠΑΑΑ.).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συνύπαρξη των δύο τμημάτων ποδοσφαίρου, αντρικού και γυναικείου, από τη μελέτη της οποίας εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με τον αξιακό κώδικα της συλλογικότητας και τις απόψεις των μελών της σε έμφυλα ζητήματα. Οι αθλητικές δραστηριότητες των δύο τμημάτων ποδοσφαίρου δεν περιορίζονται στις αγωνιστικές υποχρεώσεις που έχει το κάθε τμήμα ξεχωριστά. Μέσα από τις προπονήσεις της ομάδας έχει αναδυθεί ένας διαφορετικός τρόπος αντίληψης του παιχνιδιού, απαλλαγμένος από έμφυλες διακρίσεις και στερεότυπα, που αναγνωρίζουν το ποδόσφαιρο ως ανδρικό άθλημα.

Το ποδόσφαιρο είναι ένα κατεξοχήν ανδροκρατούμενο άθλημα, στο οποίο κυριαρχούν αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες το φύλο είναι «αντικειμενικό και κλειστό βιολογικό δεδομένο» (Φουρναράκη, 2017-2018: 1). Οι ιδεολογίες αυτές είναι που καθόρισαν συγκεκριμένους ρόλους, συμπεριφορές και ιεραρχίες ανάμεσα στα δύο φύλα, θεμελίωσαν την ανδρική κυριαρχία στις σύγχρονες κοινωνίες και διαμόρφωσαν την εικόνα της «ιδιαιτέρας γυναικείας φύσης», στην οποία αποδίδεται ένας παθητικός ρόλος εντός της κοινωνίας (Φουρναράκη, 2017-2018 1-2). Οι άνθρωπινες δραστηριότητες διαχωρίζονται με βάση το βιολογικό φύλο σε ανδρικές και γυναικείες, με τις τελευταίες να είναι εμφανώς υποβαθμισμένες και περιορισμένες εξαιτίας της κυριαρχίας του ανδροκεντρισμού, ο οποίος οδηγεί στην έμφυλη ανισότητα (Παπαταξιάρχης, 1997: 203). Ο ρόλος της γυναίκας που ταυτίζεται περισσότερο με την οικογένεια και την έννοια της μητρότητας, είναι κάτι που η κοινωνία δεν έχει καταφέρει να υπερβεί και αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι μέχρι και σήμερα συγκεκριμένοι κοινωνικοί ρόλοι συνδέονται περισσότερο με τη «γυναικεία φύση» παρά με το ανδρικό πρότυπο (Φουρναράκη, 2017-2018: 1).

Η περίπτωση του ποδοσφαίρου είναι χαρακτηριστική για να εντοπίσει κανείς έμφυλες διακρίσεις και περιορισμούς εις βάρος των γυναικών, διότι το άθλημα είναι συνυφασμένο με το ανδρικό αθλητικό πρότυπο. Το γυναικείο ποδόσφαιρο τίθεται στο περιθώριο μέχρι και σήμερα σε πολλές χώρες του κόσμου και η περίπτωση της Ελλάδας ανήκει σε αυτήν την κατηγορία, όπου τόσο η πολιτεία όσο και σημαντικό μέρος της κοινωνίας αντιμετωπίζουν το γυναικείο αθλητισμό με αδιαφορία και χλευασμό (Δημητροπούλου, 2020: 61).

Ο τρόπος με τον οποίο προέκυψε η δημιουργία του γυναικείου τμήματος στον «Αδέσποτο» αναδεικνύει τις περιορισμένες ευκαιρίες που προσφέρονται στις γυναίκες για να συμμετάσχουν σε ποδοσφαιρικές δραστηριότητες. Δεν πρόκειται για μια ειλημμένη απόφαση των μελών της συλλογικότητας να δημιουργήσουν ένα νέο τμήμα,

αλλά οφείλεται στην ανάγκη κάποιων γυναικών να αθληθούν, αναζητώντας τις κατάλληλες συνθήκες που θα τους προσφέρουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε ένα εγχείρημα, όπου θα τους δοθεί χώρος και χρόνος προσαρμογής και θα αντιμετωπίζονται ως ισότιμα μέλη ενός συνόλου:

«Το γυναικείο τμήμα προέκυψε καταρχάς από την επιθυμία κάποιων γυναικών να παίζουν ποδόσφαιρο, κάτι που ως γνωστόν δεν είναι πολύ εύκολο ακόμα και στις μέρες μας. Αυτές οι κοπέλες που αρχικά ήταν τρεις, ζήτησαν να προπονηθούν με την υπόλοιπη ομάδα, φυσικά αυτό έγινε δεκτό και σιγά σιγά μέσω του ευρύτερου κύκλου των ατόμων της ομάδας, τα άτομα αυτά αυξήθηκαν και συγκροτήθηκε το γυναικείο τμήμα το οποίο πλέον αποτελείται από περίπου δεκαπέντε άτομα». (Κ.Α)

«Πριν δύο χρόνια κάποιες κοπέλες είχαν την ανάγκη να αθληθούν και μία αυτοοργανωμένη ομάδα ένιωθαν ότι είναι πιο κοντά στα πολιτικά τους χαρακτηριστικά. Η πρώτη τους ανάγκη ήταν κυρίως να αθληθούν απ' ότι κατανοώ εγώ». (Α.Γ.)

«Απ' όσο έχω καταλάβει ήταν μία ανάγκη η οποία δεν προέκυψε από τον Αδέσποτο σαν ομάδα. Προέκυψε από μία παρέα από κοπέλες οι οποίες βρήκαν χώρο στον Αδέσποτο να παίζουν μπάλα μαζί με αγόρια στο γήπεδο και έτσι προέκυψε η ανάγκη αυτό να ανοίξει ακόμα περισσότερο με περισσότερες κοπέλες, οπότε κάπως έτσι δημιουργήθηκε το γυναικείο τμήμα μέσα από τις ανάγκες που είχε αυτή η παρέα. Το βασικό είναι ότι ο «Αδέσποτος» είχε αυτό τον χώρο, στο να δεχτεί κοπέλες οι οποίες παίζουν ή θέλουν να μάθουν ποδόσφαιρο». (Δ.Μ.)

Η εναντίωση του «Αδέσποτου» στις έμφυλες στερεοτυπικές αντιλήψεις που υποβαθμίζουν την παρουσία γυναικών στο χώρο του ποδοσφαίρου δεν περιορίστηκε στην αποδοχή των πρώτων γυναικών και στη δημιουργία του γυναικείου τμήματος. Αποφασίστηκε η καθιέρωση των μικτών προπονήσεων μεταξύ των δυο τμημάτων, στις οποίες συμμετέχουν όλες και όλοι και πραγματοποιούνται ανεξάρτητα από τις προπονήσεις του κάθε τμήματος ξεχωριστά. Η απόφαση αυτή αποτελεί εμπράκτως μιαν απάντηση στην κυριαρχία απόψεων περί ανδρικού αθλήματος και αποσκοπεί στην ανάδειξη των ισότιμων σχέσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών, αυτή τη φορά και εντός αγωνιστικών χώρων. Τα στερεότυπα αποδομούνται μέσω της συνύπαρξης των δύο τμημάτων και παύουν πλέον οι διακρίσεις που ενισχύονται από «βιολογικούς όρους» (Δημητροπούλου, 2020: 62).

Πέρα από την απόρριψη των σεξιστικών τάσεων, οι μικτές προπονήσεις εξυπηρετούν έναν ακόμη στόχο, την ανάδειξη των ενεργών υποκειμένων μιας συλλογικότητας σαν τον «Αδέσποτο». Ανάμεσα τους δημιουργούνται ισότιμες

σχέσεις, χωρίς διακρίσεις και η διαδικασία της προπόνησης όλων μαζί, τα καθιστά ισότιμα και ενεργά μέλη μιας συλλογικότητας, η οποία επιδιώκει να μην αποκλείει κανέναν και καμία. Συμμετέχουν όλοι και όλες μαζί, το κάθε άτομο νιώθει ξεχωριστό, μη περιθωριοποιημένο, συμβάλλοντας στη δημιουργία ξεκάθαρων σχέσεων αλληλεγγύης, αλληλοκατανόησης και συνεργασίας (Sitrin, 2006: 219).

«Το πιο όμορφο πράγμα αυτή τη στιγμή είναι οι μικτές προπονήσεις που γίνονται γιατί φαίνεται η αλληλεπίδραση και μέσα στο γήπεδο και εκτός και γνωριζόμαστε καλύτερα». (Χ.Δ.)

«Μπορεί να υπάρχει μια δυσκολία λόγω της διαφοράς ταχύτητας μεταξύ των δύο τμημάτων αλλά βοηθάει να ανέβει το επίπεδο συνολικά. Τουλάχιστον τα άτομα που δεν είχαν επαφή με το ποδόσφαιρο, έχουν την ευκαιρία να αποκτήσουν πολύ γρήγορα δεξιότητες, όχι μόνο τεχνικής, αλλά συνολικής συμπεριφοράς εντός γηπέδου. Όταν βλέπεις κάποιον που έχει παίζει, μιμείσαι πιο γρήγορα. Σε επίπεδο ομάδας βοηθάει στη γνωριμία και στη συνύπαρξη των δύο τμημάτων. Βοηθάει δηλαδή στις μεταξύ μας σχέσεις, στο να απολαμβάνουμε μαζί αυτό το οποίο μας αρέσει. Η απουσία τους για ένα διάστημα έδειξε το πόσο σημαντικές είναι για τη συνοχή, την επικοινωνία και για τη ζύμωση διάφορων πολιτικών ζητημάτων. Και του σεξιστικού λόγου και του πώς συμμετέχουμε ισότιμα». (Σ.Μ.)

Η παρουσία του «Αδέσποτου» στους αγωνιστικούς χώρους, εκτός από τις αξίες της αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της ομάδας, τα αντιρατσιστικά και αντισεξιστικά προτάγματα, προωθεί ένα εναλλακτικό μοντέλο προσέγγισης του παιχνιδιού, που δεν βασίζεται στη λογική του ανταγωνισμού και που η νίκη δεν θεωρείται η υπέρτατη αξία ενός ποδοσφαιρικού αγώνα.

Στο σύγχρονο εμπορευματοποιημένο ποδόσφαιρο το αποτέλεσμα μιας ποδοσφαιρικής αναμέτρησης είναι άμεσα συνδεδεμένο με την επιτυχία ή την αποτυχία ενός συλλόγου. Οι αγωνιστικές επιτυχίες επιφέρουν οικονομικά κέρδη σε ομαδικό και ατομικό επίπεδο, μαζί με κοινωνική αναγνώριση και αθλητική καταξίωση. Δεν είναι τυχαίο ότι η πορεία προς την πλήρη εμπορευματοποίηση του αθλήματος, μέσω των τηλεοπτικών δικτύων, της ανάμειξης μεγάλων πολυεθνικών εταιριών και της καθιέρωσης διεθνών αγωνιστικών θεσμών (Champions League), συνέβαλε στην αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ των ομάδων, ενός άνισου ανταγωνισμού ανάμεσα στα ισχυρά και τα αδύναμα οικονομικά σωματεία (Ζαϊμάκης, 2013: 35-40). Η πολιτική οικονομία του νεοφιλελευθερισμού εισβάλλοντας στο ποδόσφαιρο, καθιέρωσε στο χώρο αυτόν την ανταγωνιστική λογική και εξύψωσε την έννοια της παραγωγικότητας,

η οποία από τις δραστηριότητες της εργασίας επεκτάθηκε και σε δραστηριότητες ψυχαγωγίας.

Η κουλτούρα του ανταγωνισμού δεν παρατηρείται μόνο στο επαγγελματικό ποδόσφαιρο, όπου διακυβεύονται μεγάλα κεφάλαια και η εξασφάλιση αγωνιστικών επιτυχιών συνεπάγεται μεγάλα οικονομικά οφέλη. Ο ερασιτεχνικός αθλητισμός αποτελεί ακόμη ένα πεδίο, όπου η αναζήτηση της νίκης είναι το βασικό ζητούμενο των ομάδων, όχι τόσο για οικονομικούς λόγους, αλλά σχετίζεται με παράγοντες που έχουν να κάνουν με το γόητρο, το αίσθημα ανωτερότητας και την προσδοκία «ανόδου» σε επαγγελματικό επίπεδο. Η επιδίωξη της νίκης με κάθε κόστος που καλλιεργείται στο χώρο ακόμα και του ερασιτεχνικού αθλητισμού υπονομεύει αξίες όπως το ευ αγωνίζεσθαι, ο σεβασμός του αντίπαλου και η ευγένεια και οδηγεί σε επιθετικές συμπεριφορές και ενδεχομένως σε παραβίαση των κανόνων του παιχνιδιού. Ταυτόχρονα, συμβάλλει στα αυξημένα επίπεδα άγχους των αθλητών, λόγω της πίεσης που τους ασκείται από διοικήσεις και οπαδούς, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο (Πρώιος, 2015: 6). Η έννοια του ευ αγωνίζεσθαι, που υιοθετείται από τα μέλη του «Αδέσποτου», παρατηρείται στον ελληνικό αθλητισμό από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, όταν ιδρύονται τα πρώτα αθλητικά σωματεία από ανθρώπους της αστικής τάξης. Την περίοδο εκείνη τόσο οι αθλητές όσο και το κοινό έπρεπε να ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς, αντίστοιχους με εκείνους του ευ αγωνίζεσθαι, που προωθήθηκαν από τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων. Ωστόσο, παρά το σύστημα κανόνων που συνθέτουν το ευ αγωνίζεσθαι, η επιδίωξη της νίκης και το «κυνήγι» των ρεκόρ για το γόητρο της ομάδας κυριαρχούν, και σε συνδυασμό με τον έντονο ανταγωνισμό ανάμεσα στα σωματεία, «προσδιορίζουν το νεωτερικό χαρακτήρα των σπορ σε σχέση με το παραδοσιακό παιχνίδι» (Κουλούρη, 1999: 405, 406).

Η υπεροχή σε σύγκριση με κάποιον άλλον, η παραγωγικότητα και το αίσθημα ανωτερότητας είναι ανάγκες που δημιουργεί το καπιταλιστικό σύστημα και πλέον παρατηρούνται και στο χώρο του αθλητισμού. (Α.Γ.)

Η περίπτωση του «Αδέσποτου» αποτελεί μια προσπάθεια ανάδειξης μιας διαφορετικής προσέγγισης του ποδοσφαίρου, σύμφωνα με την οποία η πρόοδος, η ομαδική και ατομική βελτίωση των αθλητών είναι ζητούμενα, αλλά δεν εξαρτώνται από τις νίκες που θα εξασφαλίσει ο σύλλογος. Από τις αναφορές των συνεντευξιαζόμενων αλλά και από την παρατήρηση τόσο των παικτών εντός του γηπέδου όσο και των οπαδών της ομάδας, προκύπτει το συμπέρασμα ότι η εξέλιξη ενός αγώνα δεν αποτελεί μια αδιάφορη διαδικασία, όμως η απόλαυση του παιχνιδιού

προκύπτει κυρίως από την προσπάθεια και τον μόχθο των παικτών για να κερδίσουν, ασχέτως αν το αποτέλεσμα στο τέλος της αναμέτρησης δεν είναι το επιθυμητό.

Σύμφωνα με τον Μισεά (2020: 201), βασικά χαρακτηριστικά της άθλησης είναι η προσπάθεια για βελτίωση, ο ανιδιοτελής μόχθος και η αυτοπειθαρχία. Στις σύγχρονες κοινωνίες κυριαρχεί η κουλτούρα της «ήσσονος προσπάθειας», η ευκολία δηλαδή της κατάκτησης των στόχων που θέτει ο καθένας/καθεμία, απέναντι στην οποία πρέπει να αντιταχθεί το αγωνιστικό στοιχείο του αθλητισμού και το παιχνίδι να αντιμετωπιστεί με σοβαρότητα. Το σύγχρονο άτομο πρέπει να κατανοήσει ότι «η ζωή είναι συναρπαστική ακριβώς επειδή απαιτεί κόπους και αγώνες» (Μισεά, 2020: 205).

Η λέξη «προσπάθεια» μονοπώλησε τις απαντήσεις των μελών του «Αδέσποτου» σε ερώτηση σχετικά με την αξία που έχει το αποτέλεσμα ενός ποδοσφαιρικού αγώνα. Η νίκη σαν στόχος δεν φαίνεται να απορρίπτεται, αντιθέτως αποτελεί ζητούμενο, το οποίο θα επιβεβαιώσει την αγωνιστική πρόοδο της ομάδας αλλά δεν θα κρίνει την επιτυχία της, όπως αντιστοίχως η ήττα δεν θα ταυτιστεί με την αποτυχία. Η αξία της νίκης χάνει κάθε νόημα όταν δεν συνοδεύεται από βελτίωση των αθλητικών και πνευματικών ικανοτήτων και από υγιείς συμπεριφορές προς τους άλλους, όπως είναι ο αλτρουισμός και η συνεργασία (Πρώιος, 2015: 6).

«Σίγουρα το αποτέλεσμα παίζει σημαντικό ρόλο στην ψυχολογία τη δικιά μου αλλά περισσότερο και από το αποτέλεσμα με καλύπτει το να νιώσω ότι έχω καταβάλει κάθε προσπάθεια τόσο ατομική όσο και ομαδική στο να έρθει η νίκη, που φυσικά αν έρθει θα με κάνει ακόμα πιο χαρούμενο. Αλλά θα πω ότι περισσότερο με ενδιαφέρει αυτό, να νιώσω δηλαδή ότι προσπαθώ με όλες μου τις δυνάμεις και έχω κάνει ότι μπορώ για να νικήσω. Αν αυτό όμως δεν συνδυαστεί με τη νίκη έχω την ικανοποίηση ότι προσπάθησα πολύ, οπότε πέφτει κάπως η αξία της νίκης στα μάτια μου». (Κ.Α.)

«Η αλήθεια είναι ότι αν με ρωτήσεις πριν ή μετά τον αγώνα αν με ενδιαφέρει η έκβασή του, θα σου έλεγα ότι δεν με ενδιαφέρει καθόλου. Γενικά δεν θυμάμαι αποτελέσματα αλλά κάθε φορά που παίζουμε προσπαθώ να δίνω τον καλύτερό μου εαυτό και ίσως κάποιες φορές γίνομαι κι εγώ ανταγωνιστικός, μάλλον από ένστικτο. Βέβαια, αν και δεν μας ενδιαφέρει το αποτέλεσμα κατά βάση σαν ομάδα, θέλουμε να δείχνουμε ότι μέσα από αυτό που κάνουμε ως αυτοοργανωμένη ομάδα, έχουμε τη δυνατότητα να προοδεύσουμε. Μια καλή αγωνιστική πορεία δείχνει ότι κι εμείς μπορούμε με τον τρόπο μας». (Χ.Δ.)

«Αυτό που εμένα με ικανοποιεί είναι να αισθάνομαι ότι η ομάδα μου προσπάθησε με όποιον τρόπο μπορούσε να παίξει τον αγώνα και δεν τον παράτησε μέχρι

το τελευταίο λεπτό. Για το γυναικείο τμήμα, που δεν είχε ξαναπαίξει ποτέ ως ομάδα, μόνο και μόνο ότι παίζαμε κάποιους αγώνες, «έδεσε» την ομάδα και αυτό για μας ήταν αρκετό» (Σ.Μ).

Μεταξύ του ανδρικού και γυναικείου τμήματος παρατηρείται η εξής διαφορά. Για τη γυναικεία ομάδα, η οποία διανύει τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της ως αυτόνομο τμήμα και όχι ως άτομα τα οποία συμμετέχουν σε κάποιες από τις προπονήσεις του ανδρικού τμήματος, φαίνεται ότι και μόνο η συμμετοχή σε ποδοσφαιρικούς αγώνες είναι πολύ πιο σημαντική από τα αποτελέσματα των αγώνων. Πρόκειται για ένα νεοσύστατο τμήμα, με τα περισσότερα μέλη να έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με ένα άθλημα, το οποίο δεν προσφέρει ίσες ευκαιρίες συμμετοχής σε άνδρες και γυναίκες. Μάλιστα, στο ποδόσφαιρο σάλας δεν υφίσταται επίσημο πρωτάθλημα γυναικών, επομένως οι δυνατότητες συμμετοχής σε έναν ποδοσφαιρικό αγώνα για τα μέλη του γυναικείου τμήματος, είναι περιορισμένες. Επομένως, είτε μέσω φιλικών παιχνιδιών είτε μέσω ανεπίσημων τουρνουά, η γυναικεία ομάδα επιδιώκει να «χτίσει» την ποδοσφαιρική της ταυτότητα.

3.2.2. Δράσεις, απόψεις και αξίες

Μία από τις βασικές διαφορές των αυτοοργανωμένων αθλητικών σωματείων με τα υπόλοιπα ερασιτεχνικά είναι ο πολιτικός λόγος που εκφέρουν τα πρώτα και οι κοινωνικοπολιτικές τους δράσεις. Πολλοί ερασιτεχνικοί σύλλογοι λειτουργούν με ένα μοντέλο αυτοδιαχείρισης, λόγω της αδιαφορίας ή της ανυπαρξίας της διοίκησης που θα στηρίξει την προσπάθεια των ποδοσφαιριστών του εκάστοτε σωματείου. Σύμφωνα με τα λεγόμενα των μελών του «Αδέσποτου», είναι σύνηθες φαινόμενο παίκτες και προπονητές ερασιτεχνικών ομάδων που αγωνίζονται στο πρωτάθλημα σάλας να καταφεύγουν σε διαδικασίες αυτοχρηματοδότησης και λήψης αποφάσεων ως λύση ανάγκης και όχι ως συνειδητή επιλογή. *«Μην ξεχνάτε ότι η πλειοψηφία των ερασιτεχνικών σωματείων, όπως είμαστε κι εμείς, είναι de facto αυτοοργανωμένα. Η διαφορά με το δικό μας είναι το γεγονός ότι γίνεται συνειδητά και στο πλαίσιο πολιτικής επιλογής και κοινωνικής απεύθυνσης»* (Humba!, 2017: 39). Οι αυτοοργανωμένες αθλητικές συλλογικότητες έχουν επιλέξει τη λογική της αυτοοργάνωσης, βασιζόμενες στις αξίες της αλληλεγγύης, της αντιεραρχίας και της πολιτικής ζύμωσης μεταξύ των μελών τους.

Τα πολιτικά χαρακτηριστικά των αυτοοργανωμένων ομάδων εκδηλώνονται μέσω της παρουσίας τους στους αθλητικούς χώρους, από τη συμπεριφορά των παικτών

σε συμπαίκτες και αντίπαλους, από την απόρριψη του σεξιστικού και ρατσιστικού λόγου είτε πρόκειται για παίκτες είτε για οπαδούς και από την προσπάθεια οικειοποίησης ενός ομαδικού τρόπου προσέγγισης του παιχνιδιού. Ωστόσο, τα γήπεδα δεν είναι το μόνο πεδίο δράσης ενός αυτοοργανωμένου εγχειρήματος. Επιδιώκεται μια ευρύτερη κοινωνική παρέμβαση, η οποία ξεπερνάει τα όρια των αθλητικών δραστηριοτήτων και διευρύνει την κοινωνική απεύθυνση πέρα από το χώρο του ποδοσφαίρου.

Ο «Αδέσποτος» Αθηνών αποτελεί μια τέτοια περίπτωση ομάδας, οι δραστηριότητες της οποίας δεν περιορίζονται στο αθλητικό κομμάτι. Οι αξίες του αντιφασισμού, της αλληλεγγύης και της εναντίωσης στο σύγχρονο ποδόσφαιρο εκφράζονται μέσω κοινωνικών εκδηλώσεων, δράσεων, ανακοινώσεων και κειμένων που δημοσιεύονται στις ηλεκτρονικές σελίδες της ομάδας και συνήθως αφορούν κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα επικαιρότητας.

Μία από τις πιο πρόσφατες δράσεις του «Αδέσποτου» ήταν η συλλογή ειδών πρώτης ανάγκης για τους σεισμόπληκτους της Σάμου τον περασμένο Νοέμβριο. Με ανάρτηση στην ιστοσελίδα και σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιεί η ομάδα, έγινε κάλεσμα στις λαϊκές αγορές των Εξαρχείων και της Κυψέλης για συγκέντρωση τροφίμων, κουβερτών ρούχων και παπουτσιών, με πρόταγμα την έμπρακτη αλληλεγγύη σε όσους και όσες επλήγησαν από το σεισμό, Έλληνες και μετανάστες.

Όπως επιβεβαιώνεται και από τα άτομα που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, μία από τις πιο σημαντικές παρεμβάσεις του «Αδέσποτου» εκτός αγωνιστικών χώρων ήταν η διοργάνωση εκδήλωσης για τη δίκη της Χρυσής Αυγής, τον Ιανουάριο του 2020. Συγκεκριμένα, η εκδήλωση αφορούσε συζήτηση σχετικά με την άνοδο των φασιστικών αντιλήψεων, την υπόθεση δολοφονίας του Παύλου Φύσσα, την εξέλιξη της δίκης της ΧΑ και τρόπους αντιμετώπισης του φασιστικού φαινομένου ατομικά και συλλογικά (βλ. Εικόνα Α2):

«Έχουμε κάνει και κάποιες εκδηλώσεις πολιτικές, με πιο σημαντική αυτή που είχαμε διοργανώσει για να αναδείξουμε το θέμα της δίκης της Χρυσής Αυγής, με καλεσμένους τους δικηγόρους της δίκης...». (Χ.Δ.)

Οι κοινωνικές δράσεις είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας του «Αδέσποτου» και η απόφαση για την υλοποίησή τους προκύπτει από τη γενική συνέλευση της συλλογικότητας, όπου τίθενται προτάσεις είτε πρωτοβουλιακά είτε από

ομάδες εργασίας οι οποίες επεξεργάζονται κάποιο θέμα και το καταθέτουν στο σώμα της συνέλευσης προς συζήτηση:

«Θεωρώ πολύ σημαντικό το κομμάτι των κοινωνικοπολιτικών δράσεων. Για μια αυτοοργανωμένη ομάδα με πολιτικά χαρακτηριστικά όπως είναι ο «Αδέσποτος», θα πω ότι είναι σαν να έχει δύο ισότιμα σκέλη, το αγωνιστικό και το πολιτικό. Θεωρώ ότι είναι πολύ βασικό κομμάτι γιατί αν δεν υπάρχει αυτό τότε δεν κάνεις κάτι διαφορετικό από μια ομάδα που απλά παίζει ποδόσφαιρο και απλά συμμετέχει σ' ένα πρωτάθλημα...Εμένα οι κοινωνικοπολιτικές δράσεις της ομάδας ήταν αυτές που με τράβηξαν στην αρχή, οπότε γι' αυτό θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντική πτυχή μιας αυτοοργανωμένης ομάδας». (Δ.Μ.)

«Οι δράσεις αυτές προκύπτουν περισσότερο από τις ανάγκες της καθημερινότητας. Για παράδειγμα, η ομάδα κατά καιρούς έχει σταθεί αλληλέγγυα μέσω συλλογής αγαθών για σεισμόπληκτους, πρόσφυγες και γενικά για άτομα που έχουν ανάγκες. Από κει και πέρα υπάρχουν δράσεις που έχουν πραγματοποιηθεί βάσει ενός σχεδίου, όπως η εκδήλωση για τη δίκη της ΧΑ ή κάποια προβολή ταινίας στο παρελθόν. Κατά κύριο λόγο κάνουμε δράσεις για ζητήματα που προκύπτουν από ανάγκη και όχι βάσει ενός πλάνου που υπάρχει». (Κ.Α.)

Ο χώρος του αθλητισμού και ειδικά του ποδοσφαίρου, όντας το δημοφιλέστερο άθλημα, προσφέρει τη δυνατότητα κοινωνικής παρέμβασης σε ένα ευρύ, και ενδεχομένως, ανομοιογενές κοινό. Ο «Αδέσποτος» έχει καταφέρει να επεκτείνει την κοινωνική του απεύθυνση μέσω του εγχειρήματος της κοινωνικής ακαδημίας, που δημιουργήθηκε τον δεύτερο χρόνο λειτουργίας της ομάδας με διττό στόχο. Αφενός, την ψυχαγωγία και την άθληση των νέων με όρους μη ανταγωνιστικούς, ανεξαρτήτως οικονομικής κατάστασης και άλλων κοινωνικών διακρίσεων αφετέρου την ανάδειξη των αξιών της αλληλεγγύης, του αντιρατσισμού και του αντισεξισμού σε ένα «νέο» κοινό, των γονέων/κηδεμόνων, οι οποίοι καλούνται να συμμετέχουν στις διαδικασίες που αφορούν είτε το εγχείρημα της ακαδημίας είτε άλλες κοινωνικές δράσεις της ομάδας. Για τα μέλη του «Αδέσποτου» η ακαδημία αποτελεί το πιο σημαντικό πεδίο παρέμβασης της συλλογικότητας:

«Το πιο σημαντικό σε επίπεδο κοινωνικής παρέμβασης που έχει κάνει ο «Αδέσποτος» είναι η ακαδημία. Είναι ένα «πείραμα», κάτι που δεν το 'χουμε δει να συμβαίνει σε άλλα αυτοοργανωμένα σωματεία, ένα άνοιγμα προς διάφορες κοινωνικές ομάδες, που δεν γίνεται με πολιτικούς όρους. Είναι κάτι που συμβαίνει με πολύ όμορφο τρόπο». (Σ.Μ.)

«Το παράδειγμα της ακαδημίας για εμένα είναι πάρα πολύ σημαντικό γιατί όταν μέσα από την ακαδημία είμαστε ανοιχτοί να μας φέρουν τα παιδιά τους και άτομα τα οποία δεν γνωρίζουμε εμείς καλά, αναγκαστικά η ομάδα πρέπει να είναι πιο ανοιχτή σε κόσμο, αλλά να ζητά τουλάχιστον τα μίνιμουμ. Επομένως, το κοινό της ακαδημίας δεν έχει αυστηρά πολιτικά χαρακτηριστικά, θέλουμε όμως όλοι μαζί μέσω της αυτοοργάνωσης να «τρέξουμε» αυτήν την προσπάθεια». (Α.Γ)

3.3. Τα μέλη

Η ενότητα αυτή μελετά τους λόγους για τους οποίους τα μέλη του «Αδέσποτου» επέλεξαν να ασχοληθούν με το συγκεκριμένο εγχείρημα, καθώς και τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσά τους. Όσον αφορά κάποια χαρακτηριστικά των μελών, από την έρευνα προκύπτει ότι αρκετά άτομα από το ανδρικό τμήμα futsal ασχολούνται επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά με την προπονητική. Όπως θα φανεί στη συνέχεια, ο ρόλος των προπονητών που έχουν αναλάβει όσοι ασχολούνται ενεργά με το εγχείρημα της ακαδημίας, έχει συμβάλει στην ενασχόλησή τους με το αντικείμενο. Μάλιστα, δύο από τους συνεντευξιαζόμενους είναι επαγγελματίες προπονητές ποδοσφαίρου (βλ. Πίνακα Β1). Επίσης, πολλά μέλη της συλλογικότητας δραστηριοποιούνται επαγγελματικά και μη, στον καλλιτεχνικό χώρο. Το θέατρο, η μουσική και ο χορός συγκαταλέγονται στις δραστηριότητες τους. Περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των μελών δεν βρέθηκαν.

Η επιλογή μιας αυτοοργανωμένης ομάδας δεν συνδέεται μόνο με παράγοντες που αφορούν την αγωνιστική πορεία της, αλλά φαίνεται ότι τα αίτια είναι πιο βαθιά και έχουν να κάνουν με την ενεργή συμμετοχή των μελών στο εγχείρημα, τους ισχυρούς δεσμούς που αναπτύσσονται μεταξύ τους και τις αξίες τις οποίες πρεσβεύει η συλλογικότητα.

Στο ποδόσφαιρο είναι σύνηθες η ταύτιση με μια ομάδα (κυρίως επαγγελματική, αλλά και ερασιτεχνική) να οφείλεται σε διαφορετικούς παράγοντες που δεν παρατηρούνται στην περίπτωση της επιλογής ενός αυτοοργανωμένου συλλόγου. Ένα από τα βασικά κριτήρια, αν όχι το βασικότερο, είναι η αγωνιστική κατάσταση ενός αθλητικού σωματείου, δηλαδή η βελτίωσή του με σκοπό μια «επιτυχημένη» πορεία, η οποία καθορίζεται από την κατάκτηση τροπαίων. Όσες περισσότερες νίκες και τίτλους εξασφαλίζει μια ομάδα τόσο πιο δημοφιλής γίνεται, με αποτέλεσμα όλο και περισσότερος κόσμος να την ακολουθεί και να τη στηρίζει. Ειδικά

για τους νέους οι αγωνιστικές επιτυχίες αποτελούν ίσως το πιο σημαντικό κίνητρο για την επιλογή της αγαπημένης τους ομάδας. Καθοριστικό ρόλο παίζει και η τοπικότητα. Το ποδόσφαιρο αποτελεί πεδίο εκδήλωσης τοπικών αντιπαραθέσεων, οι οποίες δεν αφορούν μόνο μεγάλες πόλεις ή χωριά, αλλά παρατηρούνται και σε επίπεδο γειτονιών, οπότε η επιλογή με βάση την τοπικότητα είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται και στις μικρότερες επαγγελματικές κατηγορίες αλλά και στα τοπικά ερασιτεχνικά πρωταθλήματα, στα οποία αγωνίζονται συνοικιακά σωματεία. Ακόμη ένα κριτήριο για την επιλογή ομάδας είναι το «αίσθημα της συγγένειας, φαντασιακής ή πραγματικής» (Κυπριανός & Χουμεριανός, 2002: 30). Στην περίπτωση αυτή το κοινό ταυτίζεται με έναν σύλλογο επειδή είναι συνδεδεμένος με κάποια κοινωνική ομάδα. Μπορεί μία ομάδα να είναι σύμβολο των προσφυγικών ρευμάτων ή σε άλλη περίπτωση να θεωρείται ότι ένα σωματείο έχει ταυτιστεί με τα πιο λαϊκά στρώματα της κοινωνίας. Η οικογένεια αποτελεί εξίσου σημαντικό παράγοντα που καθορίζει την επιλογή. Ασκεείται επιρροή από το οικογενειακό περιβάλλον, και κυρίως από τον πατέρα λόγω του πατριαρχικού χαρακτήρα της ελληνικής οικογένειας, που μπορεί να μη γίνεται με όρους επιβολής αλλά να είναι μια «παιγνιώδης τελετουργική διαδικασία» (Κυπριανός & Χουμεριανός, 2002: 31).

Στην περίπτωση του «Αδέσποτου» Αθηνών, η επιλογή της ομάδας δεν φαίνεται να σχετίζεται με τα στοιχεία της τοπικότητας, της οικογένειας ή των αγωνιστικών επιτυχιών. Άλλωστε, όσον αφορά την τοπικότητα, οι δραστηριότητες του συλλόγου εκτείνονται στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου της Αθήνας, χωρίς να υπάρχει κάποια γειτονιά που να αποτελεί σημείο αναφοράς. Για παράδειγμα, η έδρα του ανδρικού τμήματος ποδοσφαίρου βρίσκεται στο Γουδί, οι προπονήσεις της ακαδημίας πραγματοποιούνται στην περιοχή του Ρουφ, ενώ για άλλες δράσεις (π.χ. εκδηλώσεις οικονομικής ενίσχυσης) επιλέγονται οι περιοχές των Εξαρχείων, Πετραλώνων, Θησείου. Από συνομιλία του ερευνητή με οπαδό του «Αδέσποτου» κατά τη διάρκεια ποδοσφαιρικής αναμέτρησης της ομάδας, αναφέρθηκε ότι η μη ύπαρξη ενός χώρου/στεκιού που θα στεγάζει συνελεύσεις, εκδηλώσεις και άλλες δράσεις, είναι ο βασικότερος λόγος που το σωματείο δεν έχει ταυτιστεί με μια συγκεκριμένη περιοχή.

Τα κίνητρα που ωθούν στην ενασχόληση με ένα τέτοιο εγχείρημα σε πρώτο χρόνο αφορούν τον ενεργό ρόλο των συμμετεχόντων. Το γεγονός ότι τους δίνεται η ευκαιρία για συμμετοχή σε μια κοινότητα, όπου η λήψη αποφάσεων προκύπτει συλλογικά από οριζόντιες διαδικασίες, καθιστά όλα τα μέλη ενεργά υποκείμενα, τα οποία έχουν τη δυνατότητα να αθληθούν, να κοινωνικοποιηθούν και να παρέμβουν

κοινωνικά με τους δικούς τους όρους. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά μιας χειραφετημένης συλλογικότητας η οποία συγκροτεί τον αυτοπροσδιορισμό της και χαράσσει την δική της πορεία, βαδίζοντας σε μονοπάτια που δημιουργούνται από τα μέλη της, τα οποία χαρακτηρίζονται από συνεχή αναζήτηση και πειραματισμό (Holloway, 2006: 435, 444, 480).

«Εγώ μπήκα σε αυτό για να κάνω πράγματα που αλλού δεν θα με άφηναν να τα κάνω. Δηλαδή, σε μια άλλη συστημική ομάδα δεν θα είχα δικαίωμα να μιλήσω. Δεν θα μπορούσα να έχω γνώμη γιατί εκεί θα υπήρχε κάποια αυθεντία, ένας προπονητής, ένας πρόεδρος ή κάτι άλλο...Εμείς θέλαμε να φτιάξουμε μια ομάδα στην οποία θα βάλουμε εμείς τα χαρακτηριστικά και θα την τρέξουμε με τον τρόπο που εμείς θέλουμε». (Χ.Δ)

«Αν και υπάρχουν άλλα ερασιτεχνικά σωματεία με αντίστοιχη νοοτροπία σαν του Αδέσποτου, εκεί πέρα υπάρχει μία ιεραρχία, μία ανάγκη για έσοδα και όπου μπαίνουν τα χρήματα αναγκαστικά κάτι αλλοιώνεται. Αντίθετα, μία αυτοοργανωμένη ομάδα είναι ένα εισαγωγικό στάδιο για να πολιτικοποιηθεί κάποιος, οπότε ένας από τους λόγους που με έκαναν να μπω στην ομάδα είναι για να εκφράσω τις πολιτικές και κοινωνικές μου ανησυχίες μέσω ενός απλού τρόπου, του ποδοσφαίρου που παράλληλα είναι πολύ σημαντικός και ψυχαγωγικός». (Α.Γ)

«Πριν μπω στον Αδέσποτο δεν ήξερα όλο το πλαίσιο της δράσης του, για την ακαδημία ας πούμε δεν είχα καθόλου ιδέα. Αλλά μέσα από συζητήσεις με άλλους μάθαμε ότι είναι ένα σωματείο που μάλλον ταίριαζε με αυτό που θέλαμε να κάνουμε, δηλαδή να αθληθούμε και να συμμετέχουμε χωρίς να έχουμε να κάνουμε κάποια συγκεκριμένα πράγματα που θα μας υποδείξουν άλλοι». (Σ.Μ)

Η ενεργός συμμετοχή σε ένα τέτοιο εγχείρημα προκύπτει από την υιοθέτηση των αξιών της αλληλεγγύης και της αντιιεραρχίας και προϋποθέτει τη σταθερή επαφή με τις δραστηριότητες της συλλογικότητας, σε αθλητικό και κοινωνικό επίπεδο. Η συνδιαμόρφωση μεταξύ των υποκειμένων είναι το ζητούμενο και για την επίτευξή της απαιτείται η αφιέρωση μεγάλου μέρους της καθημερινότητας σε συζητήσεις, συνελεύσεις και άλλες διαδικασίες της ομάδας.

«...Υπάρχουν περίοδοι που αφιερώνω χρόνο και από αυτόν που θα μπορούσα να διαθέτω στο επάγγελμά μου στη σχολή μου, και το περιορίζω από εκεί για να τον αφιερώνω στον Αδέσποτο...Όταν γράφαμε ένα κείμενο πχ, είχαμε αφιερώσει έξι μήνες και διαβάσαμε διατριβές». (Α.Γ.)

«Ο χρόνος που αφιερώνουμε στον Αδέσποτο μπορεί να είναι 1-2 ώρες τη μέρα, απ' την άλλη ο χρόνος που περνάμε με άτομα από τον Αδέσποτο σε συζητήσεις για τον

Αδέσποτο μπορώ να πω ότι είναι πολύ περισσότερος που δεν μπορείς καν να τον μετρήσεις». (Χ.Δ)

Η φιλία είναι ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας για την ένταξη σε μια αυτοοργανωμένη ομάδα, διότι η προσθήκη νέων μελών πολλές φορές εξαρτάται από την ύπαρξη φιλικών προσώπων στη συλλογικότητα. Πέρα από την ένταξη όμως, η φιλία συμβάλλει κυρίως στην παραμονή των υποκειμένων στην ομάδα, καθώς μεταξύ τους αναπτύσσονται ισχυρές σχέσεις και δημιουργείται η «αίσθηση του συνανήκειν σε μια κοινότητα» (Δημητροπούλου, 2020: 45)

Έχει τύχει πολλές φορές, πριν τη συμμετοχή ενός ατόμου στον «Αδέσποτο» να έχει προηγηθεί η παρουσία του σε κάποια από τις δραστηριότητες της ομάδας, είτε στην κερκίδα στο πλαίσιο ενός αγώνα είτε σε κάποια εκδήλωση, όπου είναι εμφανές το «οικογενειακό» κλίμα μεταξύ των μελών, ενθαρρύνοντας τα εν δυνάμει νέα μέλη να πάρουν την απόφαση να συμμετάσχουν.

Οι αυτοοργανωμένες ομάδες μέσω της παρέμβασης τους αποβλέπουν στο μετασχηματισμό των κοινωνικών σχέσεων τόσο εντός του αθλητισμού όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Για τη διαμόρφωση της μελλοντικής κοινωνίας, πρέπει να τεθούν οι βάσεις στο παρόν, μέσω της δημιουργίας ξεκάθαρων σχέσεων, που θα βασίζονται στην αλληλεγγύη και στην εμπιστοσύνη μεταξύ των υποκειμένων και θα απορρίπτουν κάθε μορφή εκμετάλλευσης, ενώ κανένας δεν θα επιδιώκει να πρωταγωνιστήσει εις βάρος των υπολοίπων (Sitrin, 2006: 144). Ο «Αδέσποτος» αποτελεί παράδειγμα κοινότητας με ισχυρούς δεσμούς και σχέσεις ισότιμες, μη εμπορευματικές και φαίνεται ότι τα μέλη του ταυτίζουν την έννοια της αυτοοργάνωσης με τη φιλία και τη σύναψη σταθερών σχέσεων, οι οποίες δημιουργούν την αίσθηση μιας κοινότητας που είναι ανοιχτή σε όλους και σε όλες:

«Αν με ρωτούσες τι θα πει αυτοοργάνωση για μένα, θα σου έλεγα ότι είναι οι ανθρώπινες και συντροφικές σχέσεις που έχουμε αναπτύξει μεταξύ μας, οι φιλίες και τα συναισθήματα που νιώθουμε για τους συμπαίκτες μας». (Χ.Δ)

«Δυστυχώς ή ευτυχώς ο χρόνος που αφιερώνω στην ομάδα παίρνει τη θέση των φίλων εκτός Αδέσποτου. Δηλαδή θα δω λιγότερο τους φίλους μου οπότε αναγκαστικά θα απομακρυνθώ, κρατώντας βέβαια μια επαφή μαζί τους. Από κει και πέρα όμως αναπτύσσω και πολύ ισχυρούς δεσμούς μέσα σ' αυτή την ομάδα και θα χαρακτήριζα τις σχέσεις μας βαθιά φιλικές». (Α.Γ.)

«Πέρα από το ότι είμαστε σύντροφοι μέσα σε αυτή τη συλλογικότητα, πολλοί γίνονται και παρέες γιατί περνάς πάρα πολύ χρόνο μέσα σε όλο αυτό». (Δ.Μ.)

3.4. Κερκίδα και συνθηματικός λόγος

Το ποδοσφαιρικό θέαμα δεν είναι προϊόν μόνο της δράσης των αντίπαλων ομάδων εντός του αγωνιστικού χώρου, αλλά αφορά και την παρουσία των οπαδών στην κερκίδα και τη δημιουργία της κατάλληλης, φαντασμαγορικής ατμόσφαιρας. Ο ένας χρόνος απουσίας των φίλαθλων/οπαδών από τα γήπεδα λόγω της νόσου covid-19, αναδεικνύει τη μονοτονία του αθλήματος που παίζεται σε άδεια στάδια και επιβεβαιώνει τη σημασία της παρουσίας των οπαδών, οι οποίοι «αποτελούν οργανικό στοιχείο της τελετουργικής ατμόσφαιρας του ποδοσφαιρικού θεάματος» (Τσιμπογιάννη, 2013: 274).

Οι οπαδοί κατά τη διάρκεια ενός αγώνα συμμετέχουν εμμέσως στην εξέλιξή του, ενισχύοντας την προσπάθεια της ομάδας τους να φτάσει στη νίκη, εκφράζοντας την αγάπη τους στο σύλλογο, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκουν την υποτίμηση του αντίπαλου με σκοπό να τον αποδυναμώσουν (Κοταρίδης & Σιδέρης, 2013: 149). Ο τρόπος με τον οποίο επιτυγχάνεται η συνεισφορά των οπαδών σε ένα ποδοσφαιρικό παιχνίδι είναι κυρίως τα οπαδικά συνθήματα, τα οποία αφενός συμβάλλουν στη δημιουργία «θερμής» ατμόσφαιρας και ενδεχομένως να ευνοούν το γρήγορο ρυθμό του αγώνα αφετέρου συγκροτούν την ταυτότητα της οπαδικής κοινότητας.

Ο χαρακτήρας των συνθημάτων είναι συνήθως, χιουμοριστικός, αυτοσαρκαστικός, ειρωνικός με έντονα τα στοιχεία της υπεράσπισης, της απαξίωσης και του αυθορμητισμού (Τσιμπογιάννη, 2013: 274). Λόγω του ανταγωνισμού με τους οπαδούς των αντίπαλων ομάδων, αναπαράγεται μια εχθρική ρητορική με ρατσιστικό και σεξιστικό περιεχόμενο, παραπέμποντας σε μια νοοτροπία χουλιγκανισμού, που εκδηλώνεται μέσω της συμβολικής βίας από τα συνθήματα και τα τραγούδια των οπαδών (Hoy, 1994: 299-300).

Το φαινόμενο του σεξισμού στις κερκίδες είναι κυρίαρχο, αφού τα γήπεδα αποτελούν πεδία ενίσχυσης της αρρενωπότητας και προβολής του ανδρικού προτύπου με βασικά χαρακτηριστικά τη μαχητικότητα και τη σωματική δύναμη, στοιχεία που αποδεικνύουν την υπεροχή και την κυριαρχία στον οπαδικό χώρο. Άλλωστε, η κυριαρχία εκφράζεται μέσω υβριστικών και επιθετικών συνθημάτων με στόχο την υποτίμηση του ανδρισμού των άλλων, την αμφισβήτηση της αρσενικής τους ταυτότητας και το χλευασμό τους μέσα από τη θηλυκοποίησή τους. Επιχειρείται με τον τρόπο αυτόν η στοχοποίηση της αντίπαλης κοινότητας οπαδών και ταυτόχρονα η

ενίσχυση της αυτοεικόνας της δικής τους συλλογικότητας (Τσιμπογιάννη, 2013: 279-280). Βασικό θέμα στα τραγούδια των οπαδών, χαρακτηριστικό της ομοιομορφίας που παρατηρείται στις πρακτικές τους, είναι η εξύμνηση του ανδρισμού της ομάδας τους και η άρνηση της εικόνας του αρσενικού των αντίπαλων ομάδων και οπαδών (Ελίας & Ντάνινγκ, 1998: 310).

Ο χώρος του γηπέδου σε συνδυασμό με τα συνθήματα που φωνάζονται, συγκροτούν την ταυτότητα των οπαδικών κοινοτήτων, η οποία εξαρτάται από τις αλληλεπιδραστικές σχέσεις και τις διαδικασίες διαφοροποίησης μεταξύ των οπαδών. Δημιουργείται στα οπαδικά υποκείμενα η αίσθηση του συνανήκειν και η συμμετοχή σε μια κοινότητα που ενώνεται από τα στοιχεία της αγάπης, της πίστης στην ομάδα, της ανδρικής κυριαρχίας και της τοπικότητας, αφού και ο τόπος τίθεται ως σημείο αντιπαράθεσης με τους αντίπαλους οπαδούς, μιας αντιπαράθεσης που αποτελεί κεντρική ιδέα στον οπαδικό συνθηματικό λόγο. Εκτός από την ηγεμονική αρρενωπότητα και την υπέρμετρη τοποφιλία, τα οπαδικά συνθήματα αναδεικνύουν την εναντίωση των οπαδών προς τους φορείς εξουσίας και κυρίως προς την αστυνομία, η οποία έχει ταυτιστεί με την κρατική καταστολή (Τσιμπογιάννη, 2013: 276, 281, 286).

Η ατμόσφαιρα στους αγώνες μιας αυτοοργανωμένης αθλητικής ομάδας είναι τελείως διαφορετική με αυτή που κυριαρχεί στα γήπεδα του επαγγελματικού ποδοσφαίρου. Εντοπίζονται διαφορές ως προς τη συμπεριφορά του οπαδικού κοινού, τις πρακτικές του, το περιεχόμενο των συνθημάτων που ακούγονται και τους λόγους που επιλέγει κανείς να βρεθεί στην κερκίδα ενός αυτοοργανωμένου σωματείου.

Όσον αφορά τη σύσταση των ατόμων που στηρίζουν τον «Αδέσποτο» με την παρουσία τους στο γήπεδο κάθε Κυριακή, πρόκειται κυρίως για μέλη της ομάδας, ή άτομα που πρόσκεινται φιλικά προς αυτή. Ο πυρήνας των βασικών υποστηρικτών που ακολουθούν σε κάθε αγώνα είναι οι ίδιοι οι παίκτες του «Αδέσποτου», που για διάφορους λόγους έχουν μείνει εκτός αποστολής αλλά συμμετέχουν στον αγώνα από διαφορετικό πόστο. Οι παίκτες της ομάδας είναι οι ίδιοι της οι οπαδοί και αυτό είναι στοιχείο της ισότιμης συμμετοχής στο εγχείρημα, αφού η παρουσία όλων είναι σημαντική, διότι τόσο η αγωνιστική εικόνα όσο και η κερκίδα αποτελούν καθρέφτες της συλλογικότητας:

«Στην περίπτωση του Αδέσποτου οι φίλαθλοι της ομάδας είναι δικοί μας φίλοι. Ο «Αδέσποτος» έχει ένα καλό, ότι οι παίκτες του είναι όλη η ομάδα, είναι η συνέλευση, είναι η κερκίδα, είναι τα άτομα που τρέχουν για τη γραφειοκρατία». (Χ.Δ)

Η κερκίδα του «Αδέσποτου» αποτελείται κατά μέσο όρο από 15 έως 30 άτομα, τα οποία αντιλαμβάνονται την παρουσία τους στο γήπεδο ως μια ευκαιρία κοινωνικοποίησης, στήριξης της ομάδας και έκφρασης των αντιφασιστικών και αντισεξιστικών τους αρχών. Η απόρριψη των κυρίαρχων οπαδικών πρακτικών επιτυγχάνεται μέσω ενός εναλλακτικού τρόπου παρέμβασης που υιοθετείται από τα άτομα που συμμετέχουν στην κερκίδα της ομάδας. Μελετώντας τον συνθηματικό λόγο των οπαδών του «Αδέσποτου», αφενός είναι εμφανής η τάση εναντίωσης στο κατεστημένο του σύγχρονου εμπορευματοποιημένου αθλητισμού αφετέρου αναδεικνύεται έντονα η αξία του αντιφασισμού (στο Παράρτημα Γ αναφέρονται ορισμένα συνθήματα της ομάδας).

Η απόρριψη του ποδοσφαίρου που διοικείται από μεγαλο-επιχειρηματίες με σκοπό την προσωπική τους καταξίωση και τα οικονομικά οφέλη, έχοντας μετατρέψει τις ομάδες σε επιχειρήσεις, είναι βασικός λόγος της δημιουργίας ενός αυτοοργανωμένου σωματείου. Τα συνθήματα των οπαδών του «Αδέσποτου» δεν παύουν να επικρίνουν την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στο σύγχρονο ποδόσφαιρο, εκφράζοντας την απόρριψη προς κάτι που θεωρούν εσφαλμένο, αμφισβητώντας έναν κόσμο που νιώθουν ότι είναι αρνητικός (Holloway, 2006: 20). Ταυτόχρονα, επιζητούν την επανοικειοποίηση του αθλήματος, όπως το γνώρισαν ως παιδιά στις αλάνες και τις πλατείες και όχι όπως το βίωσαν ως ερασιτέχνες ποδοσφαιριστές ή οπαδοί, απαλλαγμένο από ανταγωνισμούς και οικονομικά συμφέροντα.

Ένα από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την κερκίδα του «Αδέσποτου» είναι το χιούμορ των φίλων της ομάδας προς παίκτες και διαιτητές, ενδεικτικό της κουλτούρας τους και της ευχάριστης και χαλαρής ατμόσφαιρας που επικρατεί κατά τη διάρκεια των παιχνιδιών. Τα σχόλια προς την αντίπαλη ομάδα κάθε άλλο παρά υβριστικά και προκλητικά είναι, αντιθέτως προτιμάται ένας λόγος σαρκαστικός κυρίως προς τους παίκτες της ομάδας, επιβεβαιώνοντας τις ισχυρές σχέσεις και την άμεση επικοινωνία μεταξύ οπαδών και παικτών:

«Τα συνθήματα συνήθως είτε απευθύνονται στους παίκτες με μια ευχάριστη διάθεση, ελαφρώς ειρωνική, σαρκαστική θα έλεγα είτε είναι κοινωνικού και πολιτικού χαρακτήρα. Αναφέρονται σε θέματα αντιφασιστικά, αντιρατσιστικά». (Κ.Α)

«Ο λόγος των συνθημάτων είναι σχεδόν πάντα ενισχυτικός ή «πειρακτικός» ως προς τα δικά μας μέλη. Δεν αναφερόμαστε ποτέ άσχημα στους αντίπαλους. Ακόμα και αν

υπάρχουν προκλητικές ενέργειες και θυμώσει η κερκίδα, η κατάσταση είναι πάντα ελέγξιμη». (Α.Γ.)

«Ένα κομμάτι των συνθημάτων είναι χιουμοριστικό και σχολιάζει την ίδια την πορεία του Αδέσποτου, πόσο καλά τα πάμε, πόσο χάνουμε, δηλαδή το περιεχόμενο είναι σατυρικό. Το άλλο κομμάτι έχει να κάνει με ζητήματα πολιτικά, που άπτονται της επικαιρότητας. Αν έχει συμβεί για παράδειγμα κάποιο ρατσιστικό περιστατικό στον αθλητισμό ή στην κοινωνία, θα σχολιάσουμε κάτι επ' αυτού». (Σ.Μ.)

Μέσω του γέλιου και της σαρκαστικής διάθεσης της κερκίδας του «Αδέσποτου» αποδομείται η κυρίαρχη οπαδική κουλτούρα, η οποία χαρακτηρίζεται από τις συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ αντίπαλων οπαδών και απορρίπτεται η ανταγωνιστική νοοτροπία που επικρατεί στο σύγχρονο ποδόσφαιρο. Δημιουργείται μια γιορτινή ατμόσφαιρα ανεξαρτήτως αποτελέσματος, η οποία αποδεσμεύει τους οπαδούς από το άγχος της επίτευξης της νίκης και συμβάλλει στην περαιτέρω κοινωνικοποίησή τους και στην ισχυροποίηση των σχέσεών τους. Η αθλητική πρακτική ως ανταγωνιστική διαδικασία αμφισβητείται (Δημητροπούλου, 2020: 83).

Η παρέμβαση των φίλων της ομάδας στο χώρο του γηπέδου δεν επιτυγχάνεται μόνο μέσω των συνθημάτων και των περιπαικτικών σχολίων της κερκίδας. Σύνηθες φαινόμενο αποτελεί η ανάρτηση πανό με πολιτικό περιεχόμενο τα οποία θίγουν κυρίως ζητήματα επικαιρότητας, που αφορούν τον αθλητισμό ή άλλα κοινωνικά θέματα (βλ. Εικόνα Α3). Πολλές φορές μάλιστα, η ανάρτηση πανό μπορεί να συνοδεύεται και από τη δημοσίευση κειμένων, στα οποία αναλύονται λεπτομερώς οι θέσεις της ομάδας πάνω σε κάποιο θέμα. Τα κείμενα εκτός από τη διαδικτυακή τους δημοσίευση, μοιράζονται σε έντυπη μορφή στους αγώνες σε αντίπαλους παίκτες, διαιτητές και φίλαθλους αποτελώντας έναν εναλλακτικό τρόπο κοινωνικής απεύθυνσης και γνωστοποίησης των αρχών που πρεσβεύει το σωματείο. Δεν πρόκειται για ένα τυπικό μοίρασμα κειμένων, αντιθέτως επιχειρείται η φιλική προσέγγιση του κόσμου μέσω συζητήσεων και κόσμιας συμπεριφοράς από την πλευρά των μελών του «Αδέσποτου»:

«Πέρα από τα πανό, τα συνθήματα κλπ, είχαμε ειδικά τα πρώτα δύο χρόνια αλλά και γενικότερα κάποια μοιράσματα κειμένων στους αντίπαλους για να δουν πώς σκεφτόμαστε και πώς έχουμε στο μυαλό μας κάποια πράγματα. Ακόμα και ο τρόπος που μιλάμε και εξηγούμε στους άλλους τα πράγματα ή ο τρόπος που συνυπάρχουμε, δείχνει ότι ο «Αδέσποτος» έχει αποβάλει τελείως τον χουλγκανίστικο τρόπο σκέψης, οπότε και με τους αντίπαλους φίλαθλους μιλάμε και κάνουμε με τον τρόπο αυτό μια παρέμβαση». (Χ.Δ.)

«Τα πανό μας σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις έχουν να κάνουν με κάποιο πολιτικό ζήτημα. Για παράδειγμα, ανεβάζουμε κάθε Δεκέμβρη πανό σχετικά με τη δολοφονία του Γρηγορόπουλου. Και τώρα αν παίζαμε αγώνες σίγουρα θα υπήρχε ένα πανό σε σχέση με την κατάσταση που επικρατεί εξαιτίας της κρατικής καταστολής. Τα πανό μας πέρα από το γήπεδο αναρτώνται και σε άλλα μέρη, σε πλατείες, όπως έχουμε κάνει και με τη δίκη της Χρυσής Αυγής και πολλές φορές συνοδεύονται από κείμενα και από αναρτήσεις στο facebook, ώστε ο κόσμος να έρχεται σε επαφή με την ομάδα». (Δ.Μ.)

Τέταρτο κεφάλαιο – Η κοινωνική ακαδημία του «Αδέσποτου» Αθηνών

4.1. Η λειτουργία της ακαδημίας

Η ακαδημία του «Αδέσποτου» αποτελεί ένα από τα πιο καινοτόμα εγχειρήματα των αυτοοργανωμένων αθλητικών συλλογικοτήτων και αδιαμφισβήτητα ένα ακόμα πεδίο παρέμβασης στο χώρο του αθλητισμού για τα μέλη της ομάδας. Η δημιουργία του τμήματος υπήρχε σαν σκέψη ήδη πριν από την ίδρυση του σωματείου, την περίοδο των αρχικών συζητήσεων μεταξύ των ιδρυτικών μελών και τελικά υλοποιήθηκε το φθινόπωρο του 2016, τη δεύτερη χρονιά λειτουργίας του «Αδέσποτου». Οι λόγοι που ώθησαν στην απόφαση, που πάρθηκε ύστερα από μια μακρά περίοδο συζητήσεων, δισταγμών και διαφωνιών ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, αφορούν την παρέμβαση «στις ρίζες του εμπορευματοποιημένου αθλητισμού, όπου ο ανταγωνισμός και το χρήμα κυριαρχούν» μέσω μιας ακαδημίας που θα λειτουργεί «με όρους αυτοοργάνωσης, συνέλευση και ελεύθερη οικονομική συνεισφορά» (Ακαδημία Αδέσποτου, 2020).

Το χαρακτηριστικό της κοινωνικής ακαδημίας του «Αδέσποτου» είναι η συμμετοχή όλων των παιδιών, ανεξαρτήτως φυλετικών, οικονομικών, ή άλλων κοινωνικών διακρίσεων και η δημιουργία μη εμπορευματοποιημένων κοινωνικών σχέσεων, που έρχονται σε ρήξη με τις υπάρχουσες καπιταλιστικές σχέσεις (Kennedy & Kennedy, 2015: 507). Η απόφαση για τη λειτουργία της ακαδημίας χωρίς οικονομικό αντίτιμο αντανάκλα την επιθυμία της συλλογικότητας για σύσταση ενός εγχειρήματος με αντιεμπορευματικά χαρακτηριστικά, όπου η συμμετοχή των παιδιών δεν θα εξαρτάται από την οικονομική κατάσταση των γονέων. Ο καθένας και η καθεμία μπορεί να συνδράμει με ελεύθερη οικονομική συνεισφορά στο ταμείο του τμήματος, το οποίο χρησιμοποιείται για τα έξοδα της ομάδας που αφορούν κυρίως την αγορά αθλητικού εξοπλισμού.

Στο πλαίσιο της ισότητας, ο «Αδέσποτος» αποτελεί ασφαλές περιβάλλον για την ισότιμη συμμετοχή κοριτσιών στα τμήματα της ακαδημίας. Ο έμφυλος διαχωρισμός απορρίπτεται μέσω των μικτών τμημάτων που συγκροτούνται, με στόχο τα παιδιά να απαλλαγούν από τα κοινωνικά στερεότυπα, που ενισχύουν την εικόνα ενός ανδροκρατούμενου αθλήματος. Ένας εναλλακτικός τρόπος ενθάρρυνσης συμμετοχής των κοριτσιών και αποδόμησης των έμφυλων διακρίσεων στην ακαδημία

είναι η παρουσία προπονήτριας από το τμήμα ενηλίκων γυναικών ποδοσφαίρου της ομάδας:

«Το πιο βασικό για εμένα είναι ότι υπάρχουν και κοριτσάκια, κάτι που δεν είναι και πολύ συνηθισμένο και γι' αυτό βλέπουμε και πολύ λίγα κοριτσάκια. Δηλαδή στο μεγάλο τμήμα δεν υπάρχει κανένα και στο μικρό μέχρι πέρυσι υπήρχαν δύο και φέτος ήρθαν άλλα δύο πριν την καραντίνα. Εγώ θεωρώ πολύ βασικό και για τα αγόρια και για τα κορίτσια να βλέπουν μια γυναίκα να υπάρχει στο προπονητικό τιμ». (Δ.Μ)

«Αυτό που είναι πολύ ωραίο είναι ότι δεν υπάρχει έμφυλος διαχωρισμός ανάμεσα στα παιδιά. Δηλαδή παίζουν αγόρια και κορίτσια μαζί και αυτό δημιουργεί μια εικόνα που είναι σίγουρα πολύ προωθητική για αυτά τα ζητήματα. Θεωρώ πολύ σημαντικό για την ενσωμάτωση των κοριτσιών ότι κάποιες κοπέλες από το γυναικείο τμήμα πήγαν και ασχολήθηκαν με την ακαδημία και πέρα από τα αγόρια που είναι προπονητές, πλέον υπάρχουν και προπονήτριες και αυτό σαν εικόνα είναι πολύ σημαντικό για την ψυχολογία των παιδιών και δημιουργεί μια καλή παρακαταθήκη». (Σ.Μ)

Όσον αφορά τους προπονητές και τις προπονήτριες της ακαδημίας, υιοθετείται από τα μέλη του «Αδέσποτου» η λογική της αυτομόρφωσης και της συνεχούς ανανέωσης των ατόμων που συμμετέχουν στην προπονητική διαδικασία. Αρχικά, το εγχείρημα βασίστηκε στην εμπειρία κάποιων μελών της ομάδας, οι οποίοι ως επαγγελματίες προπονητές ανέλαβαν τις προπονήσεις του νεοσύστατου τμήματος και πλακισιώθηκαν από άλλα μέλη, τα οποία είχαν βοηθητικό ρόλο («Αδέσποτος» Αθηνών, 2020). Με την πάροδο του χρόνου και μέσα από διαδικασίες συνεργασίας, αυτομόρφωσης και συνδιαμόρφωσης, το ρόλο των προπονητών ανέλαβαν άλλα άτομα, μέλη της ομάδας. Ενθαρρύνεται η συμμετοχή νέων ατόμων στο ρόλο των προπονητών, ώστε να μοιράζεται ο χρόνος που απαιτεί η ενασχόληση με το εγχείρημα και για να ενισχύεται η ενεργός συμμετοχή όλων των υποκειμένων:

«Οι προπονητές και λόγω έλλειψης χρόνου και λόγω πολιτικών χαρακτηριστικών, όπως το θέμα της κυκλικότητας, πρέπει να αλλάζουν, να μπαίνουν νέοι, όπως και γίνεται. Στην αρχή προπονητές ήταν κάποια άτομα που ήδη δούλευαν και είχαν εμπειρία σε ακαδημίες. Σιγά σιγά, βοηθητικά, μαζί τους έμπαιναν άλλα άτομα που τους ενδιέφερε αρχικά να ασχοληθούν με τα παιδιά, ανεξάρτητα από το αν είχαν γνώσεις. Σταδιακά απέκτησαν γνώσεις καλύτερες κι απ' τους πρώτους, καθαρά στα πλαίσια αυτομόρφωσης. Μέσα σε αυτά τα χρόνια έχουν καταφέρει να περάσουν τουλάχιστον δέκα προπονητές από την ακαδημία». (Α.Γ.)

«Υπάρχουν κάποιοι προπονητές που είναι σταθεροί όλα αυτά τα χρόνια, αλλά επειδή υπάρχει έντονα το στοιχείο της αυτομόρφωσης και της κυκλικότητας, κάθε χρόνο έρχονται άνθρωποι που θέλουν να ασχοληθούν με αυτό. Για παράδειγμα εγώ δεν είχα ασχοληθεί με το ποδόσφαιρο πριν έρθω στον Αδέσποτο, έχω ασχοληθεί με τα παιδιά μέσα από το θέατρο, οπότε ήρθα στην ακαδημία και οι άνθρωποι που ήταν εκεί έδειξαν τη διάθεση να με διδάξουν και να μου δώσουν το χώρο να το πάρω και εγώ πάνω μου».
(Δ.Μ.)

Η κοινωνική ακαδημία του «Αδέσποτου» μετρά πλέον περίπου τριάντα παιδιά, τα οποία έχουν χωριστεί σε δύο τμήματα με βάση την ηλικία τους. Το πρώτο τμήμα περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 4 έως 8 ετών και στο δεύτερο αγωνίζονται παιδιά από 9 έως 12 ετών. Οι προπονήσεις πραγματοποιούνται εδώ και δύο χρόνια κάθε Δευτέρα και Παρασκευή σε δημοτικό γήπεδο στο Ρουφ, ενώ τις τρεις πρώτες χρονιές το γήπεδο του Θησείου φιλοξενούσε τις αθλητικές δραστηριότητες της ακαδημίας.

Το «γηπεδικό» είναι ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει έντονα τη συλλογικότητα του «Αδέσποτου» και αποτελεί πεδίο παρέμβασης, όσον αφορά τη διεκδίκηση δημόσιων χώρων στο κέντρο της Αθήνας. Ο διαρκής αγώνας για εξασφάλιση γηπέδου που να πληρεί τις προϋποθέσεις για την ασφαλή προπόνηση των παιδιών προσέκρουε στην αδιαφορία από την πλευρά του Δήμου Αθηναίων, με αποτέλεσμα οι προπονήσεις να πραγματοποιούνται σε ένα γήπεδο παραμελημένο και άκρως επικίνδυνο για την υγεία των αθλητών («Αδέσποτος» Αθηνών, 2020). Μετά από τρία χρόνια παρουσίας στο γήπεδο του Θησείου, η ομάδα κατάφερε να εξασφαλίσει τη δυνατότητα να προπονηθεί στο γήπεδο του Ρουφ, το οποίο βρίσκεται σε καλύτερη, αλλά όχι άριστη κατάσταση:

«Πολύ βασικό ζήτημα από την αρχή ήταν το γηπεδικό. Είχαμε τη δυσκολία λόγω της έλλειψης δημοτικών γηπέδων να βρούμε ένα γήπεδο σε αξιοπρεπή κατάσταση. Προσπαθήσαμε σε συνδυασμό με τους γονείς να ασκήσουμε πιέσεις προς το δήμο οι οποίες είχαν κάποια αποτελέσματα, όχι θεαματικά αλλά είχαν κάποια αποτελέσματα»
(Κ.Α.)

Οι δράσεις της ομάδας προκειμένου να βρεθεί λύση στο θέμα του γηπέδου αφορούσαν παρεμβάσεις μελών των ενηλίκων τμημάτων και γονέων στα γραφεία του ΟΠΑΝΔΑ, δημοσίευση κειμένου σχετικά με το ζήτημα των γηπέδων και συμμετοχή σε πορεία στο Κουκάκι (βλ. Εικόνα Α4), που διοργάνωσε το *Athens Antifa League*, σχετικά με την ιδιωτικοποίηση και την κερδοσκοπική αξιοποίηση των δημόσιων χώρων («Αδέσποτος» Αθηνών, 2019). Οι παραπάνω δράσεις αποφασίζονται στις

συνελεύσεις που πραγματοποιούνται μεταξύ των γονέων και των μελών του «Αδέσποτου» που ασχολούνται με την ακαδημία:

«Κάνουμε και συνελεύσεις με τους γονείς, όπου συζητάμε τα προβλήματα που προκύπτουν και όχι μόνο. Εκεί αποφασίζονται οι δράσεις της ακαδημίας, για παράδειγμα μια παρέμβαση που μπορεί να γίνει από μια ομάδα ατόμων που θα αποτελείται και από γονείς και από άλλα μέλη του Αδέσποτου, όπως έχει γίνει αρκετές φορές στα γραφεία του ΟΠΑΝΔΑ για το θέμα του γηπέδου». (Δ.Μ.)

Η επανοικειοποίηση των δημόσιων χώρων είναι ένα από τα ζητούμενα της δράσης του «Αδέσποτου» Αθηνών, κάτι που αποδεικνύεται από τη διοργάνωση αθλητικών δραστηριοτήτων της ακαδημίας και εκτός ποδοσφαιρικών γηπέδων, σε πλατείες, πάρκα και δημόσια γήπεδα μπάσκετ. Μάλιστα, όπως αναφέρεται σε βίντεο-αφιέρωμα στην ακαδημία στο κανάλι «Αδέσποτος Αθηνών» στο Youtube (2020), η παρουσία των γονέων φαίνεται να ενισχύει την προσπάθεια, καθώς οι ίδιοι δηλώνουν υπέρ της χρησιμοποίησης των δημόσιων χώρων χωρίς χρηματικά αντίτιμα και της διεκδίκησης όχι μόνο περισσότερων αλλά και καλύτερων ανοιχτών γηπέδων στην πόλη της Αθήνας. Η επανοικειοποίηση των δημόσιων χώρων φαίνεται να συνδέεται και με μία «ρομαντική αντίληψη επιστροφής του ποδοσφαίρου στους παραδοσιακούς χώρους διεξαγωγής του, στην αλάνα και στη λαϊκή γειτονία» (Δημητροπούλου, 2020: 82). Η ιδιωτικοποίησή τους περιορίζει τις δυνατότητες ψυχαγωγίας των νέων και αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου και ο αγώνας για επανοικειοποίηση φαίνεται να ταυτίζεται με την επανοικειοποίηση του ποδοσφαίρου, ως παιχνίδι που έχει προοριστεί να παίζεται οπουδήποτε από όλους και όλες.

Σχετικά με τη συμμετοχή των τμημάτων της ακαδημίας σε πρωταθλήματα, τα πρώτα τρία χρόνια είχε απορριφθεί αφενός λόγω του περιορισμένου αριθμού παιδιών που συμμετείχαν στην ομάδα, αφετέρου λόγω προβληματικών συμπεριφορών από προπονητές γονείς και παράγοντες, που αποτελούν σύνηθες φαινόμενο και συμβάλλουν στη διαμόρφωση ανταγωνιστικών συνθηκών. Προτιμήθηκε η διεξαγωγή φιλικών αγώνων μέχρι την τέταρτη χρονιά, όταν και αποφασίστηκε η συμμετοχή σε ένα ποδοσφαιρικό τουρνουά, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη μη ανταγωνιστική του φιλοσοφία και τη μη ύπαρξη βαθμολογίας, στοχεύοντας στη διασκέδαση και την ψυχαγωγία των αθλητών («Αδέσποτος» Αθηνών, 2020):

«Την τέταρτη χρονιά επειδή τα παιχνίδια που παίζαμε ήταν λίγα, συμμετείχαμε σε ένα φιλικό τουρνουά το οποίο δεν προβάλλει το στοιχείο του ανταγωνισμού, κάτι που

γενικά άφησε καλές εντυπώσεις και σε εμάς αλλά και στα παιδιά και αποφασίσαμε να συμμετάσχουμε και φέτος». (Κ.Α.)

Σε κείμενο που δημοσιεύθηκε το 2018 από μέλη του «Αδέσποτου» με τίτλο «Πρέπει να μας νοιάζει;», τίθενται ερωτήματα σχετικά με το οφέλη της συμμετοχής των νέων στον αθλητισμό. Στόχος είναι η όξυνση του ανταγωνισμού και η εξασφάλιση αγωνιστικών επιτυχιών ή η κοινωνικοποίηση και η διασκέδαση των παιδιών παράλληλα με την αγωνιστική τους βελτίωση; Τα ερωτήματα είναι ρητορικά, διότι τα κίνητρα που θα ενισχύσουν τη συμμετοχή αφορούν την ψυχαγωγία και την απόλαυση των σπορ, την εκμάθηση νέων δεξιοτήτων, τον ενθουσιασμό μέσω του συναγωνισμού, την ομαδική ατμόσφαιρα και τη δημιουργία φιλικών σχέσεων. Αντιθέτως, ο υπερβολικός ανταγωνισμός που παρατηρείται στα περισσότερα επίσημα παιδικά πρωταθλήματα οδηγεί σε δυσφορία και αυξημένα επίπεδα άγχους λόγω του φόβου της αποτυχίας (Cox, 2004: 135).

4.2. Ο ρόλος των προπονητών/τριών

Οι προπονητές/τριες της ακαδημίας του «Αδέσποτου» λειτουργούν ομαδικά και ισότιμα, χωρίς ιεραρχίες. Σε αντίθεση με την πρώτη χρονιά, που κάποια άτομα λόγω εμπειρίας και γνώσεων είχαν αναλάβει το ρόλο των βασικών προπονητών, πλέον όλοι έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις και ευθύνες απέναντι στο εγχείρημα και πλαισιώνονται από άτομα τα οποία ενδιαφέρονται να ασχοληθούν ενεργά, έχοντας στην αρχή βοηθητικό ρόλο. Μεταξύ τους πραγματοποιούνται τακτικά συνελεύσεις, στις οποίες κουβεντιάζονται ζητήματα που αφορούν το πλάνο προπονήσεων, οργανωτικά και άλλα θέματα που μπορεί να σχετίζονται με τις συμπεριφορές των παιδιών και τη στάση των προπονητών:

«Ακόμα και αν υπάρξει κάποια συμπεριφορά στους προπονητές που μπορεί κάποια στιγμή κάποιος να κρίνει ότι τα παιδιά πρέπει να πιεστούν αγωνιστικά λίγο παραπάνω, είναι κάτι το οποίο θα περάσει από τη συνέλευση. Ο καθένας δεν μπορεί να κάνει ότι θέλει χωρίς αυτό να συζητιέται ή χωρίς να υπάρχει λόγος που γίνεται και αυτό είναι το βασικό για εμένα και η διαφορά με οποιαδήποτε άλλη ακαδημία, που ο καθένας μπορεί να κάνει ότι θέλει και αν κρίνει απαραίτητο να πιέσει τα παιδιά γιατί θέλει να κηνυγήσει ένα αποτέλεσμα. Δεν υπάρχει αυτό σε μας». (Δ.Μ.)

Η ακαδημία λειτουργεί με γνώμονα τη διασκέδαση των παιδιών, δηλαδή την ανάδειξη του παιγνιώδους, μη ανταγωνιστικού χαρακτήρα του αθλητισμού και οι

προπονητές είναι τα άτομα που πρέπει να τη διασφαλίσουν. Πρόκειται για τους παρακινητικούς παράγοντες που ενθαρρύνουν την ένταξη και την παραμονή στην ομάδα, ενισχύοντας την προσπάθεια και την απόδοση των αθλητών. Η παρουσία τους αποτελεί το πιο σημαντικό κίνητρο για τη συμμετοχή των παιδιών και για την καταβολή της μέγιστης προσπάθειας. Αντιθέτως, η έλλειψη κινήτρων οδηγεί στη μείωση του ενδιαφέροντος για άσκηση (Ζέρβας, 2002: 138, 150).

Η εναντίωση στην ανταγωνιστική νοοτροπία επιτυγχάνεται μέσω της καλλιέργειας της έννοιας του συναγωνισμού από τους προπονητές, σύμφωνα με την οποία η ήττα δεν πρέπει να θεωρείται απόδειξη της ανικανότητας της ομάδας, αλλά να εκλαμβάνεται ως ευκαιρία για περαιτέρω προσπάθεια και αντιστοίχως η νίκη δεν αποτελεί αυτοσκοπό (Cox, 2004: 136). Για το λόγο αυτόν τα μέλη της ακαδημίας τίθενται κατά της ύπαρξης βαθμολογιών στα παιδικά πρωταθλήματα ποδοσφαίρου, γιατί δημιουργούνται «ανάγκες που ένα παιδί δεν χρειάζεται να έχει όταν μπαίνει σε ένα γήπεδο να παίξει με κύριο στόχο τη διασκέδαση» («Αδέσποτος» Αθηνών, 2018). Οι προπονητές δεν πρέπει να ορίζουν τη νίκη ως την υπεροχή έναντι του αντίπαλου, αλλά ως την προσπάθεια ομαδικής και ατομικής βελτίωσης, ανάγοντας την εκμάθηση δεξιοτήτων και την ψυχαγωγία σε πρωταρχικούς σκοπούς (Cox, 2004: 143).

Όσον αφορά τη συμπεριφορά των προπονητών προς τους αθλητές, πρέπει να επιχειρείται η θετική προσέγγιση, μέσω της ενθάρρυνσης και της ενίσχυσης των σχέσεων μεταξύ των παιδιών που θα βασίζονται στις αρχές της αλληλεγγύης και της συνεργασίας. Η ενεργός συμμετοχή των νέων δεν αφορά μόνο τη συνεπή τους παρουσία στις προπονήσεις και τους αγώνες αλλά και τη συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων, μέσα από συζητήσεις και ανταλλαγή απόψεων με τους προπονητές, οι οποίοι είναι πρόθυμοι να ακούσουν τις απόψεις των παικτών τους. Οι συζητήσεις συμβάλλουν και στην επίλυση παρεξηγήσεων και προβλημάτων που προκύπτουν κατά τη διαδικασία της προπόνησης (Ζέρβας, 2002: 204). Στον «Αδέσποτο» έχει καθιερωθεί ο διάλογος μεταξύ προπονητών και αθλητών τόσο πριν από την έναρξη των προπονήσεων όσο και μετά τη λήξη τους:

«Για εμένα το πιο σημαντικό στην ακαδημία του Αδέσποτου είναι ότι συζητάμε με τα παιδιά, τους δίνουμε το λόγο, τη δυνατότητα να επιλέξουν ή να προτείνουν και τέλος πάντων κάποιες ελευθερίες». (Χ.Δ.)

«Οι εντάσεις ξεπερνιούνται κυρίως με τη συζήτηση, δηλαδή κάπως προσπαθούμε να απομονώσουμε τα συγκεκριμένα παιδιά, να τους κάνουμε να καταλάβουν ότι δεν υπάρχει κάποιος λόγος ιδιαίτερος να τσακώνονται και στη συνέχεια να τα ξανά ενώσουμε

με την υπόλοιπη ομάδα. Αποφεύγουμε τις τιμωρητικές πρακτικές και επιλέγουμε κυρίως τη συζήτηση». (Κ.Α.)

«Ο τρόπος που προσπαθούμε να το λύσουμε είναι μέσα από το διάλογο, βέβαια αυτό έχει το κακό ότι με αυτή τη νοοτροπία της συζήτησης πάει συχνά πίσω το αγωνιστικό κομμάτι της προπόνησης, ενώ σε άλλες ομάδες είναι πιο εύκολο να βγάλεις ένα παιδί έξω και να μην του εξηγήσεις τίποτα και αν ηρεμήσει να μπει χωρίς να διακόψει την προπόνηση». (Α.Γ.)

Η συμμετοχή των παιδιών στις αποφάσεις και η ανταλλαγή απόψεων με τους προπονητές δημιουργούν ένα δημοκρατικό περιβάλλον, όπου δίνεται η ευκαιρία στους αθλητές να προβληματιστούν, να θέσουν στόχους, αγωνιστικούς και μη, αποτελώντας ενεργά υποκείμενα της προπονητικής διαδικασίας. Με τον τρόπο αυτόν, καλλιεργείται στα παιδιά το αίσθημα της ευθύνης, ενισχύεται ο ενθουσιασμός και η διάθεσή τους για συμμετοχή και βελτίωση της απόδοσής τους (Ζέρβας, 2002: 140).

Οι αξίες της συνεργασίας και της αλληλεγγύης μεταξύ των παιδιών, αποτυπώνονται εντός αγωνιστικού χώρου από τον τρόπο παιχνιδιού που οι προπονητές της ακαδημίας επιδιώκουν να εφαρμόσουν για την ομάδα τους. Πρόκειται για μια μορφή ποδοσφαίρου που βασίζεται στην ομαδικότητα, το λεγόμενο *passing game*, που υιοθετήθηκε για πρώτη φορά από τους εργατικούς συλλόγους της Σκωτίας κατά την περίοδο του 1880, ως απάντηση στο αριστοκρατικό ποδόσφαιρο, γνωστό και ως *dribbling game*, που κυριαρχούσε μέχρι τότε και βασιζόταν στο ιδεώδες του «ατομικού ανδραγαθήματος» (Μισεά, 2020: 94). Η αλλαγή αυτή σηματοδοτεί το πέρασμα από την ατομική στη συλλογική προσπάθεια, που από τότε θεωρείται βασική μέριμνα και καθιστά την τέχνη της πάσας, θεμελιώδες στοιχείο του παιχνιδιού. Το πνεύμα της συνεργασίας και της αλληλοβοήθειας που είχε αναπτυχθεί από τις εργασιακές σχέσεις των μελών των εργατικών συλλόγων, ευνόησε την ανάπτυξη του ομαδικού ποδοσφαίρου (Μισεά, 2020: 95). Αντιστοίχως, στόχος των προπονητών του «Αδέσποτου» είναι μέσω του ομαδικού παιχνιδιού τα παιδιά να κατανοήσουν την αξία της αλληλεγγύης και της συλλογικής προσπάθειας:

«Τους μαθαίνεις πράγματα για τη ζωή τους με έναν τρόπο. Όταν μαθαίνεις σε ένα παιδί ότι στόχος δεν είναι να πάρεις τη μπάλα και να βάλεις γκολ, αλλά να πάρεις τη μπάλα να κάνεις πάσες και να βάλει όλη η ομάδα γκολ, αυτό σε κάνει κάτι περισσότερο από έναν προπονητή γιατί το μαθαίνεις πώς να συνεργάζεται και πώς να συνυπάρχει μαζί με ανθρώπους για να πετυχαίνουν πράγματα μαζί». (Δ.Μ.)

4.3. Οι στόχοι της ακαδημίας

Η ακαδημία του «Αδέσποτου» διανύει την πέμπτη χρονιά λειτουργίας της και ήδη η πορεία της έχει παρουσιάσει μεγάλη βελτίωση, απαριθμώντας πλέον περίπου τριάντα παιδιά, έχοντας εξασφαλίσει ένα καλύτερο γήπεδο για τις προπονήσεις και τους αγώνες τους. Σημαντικό βήμα για την εξέλιξη του εγχειρήματος αποτελεί η συμμετοχή σε ποδοσφαιρική διοργάνωση φιλικού χαρακτήρα, κάτι που συνεπάγεται περισσότερους αγώνες για τα παιδιά κατά τη διάρκεια της σεζόν. Οι συνεντευξιαζόμενοι/ες, που στην πλειοψηφία τους αποτελούν και ενεργά μέλη της ακαδημίας συμφωνούν ότι βασικός στόχος είναι η αύξηση των παιδιών και των τμημάτων, η επέκταση της ηλικιακής κατηγορίας πέρα των 12 ετών, με απώτερο στόχο τη στελέχωση των ενηλίκων τμημάτων με αθλητές που προέρχονται από την ακαδημία του «Αδέσποτου». Επίσης, βασική επιδίωξη της συλλογικότητας αποτελεί η συμμετοχή περισσότερων προσφυγόπουλων, μιας και πρόκειται για μια κατηγορία παιδιών με περιορισμένες ευκαιρίες για ψυχαγωγία και άθληση. Το μόνο θέμα στο οποίο φαίνεται να δίστανται οι απόψεις αφορά τη συμμετοχή σε κάποιο επίσημο πρωτάθλημα στο μέλλον:

«Προσωπικά θα ήθελα να δω την ακαδημία να μεγαλώνει, που μεγαλώνει σιγά σιγά, αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών. Να τη δω να συμμετέχει στο μέλλον και σε επίσημα πρωταθλήματα, προσπαθώντας να κάνει πράγματα τα οποία κάνει και το αντρικό. Δηλαδή μέσω της παρουσίας της και της συμπεριφοράς της να δείξει σε άλλες ομάδες ότι μπορεί να υπάρξει ποδόσφαιρο χωρίς έντονο ανταγωνισμό, κάτι που δεν είναι εύκολο γιατί όσο μεγαλώνει η ακαδημία πάει να πει ότι χρειάζονται περισσότερα άτομα ή ότι τα άτομα που υπάρχουν τώρα θα πρέπει να αφιερώνουν περισσότερες ώρες τις οποίες δεν είναι καθόλου εύκολο να δώσουν». (Κ.Α.)

«Τους στόχους τους βάζουμε μαζί με τους γονείς. Για παράδειγμα αν θέλουμε να συμμετάσχουμε στο μέλλον σ' ένα πρωτάθλημα, παρότι αρχικά το είχαμε αποκλείσει, θα είναι καθαρά απόφαση κοινή με τους γονείς και προφανώς θα προσπαθήσουμε να είμαστε σε κάποιο πρωτάθλημα που υπάρχει fair play και όχι σε κάποιο που θα υπάρχει φουλ ανταγωνισμός». (Χ.Δ.)

Η κοινωνική ακαδημία του «Αδέσποτου» αποτελεί το πιο σημαντικό πεδίο κοινωνικής απεύθυνσης, διότι δίνεται η ευκαιρία προσέγγισης ενός ευρύτερου κοινού, που ενδεχομένως να μην έχει επαφή με το χώρο της αυτοοργάνωσης. Από την πρώτη στιγμή, η επικοινωνία και η δημιουργία σχέσεων με τους γονείς των παιδιών αποτελούσε βασικό στόχο, κάτι που με την πάροδο των χρόνων και την αύξηση των

συμμετεχόντων, βελτιώθηκε αισθητά. Καθοριστικής σημασίας υπήρξε η καθιέρωση τακτικών συνελεύσεων μεταξύ των μελών του «Αδέσποτου» με τους γονείς, που πραγματοποιείται μία φορά το μήνα με βασικές θεματικές την πρόοδο των προπονήσεων, την παρουσία σε αγώνες, τη συμμετοχή των γονέων σε κοινωνικές δράσεις της ομάδας και οτιδήποτε άλλο προκύψει. Σε μια αυτοοργανωμένη συλλογικότητα, όπου απαιτείται η ενεργός συμμετοχή όλων των υποκειμένων και επιδιώκεται η ομόφωνη λήψη αποφάσεων, η συμμετοχή των γονέων είναι αναγκαία, καθώς πρόκειται για ενεργά μέλη της κοινότητας και όχι απλούς υποστηρικτές. Ο αποκλεισμός τους από τις διαδικασίες διαχείρισης ζητημάτων της ομάδας δεν συνάδει με τις αρχές της αυτοοργάνωσης και της ισότητας και για το λόγο αυτόν ενθαρρύνεται συνεχώς η ενεργοποίησή τους και η ανάληψη πρωτοβουλιών:

«Στόχος είναι να κάνουμε δράσεις, οι γονείς να «τρέχουν» κι αυτοί πράγματα, να πάρουν την κατάσταση στα χέρια τους. Εμείς κάνουμε αυτό, οι γονείς θα αναλάβουν κάτι άλλο και κάπως έτσι προχωράει». (Α.Γ.)

«Στόχος είναι να συμμετέχουν οι γονείς ενεργά, επειδή ακριβώς υπάρχει το κομμάτι της αυτοοργάνωσης και δεν είναι ότι υπάρχει κάποιος που τα «τρέχει» όλα, αλλά ο καθένας αναλαμβάνει ένα μικρό κομμάτι και λειτουργεί από όλους αυτό. Οπότε υπάρχουν πράγματα τα οποία μπορούν να αναλάβουν οι γονείς γιατί κι αυτοί χαίρονται κάνοντας πράγματα, όπως π.χ. τη μεταφορά παιδιών στην προπόνηση, ή για τους αγώνες, έρχονται σε επικοινωνία με άλλες ομάδες για να παίξουμε κάποια φιλικά». (Δ.Μ.)

Συμπεράσματα

Ο «Αδέσποτος» Αθηνών αποτελεί μια αυτοοργανωμένη αθλητική συλλογικότητα που αναδύθηκε μέσα σε μια περίοδο «έκρηξης» αντίστοιχων εγχειρημάτων. Η δυσαρέσκεια και η ανασφάλεια που κυριαρχεί εντός της ελληνικής κοινωνίας από τις αρχές της δεκαετίας του 2010, λόγω της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης, των αυταρχικών κυβερνητικών πολιτικών και της ανόδου ακροδεξιών μορφωμάτων, οδήγησε στην εμφάνιση μαζικών κινημάτων διαμαρτυρίας, τα οποία εντοπίζονται σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής (Δημητροπούλου, 2020: 93). Ο αθλητισμός δεν θα μπορούσε να έχει μείνει ανεπηρέαστος από αυτό το κλίμα αμφισβήτησης. Η εμπορευματοποίηση του σύγχρονου ποδοσφαίρου σε συνδυασμό με τους περιορισμούς και τα αυταρχικά μέτρα εις βάρος του οπαδικού κινήματος, καλλιέργησαν ένα κίνημα διαμαρτυρίας, που δεν εκδηλώθηκε μόνο μέσα στα γήπεδα και στις κερκίδες των δημοφιλών ποδοσφαιρικών ομάδων, αλλά εκφράστηκε και με την απόρριψη του εμπορευματοποιημένου αθλητισμού και την εμφάνιση ενός εναλλακτικού τρόπου προσέγγισης της αθλητικής δραστηριότητας. Πρόκειται για τις αυτοοργανωμένες αθλητικές ομάδες, κύριο χαρακτηριστικό των οποίων είναι ότι εκτός από το στοιχείο του αθλητισμού, παρουσιάζουν έντονη κοινωνική και πολιτική δράση και αυτό είναι που τις διαχωρίζει από τις υπόλοιπες ερασιτεχνικές ομάδες. Στόχος τους είναι μέσω του αθλητισμού να προωθήσουν τις αξίες της αλληλεγγύης, του αντιφασισμού, της ισότητας και της οριζόντιας οργανωτικής δομής, οικοδομώντας ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των μελών τους και απορρίπτοντας τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις.

Ο «Αδέσποτος» Αθηνών αποτελεί παράδειγμα μιας τέτοιας συλλογικότητας, η οποία μέσα από την αγωνιστική και κοινωνική της δράση δηλώνει ενάντια σε κάθε μορφή καταπίεσης, προσφέροντας την δυνατότητα συμμετοχής σε όλα τα άτομα που σέβονται τις βασικές αρχές της ομάδας, δηλαδή τον αντιφασισμό, τον αντισεξισμό και την αλληλεγγύη. Η συνύπαρξη ανδρικού και γυναικείου τμήματος ποδοσφαίρου και η καθιέρωση μικτών προπονήσεων αποδεικνύει εμπράκτως την ισότιμη συμμετοχή και την αντισεξιστική κουλτούρα που διέπει τα μέλη της συλλογικότητας.

Αγωνιστικά, ο «Αδέσποτος» έχει υιοθετήσει έναν μη ανταγωνιστικό τρόπο προσέγγισης των αγώνων, σύμφωνα με τον οποίο η νίκη δεν είναι αυτοσκοπός και η ήττα δεν θεωρείται αποτυχία. Βεβαίως, ζητούμενο είναι η αγωνιστική πρόοδος σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, και η όσο το δυνατόν καλύτερη αγωνιστική εικόνα, διότι

στόχος της ομάδας είναι να αποδείξει ότι ο τρόπος που έχει επιλέξει να αγωνίζεται είναι εξίσου αποτελεσματικός και λειτουργικός.

Βασικό χαρακτηριστικό της συλλογικότητας είναι η εξωστρέφειά του. Επιζητάται η κοινωνική απεύθυνση όχι μόνο στον χώρο του ευρύτερου αντιφασιστικού κινήματος, αλλά και σε ένα διαφορετικό κοινό, που δεν έχει σχέση με την αυτοοργάνωση. Αυτό επιτυγχάνεται τόσο από την παρουσία των οπαδών της ομάδας στην κερκίδα, μέσω των συνθημάτων που ακούγονται, των πανό που αναρτώνται, των κειμένων που μοιράζονται και της επικοινωνίας με τους αντίπαλους παίκτες και οπαδούς, όσο και με τη λειτουργία της κοινωνικής ακαδημίας ποδοσφαίρου. Το εγχείρημα αυτό ανοίγει ένα νέο πεδίο δράσης στο χώρο του παιδικού αθλητισμού, και δίνει την ευκαιρία επικοινωνίας με ένα διαφορετικό κοινό, τα παιδιά και τους γονείς, θέτοντας τις βάσεις για το μετασχηματισμό των κοινωνικών σχέσεων εντός του αθλητισμού.

Η ενασχόληση με τον «Αδέσποτο» απαιτεί την ενεργό συμμετοχή και την αφιέρωση διαθέσιμου χρόνου για τις δραστηριότητες της ομάδας από όλα τα μέλη της, κάτι που βοηθά στην ανάπτυξη ισχυρών σχέσεων μεταξύ τους, που δεν περιορίζονται μόνο στις διαδικασίες της συλλογικότητας. Οι σχέσεις χαρακτηρίζονται ως βαθιά φιλικές και στηρίζονται στις αξίες της αλληλεγγύης και της αλληλοβοήθειας, με απώτερο στόχο την δημιουργία αντίστοιχων σχέσεων και εκτός αθλητικού πλαισίου.

Τα αυτοοργανωμένα αθλητικά σωματεία αποσκοπούν στην κοινωνική χειραφέτηση και στη συλλογική δράση, που ξεπερνά τα όρια του αθλητισμού. Πρόκειται για εγχειρήματα πειραματικά, τα οποία βρίσκονται σε διαρκή κίνηση, αναζητώντας μία κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς, απαλλαγμένη από την κυριαρχία των καπιταλιστικών σχέσεων. Ο δρόμος στον οποίο έχουν επιλέξει να βαδίσουν είναι άγνωστος, με δυσκολίες, αντιφάσεις και περιορισμούς, αλλά η επιλογή τους είναι συνειδητή, διότι γνωρίζουν ότι «τα μοναδικά μονοπάτια που μπορούμε να διαβούμε είναι τα μονοπάτια που φτιάχνουμε εμείς οι ίδιοι κατά την πορεία μας» (Holloway, 2006: 480). Τα παραπάνω συνιστούν διεργασίες συγκρότησης μιας συλλογικής ταυτότητας των αυτοοργανωμένων ομάδων ως κινήματων διαμαρτυρίας και αθλητικού ακτιβισμού.

Η παρούσα εργασία εξετάζει την αγωνιστική και κοινωνική ταυτότητα του «Αδέσποτου» Αθηνών, τις νοσηματοδοτήσεις που αποδίδουν στις δράσεις τους τα μέλη του, τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους και τους πραξιακούς και λεκτικούς κώδικες έκφρασης στην κερκίδα κατά τη διάρκεια των αγώνων. Επίσης, μελετάται το

εγχείρημα της κοινωνικής ακαδημίας, που αποτελεί εναλλακτική πρόταση στο χώρο της αυτοοργάνωσης. Σκοπός της εργασίας είναι να συμβάλει στην έρευνα του φαινομένου των αυτοοργανωμένων αθλητικών σωματείων και κυρίως να δώσει το ερέθισμα για περαιτέρω μελέτη, διότι το εύρος των δραστηριοτήτων των ομάδων αυτών δεν είναι δυνατόν να καλυφθεί από μία μεταπτυχιακή εργασία. Οι περιορισμοί που προέκυψαν λόγω των μέτρων καταπολέμησης της νόσου Covid-19, δεν άφησαν περιθώρια για εκτενέστερη μελέτη του φαινομένου, εμποδίζοντας την επιτόπια έρευνα και τη δια ζώσης επικοινωνία των δρώντων υποκειμένων με τον ερευνητή.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η διερεύνηση αποκλειστικά του τμήματος σύγχρονου χορού του «Αδέσποτου», που αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση όσον αφορά τις καλλιτεχνικές δραστηριότητες των αυτοοργανωμένων ομάδων, ή του εγχειρήματος της κοινωνικής ακαδημίας, μιας και πρόκειται για μια καινοτόμα ιδέα των μελών της ομάδας. Οι σχέσεις μεταξύ προπονητών, παιδιών και γονέων, ο παιδαγωγικός ρόλος των πρώτων, η κουλτούρα του ανταγωνισμού εντός των παιδικών ποδοσφαιρικών πρωταθλημάτων και η αρνητική επίδραση που ασκεί στην ψυχολογία των νέων, είναι κάποιες πτυχές του παιδικού αθλητισμού που αξίζουν εκτενέστερης μελέτης και προβληματισμού.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γάσιος, Γ. (2015). Η διάδοση του ποδοσφαίρου στην ελληνική κοινωνία του Μεσοπολέμου. Στο Γ. Ζαϊμάκης & Ε. Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα. Κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*. (σ. 227-250). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Δημητροπούλου, Μ. (2020). «Κινήματα διαμαρτυρίας, αυτοοργάνωση και αθλητικός ακτιβισμός. Το παράδειγμα της «Αυτόνομης» Π.Ο. Πάτρας» (Διπλωματική εργασία). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Ελίας, Ν. & Ντάνινγκ, Ε. (1998). *Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού* (επιμ. Π. Κυπριανού, μτφρ. Σ. Χειρδάρη & Γ. Κακαρούκα). Αθήνα: Δρομέας. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1986).
- Ζαϊμάκης, Γ. (2008). *Ελεύθερος χρόνος, αθλητισμός και υποκουλτούρα*. Σημειώσεις μαθήματος: Κοινωνιολογία του Ελεύθερου Χρόνου. Ανακτήθηκε από : https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/181-%CE%95%CE%9B%CE%95%CE%9A215/Zaimakis,%20%CE%95%CE%BB%CE%B5%CF%8D%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%82%20%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CF%82,%20%CE%B1%CE%B8%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82%20&%20%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BB%CF%84%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%B1.pdf?fbclid=IwAR1j7W0JlxWmECVAehwlcobIFVloVzisFzsqhS9eitxDau21HqUI_QP8tQ0
- Ζαϊμάκης, Γ. (2013). Η πολιτική οικονομία του ποδοσφαίρου στην ύστερη νεωτερικότητα. Εμπορευματοποίηση, παγκοσμιοποίηση και αποικιοποίηση. Στο Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σ. 27-58). Αθήνα: Πλέθρον.
- Ζαϊμάκης, Γ. (2015). Θεωρητικά ρεύματα και προσεγγίσεις στην κοινωνιολογία του αθλητισμού», στο Γ. Ζαϊμάκης και Ε. Φουρναράκη (επιμ.), *Αθλητισμός και Κοινωνία στην Ελλάδα: κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

- Ζαϊμάκης, Γ. (2018). «Νεολαία, συλλογική μνήμη και οπαδισμός στην Ελλάδα την περίοδο της Μεταπολίτευσης». Στο Κ. Κατσάπης (επιμ.) *Οι Απείθαρχοι: Κείμενα για την Ιστορία της Νεανικής Αναίδειας τη μεταπολεμική περίοδο* (σ.39-72). Αθήνα: Οκτώ.
- Ζέρβας, Γ. (2002). *Ψυχολογία φυσικής αγωγής & αθλητισμού*. Αθήνα.
- Ίσαρη, Φ. & Πούρκος, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας*. [ηλεκτρ. Βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5826>
- Καλουδιώτη, Μ. (2018). «Αυτοοργανωμένα αθλητικά σωματεία και αγωνιστική συλλογική δράση στην περίοδο της κρίσης. Η περίπτωση του «Τηγανίτη» στο Ηράκλειο Κρήτης» (Διπλωματική εργασία). Ηράκλειο: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Κεραμάς, Σ. (2018). *Εργατική δύναμη και βιοεξουσία: από το υποκείμενο της πειθαρχίας στο υποκείμενο της επίδοσης* (Διπλωματική εργασία). Αθήνα: Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Κουλούρη, Χ. (1997). *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας. Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε.
- Κουλούρη, Χ. (1999). «Αθλητισμός και σπορ». Στο Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. Οι απαρχές. 1900-1922*. Τόμος Α, μέρος 2ο. Αθήνα: Βιβλιόραμα, σσ. 400-419.
- Κοταρίδης, Ν. & Σιδέρης, Ν. (2013). Το παιχνίδι και ο φανατισμός της κερκίδας. Στο Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σ. 143-160). Αθήνα: Πλέθρον.
- Κυπριανός, Π. (2013). Πραγματικότητα, παιχνίδι, φίλαθλοι. Στο Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σ. 127-140). Αθήνα: Πλέθρον.
- Κυπριανός, Π. & Χουμεριανός, Μ. (2002). Αθλητισμός, φίλαθλοι και πάθη. Μία πρώτη ανάγνωση των ερευνών αθλητικής κοινωνιολογίας. Στο Χ. Βερναδάκης (επιμ.),

Η Κοινή Γνώμη στην Ελλάδα, Έρευνες-Δημοσκοπήσεις. (σ.199-244). Αθήνα: Νέα Σύνορα-Λιβάνης.

- Λυδάκη, Α. (2001). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μισεά, Ζ.-Κ. (2020). *Το ομορφότερο γκολ ήταν μια πάσα* (επιμ. Δ. Μαρκόπουλος, μτφρ. Ν. Ν. Μάλλιαρης). Αθήνα: Μάγμα. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2014).
- Παπαταξιάρχης, Ε. (1997). Το Φύλο στην ανθρωπολογία (και την ιστοριογραφία): Ορισμένες γνωστικές και μεθοδολογικές προεκτάσεις (σ. 201-210). *Μνήμων*, 19. doi:<https://doi.org/10.12681/mnimon.296>.
- Πρώιος, Μ. (2015). Ψυχοκοινωνική προσέγγιση των ορίων στην αθλητική απόδοση. DOI:10.13140/RG.2.1.3218.8960.
- Τσιμπογιάννη, Μ. (2013). Ταυτότητα και αντιπαλότητα στους οπαδούς του Ολυμπιακού. Γκράφιτι και τραγούδια. Στο Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σ. 273-290). Αθήνα: Πλέθρον.
- Τσουκαλά, Α. (2013). Περί «επικινδυνότητας» της οπαδικής βίας. Πολιτικά παιχνίδια εξουσίας σε Ιταλία και Ελλάδα. Στο Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σ. 202-220). Αθήνα: Πλέθρον.
- Τσούμας, Θ. & Χουμεριανός, Μ. (2017). *Επαγγελματισμός και συνδικαλισμός στο ποδόσφαιρο (1975-1982). Ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών (ΠΣΑΠ) και η εφημερίδα «Ο ποδοσφαιριστής»*. Πάτρα: Opportuna.
- Φουρναράκη, Ε. (2018). *Το φύλο, μια κοινωνική, πολιτισμική και ιστορική κατηγορία: Η ιστορικότητα της έμφυλης διαφοράς – Φύλο, γυναίκες και νεωτερικότητα. Σημειώσεις μαθήματος: «Φύλο-Ανισότητες-Εξουσία»* : Το φύλο ως αντικείμενο και αναλυτική κατηγορία στις κοινωνικές επιστήμες. Ανακτήθηκε από: https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/1110-%CE%93%CE%A5%CE%9A01/Fournaraki_keimeno%20eisagogiko_2018.pdf

- Cox, R. H. (2002). *Αθλητική ψυχολογία: Έννοιες και εφαρμογές* (επιμ. Γ. Ζέρβας, μτφρ. Σ. Τριανταφυλλίδου). Αθήνα: Παρισσιάνου. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1985).
- Foucault, M. (2011β). *Ιστορία της σεξουαλικότητας. Η βούληση για γνώση* (μτφρ. Τ. Μπέτζελος). Αθήνα: Πλέθρον. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1976).
- Galeano, E. (2016). *Το ποδόσφαιρο στη σκιά και στο φως* (μτφρ. Ι. Κανσή). Αθήνα: Πάπυρος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1995).
- Holloway, J. (2006). *Ας αλλάζουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία: Το νόημα της επανάστασης σήμερα* (μτφρ. Ά. Χόλογουεη). Αθήνα: Σαββάλας. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2002).
- Humba! (2017). *Αυτοοργανωμένες ομάδες ποδοσφαίρου*. Τεύχος 26. Αθήνα: Εργαστήρι Κοινωνικών Μελετών.
- Williams, J. (2013). «Είμαστε παράξενοι –και το ξέρουμε». Αθλητικός οπαδισμός τον 21^ο αιώνα. Στο Γ. Ζαϊμάκης και Ν. Κοταρίδης (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και κοινότητες οπαδών. Αντιπαλότητες και πολιτικές της ταυτότητας* (σ. 59-85). Αθήνα: Πλέθρον.

Ξενόγλωσση

- Brown, A. (2007). 'Not For Sale'? The Destruction and Reformation of Football Communities in the Glazer Takeover of Manchester United. *Soccer & Society*, 8(4), 614–635. <https://doi.org/10.1080/14660970701440972>
- Crawford, G. (2004). Consuming Sport: Fans, Sport and Culture. <http://doi.org/10.4324/9780203493922>
- Dolk, K., & Kuhn, G. (2015). Stockholm's 17 SK: A case study in community football. *Sport in Society*, 18(4), 440–451. <https://doi.org/10.1080/17430437.2015.929299>
- Hoy, M. (1994). Joyful mayhem: Bakhtin, football songs, and the carnivalesque. *Text and Performance Quarterly*, 14(4), 289–304. <https://doi.org/10.1080/10462939409366091>

- Kennedy, D., & Kennedy, P. (2015). Grass-roots football, autonomous activity and the forging of new social relationships. *Sport in Society*, 18(4), 497–513.
<https://doi.org/10.1080/17430437.2015.928481>
- Numerato, D. (2015). Who Says “No to Modern Football?” Italian Supporters, Reflexivity, and Neo-Liberalism. *Journal of Sport and Social Issues*, 39(2), 120–138. <https://doi.org/10.1177/0193723514530566>
- Sitrin, M. (2006). *Horizontalism: Voices of popular power in Argentina*. Oakland, CA: AK Press.
- Tsoukala, Anastassia. (2009). *Combating Football Crowd Disorder at the European Level: An Ongoing Institutionalisation of the Control of Deviance*. *The Entertainment and Sports Law Journal*. 7. 4. <http://doi.org/10.16997/eslj.49>

Ηλεκτρονικές πηγές

- «Αδέσποτος» Αθηνών, (2015). *Λίγα λόγια για τον Αδέσποτο Αθηνών*. Ανακτήθηκε στις 15/3/2021 από: <https://adespotosathinon.espivblogs.net/poioi-e-imaste/>
- «Αδέσποτος» Αθηνών, (2018). *Πρέπει να μας νοιάζει;* Ανακτήθηκε στις 15/3/2021 από:
<https://adespotosathinon.espivblogs.net/2018/05/22/%cf%80%cf%81%ce%ad%cf%80%ce%b5%ce%b9-%ce%bd%ce%b1-%ce%bc%ce%b1%cf%82-%ce%bd%ce%bf%ce%b9%ce%ac%ce%b6%ce%b5%ce%b9/>
- «Αδέσποτος» Αθηνών, (2019). *Εκεί στο δήμο ακούστε το καλά, θέλουμε γήπεδο για όλα τα παιδιά*. Ανακτήθηκε στις 15/3/2021 από:
<https://adespotosathinon.espivblogs.net/2019/04/09/1223/>
- «Αδέσποτος» Αθηνών, (2020). *Κι αν τα καταφέρουμε εμείς, θα ακολουθήσουν κι άλλοι...* Ανακτήθηκε στις 15/3/2021 από:
<https://adespotosathinon.espivblogs.net/2020/06/12/ki-an-ta-kataferoyme-emeis-tha-akolythisoyn-ki-alloi/>
- «Αδέσποτος» Αθηνών, (2020). *Ακαδημία Αδέσποτου Αθηνών-Adespotos Athens' academy*. Ανακτήθηκε στις 28/2/2021 από Youtube:
<https://www.youtube.com/watch?v=PjTbSr-RLgw>

- Δημάκας, Θ. (2021). *Τρία τάκλιν στα ποδοσφαιρικά μας συναισθήματα*. Ανακτήθηκε στις 1/3/2021 από: <https://kaboomzine.gr/tria-taklin-sta-podosfairika-mas-syna/>
- Λούκα, Μ. (2013). *Η ακροδεξιά της εξέδρας*. Ανακτήθηκε στις 20/3/2021 από : <https://www.tovima.gr/2013/07/09/vimagazino/i-akrodeksia-tis-eksedras/>
- Σταματόπουλος, Β. (2019). *Γκουρδιόλα κατά Ανιέλι: «Θα σκοτώσει τα πρωταθλήματα το SuperChampions»*. Ανακτήθηκε στις 10/3/2021 από: <https://www.sport24.gr/football/gkoyardiola-kata-anie-li-tha-skotosei-ta-protathlimata-to-superchampions.8866283.html>
- Antifa League Athens, (χ.χ.). *Ποιοι είμαστε*. Ανακτήθηκε στις 15/3/2021 από: <https://antifaleague.espivblogs.net/about/gr-poioid-eimaste/>
- Athletic Interest (2021). *Why the Ronaldo Deal Was A Winning Bet*. Ανακτήθηκε στις 12/3/2021 από Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=kIRBW8EP6R4>
- Cotterill, G. & Kerai, H. (2021). *Bernd Leno: Arsenal goalkeeper says he stopped reading social media after Robert Enke abuse*. Ανακτήθηκε στις 23/3/2021 από: <https://www.skysports.com/football/news/11095/12219811/bernd-leno-arsenal-goalkeeper-says-he-stopped-reading-social-media-after-robert-enke-abuse>
- Humba! (2014). *Αυτό ήταν το παιχνίδι μας-«Ποδόσφαιρο: Περηφάνια, Πάθος, Συναίσθημα, Πίστη, Κοινότητα, Τρόπος Ζωής»*. Ανακτήθηκε στις 14/3/2021 από: <https://www.humbazine.gr/index.php/blog/1393/>

Παράρτημα Α

Εικόνα Α1. Από τον πρώτο αγώνα του «Αδέσποτου» για το πρωτάθλημα της σεζόν 2020-2021

(Πηγή: <https://adespotosathinon.espivblogs.net/2020/10/28/anaskopisi-mats-protis-agonistikis-me-tin-ae-kalamakioy-a-limoy/>)

Εικόνα Α2. Αφίσα από την εκδήλωση του «Αδέσποτου» για την δίκη της ΧΑ
(Πηγή: <https://adespotosathinon.espivblogs.net/2020/01/21/syzitisi-gia-to-fasismo-kai-ti-chrysi-aygi/>)

Εικόνα Α3. Πανό από τον αγώνα κυπέλλου στη Λάρισα εναντίον της τοπικής ομάδας
(Πηγή: <https://adespotosathinon.espiyblogs.net/2020/10/22/anaskopisi-mats-kypellou-me-ti-larisa-futsal/>)

Εικόνα Α4. Φωτογραφία από πορεία διαμαρτυρίας για την ιδιωτικοποίηση των δημόσιων χώρων

(Πηγή: <https://adespotosathinon.espivblogs.net/2019/04/09/1223/>)

Παράρτημα Β

Κωδικός	Ηλικία	Φύλο	Επάγγελμα	Ημερομηνία συνέντευξης	Έτη ενασχόλησης
Σ.Μ.	27	Γυναίκα	Αρχιτέκτων Μηχανικός	23/2/2021	2
Χ.Δ.	36	Άνδρας	Ιδιωτικός Υπάλληλος	24/2/2021	6
Κ.Α.	31	Άνδρας	Προπονητής Ποδοσφαίρου	26/2/2021	5
Δ.Μ.	27	Γυναίκα	Ηθοποιός	3/3/2021	2
Α.Γ.	37	Άνδρας	Προπονητής Ποδοσφαίρου	4/3/2021	6

Πίνακας Β1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά και ιδιότητα των συνεντευξιζόμενων

Παράρτημα Γ

Συνθήματα

*Χωρίς προέδρους ούτε και φράγκα
χωρίς διοίκηση ούτε και άρχηγο
μόνο αστέρια κόκκινα μαύρα
για Διογένη-Αδέσποτο*

*Αδέσποτε, Αδέσποτε
Σκατά στο σύστημα και σ' όλες τις ΠΑΕ
Αδέσποτε, αντιναζί
Όπου κι αν παίζεις τα κοπρόσκυλα μαζί*

*Τρελαίνομαι τρελαίνομαι
Αδέσποτε ποτέ δεν ανεβαίνουμε
Τρελάθηκα τρελάθηκα
Στη Β' μια ζωή εγκαταστάθηκα*

*Αδέσποτε είσαι αρρώστια βαθιά στο μυαλό
Αδέσποτε είσαι τρέλα δεν θέλω γιατρό
Κερδίζεις χάνεις κάθε παιχνίδι γιορτή
Με τάκλιν στους φασίστες και μπλοκ στους ναζί
Αδέσποτε, σε αλάνες και παρκέ
Αδέσποτε, στους φασίστες κουντεπιέ*

Παράρτημα Δ

Οδηγός Συνέντευξης

Ιστορική αναδρομή της εμφάνισης του συλλόγου

1. Υπό ποιες συνθήκες ιδρύθηκε ο «Αδέσποτος» και ποιοι λόγοι οδήγησαν στην απόφαση αυτή;
2. Γιατί επιλέξατε το ποδόσφαιρο Σάλας και όχι το κλασικό ποδόσφαιρο (11x11);

Το προφίλ του «Αδέσποτου» Αθηνών

3. Ποιες είναι οι βασικές αθλητικές δραστηριότητες της ομάδας;
4. Πώς προέκυψε η δημιουργία του γυναικείου τμήματος ποδοσφαίρου;
5. Πώς επιδιώκεται η καλύτερη συνύπαρξη και επικοινωνία μεταξύ του ανδρικού και του γυναικείου τμήματος ποδοσφαίρου;
6. Πόσο σημαντικό είναι για εσένα το αποτέλεσμα ενός αγώνα του «Αδέσποτου»;
7. Εκτός από τις αθλητικές δραστηριότητες, ο «Αδέσποτος» ασχολείται με κοινωνικές και πολιτικές δράσεις. Ποιες είναι αυτές και πώς αποφασίζεται η πραγμάτωσή τους;
8. Πώς επιτυγχάνεται η κοινωνική απεύθυνση που επιδιώκει να έχει η συλλογικότητά σας;

Τα μέλη

9. Γιατί επέλεξες να ασχοληθείς με τον «Αδέσποτο» και όχι με κάποιο άλλο αθλητικό σωματείο;
10. Πόσο χρόνο αφιερώνεις στις δραστηριότητες της ομάδας;
11. Πώς θα χαρακτήριζες τη σχέση σου με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας;

Κερκίδα και συνθηματικός λόγος

12. Ποια είναι η ατμόσφαιρα που επικρατεί στην κερκίδα κατά τη διάρκεια των αγώνων του «Αδέσποτου»;
13. Ποιο είναι το περιεχόμενο των συνθημάτων που φωνάζονται και των πανό που αναρτώνται στο γήπεδο;
14. Υπάρχει κάποιος άλλος τρόπος, εκτός από τα συνθήματα και τα πανό, με τον οποίο προσπαθείτε να εκφράσετε τις αρχές σας;

Η κοινωνική ακαδημία του «Αδέσποτου» Αθηνών

15. Ποιος είναι ο τρόπος λειτουργίας της ακαδημίας;
16. Ποιοι λόγοι οδήγησαν στη δημιουργία της ακαδημίας ποδοσφαίρου;
17. Πώς αντιμετωπίζονται προβληματικές συμπεριφορές και εντάσεις μεταξύ των παιδιών;
18. Ποιες είναι οι δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος;
19. Ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος του/της προπονητή/τριας όσον αφορά τον παιδικό αθλητισμό;
20. Ποιοι είναι οι στόχοι της κοινωνικής ακαδημίας του «Αδέσποτου» Αθηνών;

Παράρτημα Ε

ΕΝΤΥΠΟ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ

Πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Κοινωνιολογία»

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Θέμα εργασίας: Αυτοοργανωμένα αθλητικά σωματεία ως απάντηση στον σύγχρονο εμπορευματοποιημένο αθλητισμό: Το παράδειγμα του «Αδέσποτου Αθηνών»

Έντυπο ενυπόγραφης συγκατάθεσης μετά από ενημέρωση

Έχω ενημερωθεί για όλες τις λεπτομερείς της έρευνας και όλες μου οι σχετικές απορίες έχουν καλυφθεί ικανοποιητικά.

Κατανοώ τα ακόλουθα:

Συμμετοχή σε διπλωματική εργασία

Ο/Η κάτωθι υπογεγραμμένος-η του/της....., κάτοικος....., συναινώ στην παραχώρηση συνέντευξης στον Βασίλη Καλλιγά του Αθανασίου, φοιτητή στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών κοινωνιολογία με κατεύθυνση κοινωνικό αποκλεισμό και ανθρώπινα δικαιώματα για τους σκοπούς της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας του και την ολοκλήρωση της έρευνάς της σχετικά με τα «Αυτοοργανωμένα αθλητικά σωματεία ως απάντηση στον σύγχρονο εμπορευματοποιημένο αθλητισμό: Το παράδειγμα του «Αδέσποτου Αθηνών».

Η συμμετοχή σου στην έρευνα είναι εθελοντική. Οι πληροφορίες και τα προσωπικά δεδομένα θα είναι **αυστηρά απόρρητα** και θα τηρηθεί η **ανωνυμία**.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων

Αθήνα / / 2021